

◆ IRINA PETRAȘ

Despre comparație și „dibuirea indefinită”

Omul, se știe, e ființă competitivă, fascinată de ierarhii și clasamente. Acestea atrag mulțimea, pun sângele în mișcare și dau iluzia măreției. Cel mai adesea, sunt „nutreț mediatic” și atât. Nu pot șterge diferența dintre *a fi* într-un anume fel și *a fi recunoscut* în acel fel. Orice gest/enunț evaluativ are *rest*, e controversat și discutabil. Pentru a stabili o ierarhie, apelezi la gradele de comparație. În mod ciudat, superlativul *absolut* e mai relativ, mai democratic, decât superlativul relativ. Să spui despre un lucru că e *foarte frumos/bun* (cu toate variantele la îndemână: extraordinar de, din cale afară de, grozav de, nespus de, inclusiv ciudatul post-pus nevoie mare) nu înseamnă nicidecum că excluzi existența altor lucruri (cam) la fel de frumoase/bune. Deocamdată, îl ai în vedere pe *acesta* și îi remarci frumusețea/bunătatea accentuată. În viața de zi cu zi, superlativele absolute se împart rapid, pe negândite, sunt simplă formă de curtoazie (facebook-ul zumzăie de superlative suspendate). Superlativul *relativ*, în schimb, vrea cu orice preț să separe – el stabilește o relație cu ceilalți (*din, dintre*) doar pentru a o rupe, aruncând în umbră tot ce e în jur. Firește, are șanse infime să fie drept, căci nu e rezultatul unei evaluări serioase, responsabile, ci al uneia pripite și, în subtext, sfidătoare. De aceea stârnește polemici, răbufniri, dezacord. *Cell/cea mai* însingurează, izolează. Scoate din rândul lumii. Oricând de luat în râs („cel mai tare din parcare”), e acceptabil doar în varianta poetică și livrescă: „Sunt cel mai frumos din orașul acesta”.

Dincolo de superlative, comparația e excelent mijloc de cunoaștere. Ea presupune experiență acumulată, trecut, cântărire atentă. „Folosește când vrei să te explici comparația. Încolo nimic.” – le recomandă Camil Petrescu propriilor personaje în *Patul lui Procust*. Imagine menită să dea „contur expresiv obiectului gândirii” (Aristotel), „minunată descoperire pentru luminarea ideilor” (Quintilian), comparația are, din perspectivă umană, o profunzime superioară metaforei – punct final al comparației, ea câștigă în eleganță și subtilitate, dar e lipsită de incandescența procesului cerebral producându-se sub ochii noștri. Metafora e un *rezultat*, comparația, un *proces* în desfășurare. Prima afirmă, ultima propune, caută. Impresia de autentic, de viu e mai puternică. Față în față cu datele unei realități care se refuză cunoașterii absolute, omul gândind (cu mintea lui, cum ar zice Liiceanu) țese o rețea de conexiuni între toate fețele lumii: concrete ori abstracte, sentimente ori idei, însuflețite ori nu. Încercare orgolioasă a intelectului de a se armoniza prin cuvânt cu materia, de a-i dezvălui secrete unitate în diversitate. Comparația – „cumpăna gândirii” – nu închide, e un *început continuu*, o posibilitate, ea însăși instabilă și imprevizibilă.

Dar există mai multe grade de cunoaștere prin comparație. Unul, jos, minimal, e cel al comparațiilor moștenite și folosite reflex în comunicarea cotidiană. Oamenii recurg la confortul comparațiilor consacrate, uneori fără să mai înțeleagă sensul originar. Alb ca laptele, zăpada, varul, negru ca tăciunele, smoala, tuciul (câți mai știu ce e tuciul?), ieftin ca braga (băutură azi

aproape exotică), prost ca noaptea (chiar dacă noaptea, se știe, „e sfetnic bun”), roșu ca sângele, focul; uneori în perechi rimate: dulce ca mierea, amar ca fierea; tare ca piatra, iute ca săgeata. Nu e evaluare pe cont propriu, ci repetare mecanică a unei vechi, asumate evaluări devenită stereotipie. O paranteză: copil fiind, o auzeam pe bunica mea zicând „alb ca helgiu”. Ciudat mi se pare acum că, deși fascinată de cuvinte, n-am întrebat niciodată ce e aia *helgi*. Mi-era clar că e ceva foarte alb. Abia de curând am descoperit că *helgea* e nume vechi pentru hermină și că în maghiară *hölgy* înseamnă *doamnă* (care purta, desigur, pe vremuri haină împodobită cu hermină).

Cum putem ieși din confortul apatic al formulelor stereotipe, oricât de eficiente ar fi ele la prima vedere? Cum putem deprinde efortul de a gândi lumea cu mintea proprie, de a ieși din mutonier și pasivitate? Cum poate redeveni comparația instrument al cunoașterii? Pericolul mimetismului abulic mi se pare în creștere. Comunicarea de azi se desfășoară „ca-ntr-o încăierare cu măciuci, fără pic de finețe, făcându-se uz de termeni delicați ca niște bolovani”, scrie Eco în *Cronicile unei societăți lichide*. Sub amenințări de catastrofe mondiale, omul crede năuc și speriat orice și pe oricine promite soluții fermecate, fără a mai cerceta. Ei bine, nu văd, din nou, soluție mai bună decât aceea a frecventării atelierelor de cuvinte ale scriitorilor. Nu mi-i imaginez nicidecum pe toți românii vorbind ca din cărți, cum nu mi-i pot imagina nici *pe toți* cu o carte în mână. Orice generalizare e pândită de uniform și dictatură. Dar o creștere a numărului celor în stare de veghe față de propria limbă și oferta ei de culoare și expresie mi se pare ceva demn de a fi sperat.

Încerc aici o ispitire.

La Camil Petrescu, deși canonică (introdusă prin *ca*), ea scapă definițiilor tradiționale devenind instrument predilect al cunoașterii febrile, blazon al atitudinilor *intelectuale* față cu lumea. Pentru insul obsedat de cunoaștere, comparația e mijlocul ideal, de vreme ce „rămâne stabilit că a cunoaște înseamnă a stabili raporturi.” Impenetrabilitatea și singurătatea pot fi ameliorate căci comparația are memorie, alături, conexează, caută „istoricul” unei senzații pregătind-o să fie, la rândul ei, istorie. *Polul cunoscător și realitatea necesară*, aceasta din urmă de o „pasivitate indiferentă”, sunt aduse prin efortul cunoașterii una în pragul celeilalte: „Comparația, prin crearea unui sistem de referințe reciproce, este începutul și esența obiectivării”. Ea plasticizează și revelează deopotrivă, înrudindu-se cu metafora în accepțiune blagiană. „Plasticizează” pentru a ameliora „dezacordul dintre concret și abstracțiune”, dar nu o face niciodată instalată într-o „stare neturburată de echilibru paradisiac-animalic” (L. Blaga), ci febril, tensionat, și „revelează”, polul cunoscător așezându-se „în orizontul și dimensiunile misterului”, însă nu o face acceptând misterul ca pe o promisiune eternă. *Ca* numește câștigul unei relații stabilite, dar și provizoratul său. Nici o relație nu este *consacrată* – cum se întâmplă în cazul metaforei –, ci se hrănește din fervoarea „laicității” sale. Comparațiile lui Camil Petrescu „nu ne fac a vedea aparențe, ci a înțelege gânduri și situații” (Tudor Vianu). Un fel de „bibliotecă” latentă este răsfoită în fugă, degetul oprindu-se aproape la întâmplare la pagina care, alăturată senzației prezente, capătă ea însăși viață și glas. Iată câteva exemple: „Știam că orice banalitate capătă, din pricina vocii ei timbrate, inflexiuni nuanțate, ca un tremur de înserare”. „Tremurul de înserare” este întâmplarea, poate, cu cea mai veche încărcătură emoțională din existența omului. Amurgul, crepusculul sunt succedanee ale spaimei de moarte, dar și ale speranței unui nou început. Un fior nostalgic, fără nume, dar înțeles de orice ființă muritoare. Dureroase reacții sufletești sunt traduse de multe ori prin echivalente fiziologice ori ținând de „mecanica” trupului (ca, de pildă, în nuvelele lui Caragiale). Mișcările interioare reverberează frecvent epidermic: „Prostia pe care o vedeam mi-a devenit insuportabilă, pripit,

ca o încălzire și o iritație a pielii pe tot corpul". Cele mai modeste și mai prozaice obiecte pot deveni termeni ai comparațiilor, șocante și neliniștitoare tocmai prin violenta alăturare a unor zone resimțite ca incompatibile: indignarea e „ca un câine la poarta ogrăzii”, „sufletul e ciugulit de întrebare ca de ciocul unei păsări cenușii”. Neangrenarea, lipsa de nuanță sunt sancționate net: niște versuri publicate într-o revistă de mână a șaptea sunt „curente și patetice ca niște sorcove”. Pentru eroii camilpetrescieni, comparația e un *modus vivendi*. „Dibuirea” indefinită a comparației are valențe *retrospective*, grație trimiterii la un precedent presupus ca asimilat, și *prospective* prin provizoratul ei. Act cognitiv în *progres*, uimirea ei nu e niciodată naivă și cu totul inocentă. Comparația are „cazier” intelectual și o lungă disponibilitate pentru reveniri. Stare de cumpănă, tentând, ca în caietele eminesciene, „să devină cerc”, nedevenind vreodată.

La Rebreanu, în nuvele, comparația e mijloc de insinuare a unei anumite viziuni. Privirea reține detalii și le traduce într-un transfer reversibil între regnuri. Astfel, ființele umane („proștii”, „golani”, cerșetorii și mărunții slujbași) trimit prin atributele lor, aproape invariabil, la mineral sau animalic, în vreme ce obiectele sunt văzute antropomorfic sau zoomorfic, într-o operație de excepțională expresivitate. Animalitatea este enunțată lapidar: „oameni zdrențuroși, pârliți și scofâlciți la față se târau ca șerpini” sau „ca un cârd de găini speriate de uliu”. Portretele sunt la un pas de caricatură aglomerând tușe sumbre, grotești: „obraji hopuroși și uscați ca și coaja sâmburelui de măsline”, „ochii ca două sfecle fierte”. Tot astfel, „cuptorul, culcat într-un colț ca un bivol, care se holba neclintit spre fereastra”; „ceața plumburie, gătită, leopăia și se terfelea în noroiul proaspăt, ca o femeie beată, deșirată și zdrențoasă”. La Breban, o spune un personaj: „Nimic nu e mai neliniștitor pentru o ființă rațională decât neînțelegerea, misterul, aș zice *amenințarea misterului*”. Cel mai adesea, prozatorul recurge la comparație, lucrul care nu se lasă descris/înțeles fiind, astfel, acaparat prin deviere, prin divagație, prin substituiri repetate: „mă reped și-l asociez cu un alt obiect... cât de cât [s.m.] cunoscut.” Realitatea e un „dosar complicat și încâlcit”, pe care omul îl poate contracara cu o ficțiune. Iată: „Natura mea, astfel, se îndepărtează de mine ca o corabie marinărească din secolul trecut de un țărm breton, urmărită de privirile femeilor de coastă – ale femeilor și ale copiilor, dintre care unii sunt orfani!...” Încântată de sine, comparația se preface într-o aproape-poveste paralelă.

Iată, fără comentarii, alte câteva exemple de stăpânit necunoscutul/imprescizul prin cunoscut: „Este drept că viața-ntreagă, / Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă” (Eminescu); „Ieși Zamfira-n pas isteț, / Frumoasă ca un gând răzleț” (Coșbuc); „Ostenit, din aripi bate / Ca un vis pribeag, un graur” (Goga); „Sufletul satului fâlfâie pe lângă noi / ca un miros sfios de iarbă tăiată, / ca o cădere de fum din streșini de paie, / ca un joc de iezi pe morminte înalte” (Blaga); „Dacă tot orașul plânge cu note de ploaie ca o veche pianolă...” (Bacovia); „bolborosea apa, scânteind ca un cuiar al soarelui” (M. Sadoveanu); Lina cu „sufletul ei miezos și puhav ca pâinea moale” (H.P. Bengescu); „priebeag în boare / Ca un miros fără floare” (Arghezi); „Pământul e de drumuri plin ca un nebun de zdrențe” (Vinea); „Nevinovați ca ciucurii de pernă / Se lasă zorii peste geana zării” (Sorescu); „Ca floarea tăiată / Cu petale aripe / Ți-amintești cum cădeai / Printre clipe?” (Blandiana); înserarea „ca o dorință cu luminile stinse / ca o tristețe împrumutată din cărți / ca o trestie care a fost cândva / un mesaj neînțeles” (Ioan T. Morar).

Închei cu o divagare etimologică. *A compara* și *a cumpăra* au etimologie comună: latinescul *comparare*. În ambele cazuri, e vorba despre a cântări, a evalua și a asuma apoi, a te împroprietări cu o nouă viziune ori marfă. Ceva străin devine prin comparație/cumpărare al tău. Te îmbogățește, fără a-ți anula dorința de noi achiziții. Fără schimb, fără negoț, fie el și de idei și vorbe cu miez, e greu de închipuit viața oamenilor.

♦ MIRCEA POPA

Aron Cotruș – poezii de tinerețe

Semnalăm aici mai multe poezii originale și traduceri de Aron Cotruș, uitate de editori în periodice, pentru a fi luate în seamă la viitoarele ediții. Pentru a vedea dacă au fost recuperate sau nu am confruntat textele cu ediția cea mai recentă, la care am făcut raportările: Aron Cotruș, *Opere*, I-III. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, variante și indici de Alexandru Ruja, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2019, 413p.+713 p.+326 p. Toate poeziile de mai jos nu figurează în ediția lui Al.Ruja.

Sonet

Pe culme codrul plânge și suspină,
Se scaldă stele-n zarea argintată,
În vrăjile de vagă nostalgie
De după deal răsare luna plină.

Pârâu-și mână unda cristalină,
Pe creste sună-un corn de haiducie,
Eu stau pierdut în dulcea reverie
Și-n dulcea vrajă toate se alină.

În blândul farmec floare după floare
Adoarme, sub polenul fin de lună
Și peste lanuri vântul se alungă.

Aproape caii-n piedeci sunătoare
S-aud sărind, și peste toate sună
Cu glas duios cavalul de la strungă.
„Unirea”, 1908, nr. 47 (28 nov.), p. 390, semnată Aron C.

Cântec

Adoarme-mă noapte,
Sub vraja de stele,
În leagănul dulce
Al viselor mele.

Adoarmă-mă noapte,
Pe aripa dulce,
Și lasă-mi gândirea
Văpaia să-și culce.

Mai du-mă în zboru-ți
Pe sfere senine,
Prin văi unde se scaldă
Frumoasele zâne.

Cu brațele goale
Cu sânuri rotunde,
Sub vraja de lună.
Pe-argintul de unde.

Așterne-mi pe gânduri
Visări argintate,
Alintă-mă-n basme
Și-n vremuri uitate.

În vrăjile tale,
Tu pacea-mi așterne,
Și lasă-mă fiul,
Visării eterne.

„Gazeta Transilvaniei”, 1908, nr. 274 (12/25 dec.), p. 2

De demult

Iubea demult un visător
O gingașă copilă
Dară părinții n-au avut
De dragostea lor milă.

Copila jalnică-n iatac
Plângea și zi și noapte
Și-n gânduri parcă auzea
Duiioasele lui șoapte.

O ofilire, zi cu zi
Iubirea arzătoare
Și-n ochiul dorului pustiu,
Se stinse blânda floare.

Iar vânătoru-n ochii blânzi,
C-o jale fără nume,
Lăsă și țară și părinți
Și s-a pierdut în lume.
„Țara noastră”, III, 1909, nr. 26 (28 iunie / 11 iulie),
p. 211.

Două lumi

De-aș fi eu astăzi rege-al țării mele
Și singur cum le vreau le-aș face toate,
Știu bine că atuncea lume multă
Mi-ar vrea sfârșitul vieții blestemată.

Spre-al meu palat privir-ar plini de ură
Atâți sărmani copii ai nimănuie
Tot așteptând ca viața mea tirană
S-o stingă crunt – robia să apuie.

Dar nu-s, ci-s rege pururi fără sfetnici,
Reforme vreau în larga-mpărăție,
Unde supuși sunt rebele gânduri,
Tovarăși dragi, în lumea mea pustie.

Castelul meu e bolnava tavernă
Și sceptru-mi drag e bățul pribegiei,
Iar tronu-mi făurit din plânsul lumii,
E-ncântătoarea artă-a poeziei.

Sum un tiran, dar nu știu nicicând de frică,
De blesteme, de bombe ori de pumnale,
Căci nime nu-mi pândește clipa morții,
Ci numai eu ades o chem cu jale.

„Lupta”, IV, 1910, nr. 57 (1/14 aprilie, p. 1). E cea dintâi
variantă a poeziei pe care mai apoi a publicat-o în ziarul
„Tribuna” de la Arad, ușor modificată.

Tot acolo, în nr. 57 (1/14 aprilie), p. 1. O Cronică rimată
semnată Arco. Mai lipsesc Cronicile rimate: *Lamente de
Bachus modern*, semnată „Podgoreanul de la Kübler”, nr.
59, p. 1 și *Roata lumii*, nr. 70, p. 1 „Căci dacă iese Goga/
Pe ceruri ca un vis,/ Vasile Mangra însă/Dispare în
abis.”

Poezia *Dorința* a apărut mai întâi în *Lupta*”, IV, 1910, nr.
67 (15/28 aprilie), p. 1. Semnată A. Cotruș, reluată mai
târziu în „Tribuna” de unde o reproduce editorul.

Din străini

În aste nopți de primăvară,
Când trec pe străzile pustii,
Iar mă înfrățește pribegirea
Cu palide melancolii.

Iar amintirea altor vremuri
Mă face trist, sentimental,
Și pare că te văd frumoaso,
În elegant costum de bal.

Și când se-aude mandolina
Pe promenadă-ntre lămâi,
Gândesc în plâns de serenadă
Că ți-am cântat-o mai întâi.

Atena, 1910

Poezia *Din străini* a apărut mai întâi în „Lupta”, IV, 1910,
nr. 97 (3/16 iunie), p. 2, dar autorul o preia din
„Românul”.

Cântece

I
În albastrul zării,
Triste rândunele,
Rătăcesc pierdute
Visurile mele.

Negura se lasă
În plutiri domoale,
Crinii lin mlădie,
Argintii petale.

Între ulmi, pe creste,
Jalnic cornul sună
Și printre jugaștrii
Trece blânda lună.

Fermecate gânduri
Cu-a lor vraje dulce,
Nu mai vin duioase
Geana să mi-o culce.

Lacul scaldă zâne
În argint de spume
Numai eu îmi leagăn,
Jalea fără nume.

II

Când mureau petale
Sub argint de lună
Amuțeau duioase
Pe plăpânda strună.

Când zâmbea natura
Sub clipiri de stele
Mi-am urzit din doruri
Cântecele mele.

Astăzi vin zefirii
Florile să-și culce,
Eu mă pierd în visuri
Cu cântarea-mi dulce.

„Luceafărul”, IX, 1910, nr. 11-12 iunie, p. 370

April

Te-ai dus în lumi
De dulci povești,
Tu vis plăpând,
Cu ochi cerești.

Și-acum în loc
De chipul tău,
De oaspeți am
Păreri de rău.

E-april, e-april,
Sunt fluturi, flori...
Pe-alee plâng
Privighetori.

Eu umblu trist
Vrăjit de-amor
Și de doi ochi
Mi-e dor, mi-e dor.

„Lupta”, IV, 1910, nr. 57 (1/14 aprilie), p. 1

La moartea marelui A. Bunea

Te scaldă neam în lacrimi, căci Bunea nu mai este!
O! plânge viața-i, eroica-i poveste,
Căci El s-a dus în moarte și n-o să vină iară
S-aducă zori de bine și-n inimi primăvară.

Acum cunoaștem spada ce-a înfruntat dușmanii,
Acum cunoaște clipa ce nu știură anii.
Mărețu-i sbor de vultur și inima adâncă
Nu-i creier, nu e rază, s-o tălmăcească încă.

O cetățuie mândră, un zeu a fost în viață,
Apostol ce-nșenina a vremurilor ceață.
Erou ursit să moară pe câmp de bătlie
Și-a lui amară moarte titani giganți să-nvie.

Te-ai stins, te-ai stins, Tu soare, când greul ne doboară,
Când viața ni-e furtună, când gloanțele ne-omoară;
Te-ai stins când groapa-i gata ș-așteaptă să ne stingem,
Te-ai dus divin Achile și ne-ai lăsat să plângem.

...E noapte-oarbă noapte, pe ceruri nu sunt stele,
Dar treze stau în ceață a noastre citadele.
Ești mort, dar totuși viu ești în inimile noastre!

.....

Vrem soare, vino soare cu zările albastre”

Blaj, 2 decembrie 1909

(Album în amintirea canonicului Augustin Bunea edat de Clericii din Seminarul Bunevestiri, Blaj, Tipografia Seminarului, 1910, p. 105)

E toamnă

E toamnă-acum, copila mea
Vin ploi și bate vânt
Privighetorile-au pornit
Cu jalnicul lor cânt.

Dar una care-și are cuib
În bolnavul meu piept
Nu mai pornește, nu, și-i mult
De când eu tot aștept.

„Gazeta Transilvaniei”, LXXIII, 1910, nr. 236
(28 oct./10 nov.), p. 1. Semnată A. Cotruș.

Mamei

De când eram copil sburdalnic
M-ai învățat să-mi fie drag,
Acest popor strivit de lanțuri,
Acest sârman popor iobag.

M-ai dus prin vremi de bărbăție
Cu graiul dulce și domol
Și mi-ai aprins în suflet dorul
De-a fi a răzbunării sol.

Și noaptea-n visurile mele
Vedeam ferice-acest norod,
Și parcă tremura Ardealul
De spada mea de voievod.

Căci nu știam atunci ce-i lumea
De care astăzi mă revolt,
Când mă visam că-s căpitanul
Haiducilor de peste Olt.

Și când îmi povesteai în vatră
De traiul nost nespus de trist,
Tu nu gândeai să schimbi în buciom
Condeii unui biet artist.

„Națiunea”, I, 1911, nr. 1 (15 februarie), p. 26

Cântec

Un biet căpșor aici pe-o vreme
În dulci amurguri la ferești
Mă aștepta între perdele
Cu zâmbete copilărești.

Dar nu știu cum de-o vreme-ncoace
S-a mâniat copila mea
Și azi nu mă mai așteaptă nime
Decât măsuța-n cafenea.

„Națiunea”, I, 1911, nr. 2 (15 martie), p. 50

Prin lume

Astăzi când îmi curmă moartea
Chiar și cel din urmă dor,
Du-mă barcă să mă-ngroapă
În poeticul Bosfor.

Și povestea mea tu spune-o
Undelor din preajma ta,
Să mi-o cânte veșnic apa
De pe-ntinsa Marmara!

(„Națiunea”, I, 1911, nr. 2, p. 50). Nu apare în noua antologie, dar poezia e reprodusă de autor la p. 16 a monografiei sale despre Cotruș, fără să ne indice însă sursa.

Cu tine suflet nebunatic

Cu tine suflet nebunatic
Ca un amor oriental,
Porni-voi sumbru prin pustiuri,
Ori peste mări fără de mal.

Pori-voi sumbru ca amurgul,
De-a pururi fără căpătâi,
Să-mi prăpădesc în lung de drumuri
Povestea dragostei dintâi.

Să-mi prăpădesc cu lacrimi anii
Într-un ciudat și trist surghiun,
Prin lumi, pe unde n-a fost nime,
Decât poate vreun nebun.

Cercând să-mi uit copilăria
Și țara-n care m-am născut,
Să trec prin largurile lumii
Nemângâiat, necunoscut.

Să trec nepăsător ca moartea,

Pe puntea stinselor iubiri,
Mânat mereu spre-aceleași plaiuri
De vântul negrei pribegiri.
„Cosânzeana”, I, 1911, nr. 4, p. 46-47

Spre alte zări pleca-voi mâine

Spre alte zări pleca-voi mâine
Alte priviri să mă deștepte
Dar alții poate or să vină
Să-ți suie straniile trepte.

Veni-vor alții-n nopți albastre
La geamul tău senin să bată,
Pân' or să stingă tinerețea
Și gingășia ta de fată.

Veni-vor fanți gătiți la modă
Și visători cu fețe pale
Și vor aduce-atâtea chinuri
În liniștea odăii tale.

Spre alte zări pleca-voi mâine
Purtând duios din țară-n țară
Povestea care-o știu castanii
Dintr-un amurg de primăvară.
„Cosânzeana”, I, 1911, nr. 5, p. 56

Ursita

Spre ce mă duci tu barcă rătăcită
Ce treci ca o fantomă peste unde?
Spre ce pustiuri fără zări și unde
Vrei să mă duci tu barcă rătăcită?

În umbra de vântrele-mi număr anii
Vai, încotro? Ce vânt barbar te bate?
Ce zări sunt astea așa de-ntunecate
În jalea cărora îmi număr anii?

Spre ideal, ori cătră marea morții
Te mână valul apei călătoare?
Barcă cu vântrele negre, oare,
Spre țarm mă duci, ori cătră marea morții?!
„Cosânzeana”, I, 1912, nr. 1, p. 17

Cântece

I. Dalilă, palidă Dalilă
Cu ochii purtători de jale
Ce țară te-a născut pe tine?
Ce blestem mi te-a scos în cale?

Veni-voi să mai stăm de veghe
Poate de cea din urmă oară,
Veni-voi frânt de jale, crudo
În tristul tău balcon spre seară.

Dalilă, Dalilă,
Cu ochii purtători de jale,
Ce țară te-a născut pe tine?
Ce blestem mi te-a scos în cale

II. De cum se lasă umbra serii
Pe coama palilor castani
Îmi vine-n minte umbra vagă
A celor de pe urmă ani.

De cum se lasă umbra serii
Mă zbuciumă neconținut,
În armoniile barbare,
Același cânt netălmăcit.

Același cânt al pustiirii,
Ce-l plânge pânza pe catarg
Când fulgerele taie cerul
Și-ncep furtunile în larg.
„Cosânzeana”, II, 1912, nr. 10, p. 141

Moliftul

S-aud sub glia aspră murmure înăbușite, line...
Îngaimă de cu seară,
Îngaimă uriașa rădăcină seculară:
Tu crești și te hrănești din mine
Moliftule!
Și maiestos te-nalți sub vânturi și sub soare
dar vai! Eu nu te pot vedea
Din noaptea mea,
Cât ești de-nalt, de viguros, de mare...

„Almanahul scriitorilor de la noi”, 1911

Cântecul soldatului

Pădurile de pini,
Pădurile pustii,
M-adorm ca pe-un voinic
Sătul de tâlhării...

M-ascund și mă adorm
Pe-al mușchiului covor
Pădurile de pini
Cu ramurile lor.

Iar grindina din puști
Străbate printre brazi
Și zi de zi tot pier,
Din bieții-mi camarazi.

Și poate și pe min'
Pe veci mă vor primi
Pădurile de pini,
Pădurile pustii...

„Gazeta Transilvaniei”, LXXVIII, 1915, nr. 93 (30 apr./13 mai), p. 1

Copii Ardealului plâng

Noi te-am iubit și te-am iubi oricând
Cu suflet împăcat și sângerând...

Noi te-am iubit
Și te-om iubi neconținut
Cu sombrii tăi străgeri
O, Românie, țară de dureri!...
Privim ades la granițele tale
Și ne cuprinde-o zdrobitoare jale,
Din prag de mormânt,
Privim spre zarea cerului tău sfânt.
Și-n jalnica robie,
Mulți așteptăm noi ceasul ce numai
vrea să vie.

Iar fii noștri strânși de legi barbare,
Cresc în iubirea ta fără hotare.

Pământul sfânt, întregul tău avut,
De la Carpați, la Dunăre și Prut,
Și râurile tale de argint
Și codrii tăi
Ne cheamă și ne mint.
Ne cheamă-ntinsul său cu tot ce ai

Ne cheamă al doinei plai,
Ne cheamă tainic zările-ți de foc
Și palizii iobagi fără noroc,
Ce-n muncă și nevoi
Mor fără nădejde în slujbe la ciocoi,
Ne cheamă-n grei fiori,
În tresăriri uluitoare
Armii de dorobanți și roșiori,
Ce poartă-n ochi ceva din cerul tău
Și-n suflete avânturi legendare.

Spre ei ne mână dorul greu
Și ne-o mâna de-acum mereu,
Și-i așteptăm să-apară- n zarea-albastră,
La sărbătoarea roșă-a lor
La sărbătoarea care-o fi și-a noastră...
Și vânturi dacă trec spre Soare-apune,
Peste pământul tău se schimbă-n rugăciune,
Lin îi desmiardă, fruntea le-o sărută
Cu jalea noastră mută.

Și zile trec ca altele să vie,
Se scurg și săptămâni și luni pe rând
Iar noi jelim cu suflet sângerând,
Jelim, o, Românie,
Și în colibele sărace
Nu mai coboară așteptata pace.

Ne-ncătușară, vai! stăpânii răi
Ne-ncătușară lacomii călăi,
Ne-năbușă în muncă,
În temnițe ne-aruncă,
Și nu simțim cei mai adânci fiori,
Când peste munți s-or revărsa răzbunători,
Întâii roșiori...

Stăpânii cruzi
Vor să ne-abată ochii de la tine
Vor să ne-nece setea de mai bine,
Ca tu al nostru plâns să nu-l auzi,
Dar crud, nebiruit,
Neconținut,
Va crește-al nostru dor fără hotare,
Întocmai ca un fir de cetățui
La granițele tale
Frumoasă Românie, țară bogată-n jale...

În așteptarea zilei sfinte
Ce ne-ndulcește și ne minte
Noi doine îți doinim să ne auzi
Noi îți doinim încă în-același grai,
Ce-a răsunat din vremile străbune
De la întâii voievozi la crai
Și graiul nostru-i glas de rugăciune,
Ce peste munți spre București și Petreș trece
Să moară-n adieri încete
În codrii tăi de baionete.

Cu ochii uzi,
Noi doine îți doinim, să ne auzi,
Când tot cuprinsu-ți de război se gată
Și dacă astăzi ceasul nostru n-o să bată,
El nu va mai veni, vai! Niciodată!

Notă. „Această poezie zguduitoare a fost publicată înainte de intrarea României în război, într-o gazetă din Ardeal de un tânăr poet ardelean, numai așa a izbutit s-o tipărească, că i-a dat titlul *Copiii Basarabiei plâng*. Cenzura ungurească numai cu greu a lăsat-o în felul acesta, deoarece bănuia că poetul nu vorbea de Basarabia, ci de suferințele și nădejtile Ardealului.

Morții Basarabiei cântă

...Și dacă într-o bună zi,
În zarea albă îți va oblici
Venind în marșuri triumfale
Armii de palizi dorobanți
Ieșiți-le cu flori în cale...

Flămânzi și osteniți de-or fi
Din asfințit când vor sosi,
Cu suflet de soră,
În grabă mare
Îmbiați-i cu pâine și sare.

Ca și când din groapă venit-am fi noi
Cu pernele cele mai moi,
Așterne-le-ți pat de cu seară
Ca dulcii voștri și ai mei,
Să doarmă c-acasă la ei...

„Gazeta Transilvaniei”, LXXIX, 1916, nr. 65 (23 martie/5 aprilie), p. 1

Ungarie, tigroaică bătrână și știrbă

Ungarie, tigroiacă bătrână și știrbă
de ani te zbați căutând tovarăși,
ce ai pierdut să-ți vină-n ghiare iarăși,
la pândă, cu răsuflute adânci, fierbinți
te uiți urât în jur, scrâșnești din dinți
de pe temeliile-ți de-apuse, crunte legi,
nici acum nu-nțelegi
că zvârcolile-ți pe nimeni nu mai sparie
tigroaică bătrână și știrbă,- Ungarie!

„Patria”, XXXII, 1932, nr. 248, p. 4

Decebal

în fruntea câtorva inși
din oștile de-ninși,
pe-un negru cal
suie muntele Pietrosul Decebal...

cu nesfârșit-ai dragoste de țară
s-a osândit el însuși – să moară...
căci în fața cui, viteazul care trece,
putut-ar fi să-și plece,
fruntea stâncoasă și rece?!...

dup-o războire crâncenă, lungă,
se duce-n munte pieptul să-și străpungă
cu propria spadă...
ostaș roman să nu-l atingă, să nu-l vadă...

cum suie-așa cu sufletu-n rășcoală,
cu vulturii de-oțel,
vede parcă ostașii-i morți, cum iuți se scoală,
și se-nșiră oaste nouă, după el...

parcă dacii toți aduși ca de furtună,
ca-n vis, în juru-i se adună:
să-și îngroape tot trecutul în pământ,
să se coboare toți de vii-n mormânt,
alături de craiul lor înfrânt...

apusul scaldă –n sânge Retezatul...
Sarmisegetuza
își ridică-n soarele ce moare
zidurile
rănilor

și spuza...

Iar pe șes, cât ochii văd în zare,
de-a lungul și de-a latul,
peste întinderea arsă
năvalnic se revarsă
legiunile biruitoare...
și-n fruntea lor,
cu văz poruncitor, săgetător,
el însuși
mândrul.
viteazul
neînfricatul-
Traian împăratul... *

(Dintr-un volum ce va apărea în curând)
„Hotarul, 1935, nr. 11-12, p. 4

Pe-o carte

citesc...

și dincolo de rânduri simt cum cresc
umbre din trecutul românesc...

din ele văd cum se ridică,
ca dintr-un deschis mormânt,
în drum spre-un nevăzut amvon.
umbra ta de sfânt,
de om ce-n cazne mari oprit-ai plânsu-ți
și te-ai învins de mii de ori pe tine însuți,
martir de măreție și răbdare-antică,
neprihănit vlădică-
Petru Pavel Aron
1930

„Cultura creștină, XVII, 1937, nr. 4-5 (aprilie-mai), p. 229

Căpetenie

Fulgeră din loc în loc
Biciu de plumb, biciu de foc...
aspru, dârz, la vrerea ta
tot norodul te-a urma
cu pași iuți, cu pumni de piatră
peste haita ce te latră...
fulgeră din loc în loc
biciu de plumb, biciu de foc!...
fulgeră de mii de ori

peste atâtea capete
vrednice să scapete
printre corbi și printre ciori,
în vânt, pe spânzurători...
ochi-ți sprinteni, lotri lupi
de la pândă să nu-i rupi
să s-aprindă unde dai
putregai de putregai-
munții să se clatine-
că flămânzi suntem flămânzi,
de mari creșteri și izbânzi,
de-alte, aspre, datine...
ca un crâncen Isus
fulgeră fără răgaz
cu pumn greu, cu gând viteaz
peste cei ce-au în orândă
țară mută și flămândă
peste hoți
peste toți,
peste robi și
noi ciocoi
peste mârșavi, sluți strigoi,
din străfunduri până sus!..

(Apare cu specificația: „Poezie apărută în primul număr al ziarului «România», confiscată de către organele poliției carliste în ziua de 7 noiembrie 1933”, în „România nouă”, XII, 1944, nr. 1 (7 sept.), p. 3

Strigăt pentru depărtări

În strădania spre mai sus, spre mai bine,
Lupt, rabd, mă zbat, gândesc, m-aprind
și-n dragostea-mi adâncă, largă, furtunatică,
ard cu jind
cu patimă sălbatică
pentru cei de-un neam cu mine,
din sate albe, de la coasă, de la sapă, de la
plug,
pentru românii de la Tisa pân' la Bug,
de la Marea Neagră pân la Adriatică,
din Banatul clocotind,
din Timocul mut, din Pind...

„Calendarul Asociației Culturale din Banat pe anul
1928”, Lugoj, I, p. 43-45

◆ ION CRISTOFOR

Aron Cotruș inedit

Cel mai consecvent cercetător al vieții și operei lui Aron Cotruș – dar nu și singurul, cum autorul lasă uneori impresia că ar fi, strecurând, iritat, acide ironii la adresa unor, nenumiți, „veleitari și diletanți” care „își dau cu părerea <<după ureche>> despre edițiile noastre” – Alexandru Ruja a publicat în 2005 volumul „Aron Cotruș, Corespondență, scrisori trimise” (Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005). Reputatul cercetător timișorean a prevăzut lucrarea cu utile, binevenite note și comentarii de istorie literară. Masivul volum (de peste 400 de pagini) include câteva sute de scrisori trimise de poetul Aron Cotruș, redactate într-o viață zbuciumată, ce se va încheia tocmai în îndepărtata Americă. Nu vom comenta, la amănunt, masivul volum, cu atât mai mult cu cât merituosul critic bănățean, atât de sensibil în fața observațiilor critice, are perfectă îndreptățire să afirme că o asemenea ediție, cum e cea de față, „se realizează, se derulează și se editează, însă, foarte greu”. Are dreptate autorul prezentei ediții când afirmă că „editarea operei lui Aron Cotruș nu este deloc o muncă ușoară”, dar toată devoțiunea și competența criticului nu pot fi puse sub un clopot de sticlă protector în fața eventualelor observații critice, mai mult sau mai puțin îndreptățite. Recunoscând uriașul efort al cercetătorului, am remarca totuși, în treacăt, că dacă „multe dintre aceste scrisori sunt inedite”, cum susține Alexandru Ruja, unele au fost publicate, în presă sau în volume, cu mulți ani înaintea apariției acestei monumentale cărți. Sunt contribuții pe care Alexandru Ruja nu le poate ignora, cu atât mai mult cu cât acești „diletanți” (cum îi numește, iritat, dascălul timișorean) nu s-au bucurat, în cercetarea vieții și operei lui Aron Cotruș, de sprijinul Fundației Soros, cum, din fericire, a avut norocul domnia sa. Nu voi indica aceste scrisori „inedite”, publicate de alții înaintea sa, așteptând, cu încredere, o viitoare ediție critică a acestor documente epistolare, pe care Alexandru Ruja intenționează să o realizeze. Ediție cu atât mai necesară cu cât, după cum intuia cercetătorul timișorean, în judicioasa prefață a volumului, „mai sunt și alte scrisori în arhive personale sau publice, care pot ieși, cu timpul, la iveală”.

Este ceea ce dorim să arătăm în rândurile de mai jos, salutând descoperirile unui poet român din Statele Unite ale Americii, Mircea Ștefan, care a cercetat cu pasiune urmele lui Aron Cotruș în America, publicând un valoros articol în nr. 6 din 2017 al revistei *Mărturii culturale* (art. „Aron Cotruș- aspecte din istoria exilului românesc”, p. 75-76). Mircea Ștefan aduce prin aceste valoroase contribuții documentare (două fotografii, copia xerografică a două epistole) dovezi referitoare la dorința poetului de a se muta din Spania în Statele Unite, subliniind dificultățile acestei mutări. După cum arată Mircea Ștefan, „Venirea lui Aron Cotruș (în Statele unite, n.n.) nu a fost atât de simplă pe cât se pare, el fiind primit cu suspiciune de autorități ca

simpatizant legionar". Atâta doar că în august 1956, când Aron Cotruș pleacă în Statele Unite, la invitația Uniunii și Ligii Societăților Românești din America, guvernul american își nuanșase poziția referitoare la mișcarea legionară, care, prin procesul de la Nuremberg, a fost absolvită de vina de a fi fost o mișcare fascistă. Alți doi poeți, Vasile Postecă și Nicolae Novac, au fost și ei supuși unor tratamente asemănătoare. Spre deosebire de cei doi, Aron Cotruș a fost doar un simpatizant al mișcării tinerilor legionari. După cum reiese din scrisoarea prezentată de Mircea Ștefan în facsimil (provenită din arhiva familiei lui James Crăciun, nepot al poetului), autorul lui „Horia” a „lucrat timp de 15 ani ca funcționar al Statului Român”, fără să se „fi înscris în vreun partid politic”. Cele două scrisori, adresate lui Iosif și Ioan Crăciun, din 7 mai 1950 și, respectiv, 19 mai 1950, sunt două documente valoroase, dând informații prețioase despre viața și activitatea poetului exilat. Tocmai de aceea, am simțit nevoia de a transcrie cele două scrisori prezentate în copia xerox de un admirator al poetului Aron Cotruș, Mircea Ștefan, rezident în Statele Unite. Iată conținutul lor:

Madrid, 7 Mai 1950

Dragă vere Iosif,

îți răspund în grabă spre a primi aceste rânduri înainte de plecarea la Washington.

Până în 1946 am trăit din economiile făcute în timpul cât am funcționat pe lângă Legațiunea Regală a României în Spania.

Încercările făcute mai târziu de a primi bani din România, au rămas fără rezultat, întrucât autoritățile comuniste de acolo au confiscat toate bunurile noastre din țară.

Singurul avantaj pe care l-am avut de la 1945 încoace, a fost chiria foarte redusă ce o plătim pentru apartamentul ce-l ocupăm încă din 1940.

Datorită relațiilor ce le am în Madrid, am putut lucra amândoi la Radio National de España și la câteva gazete spaniole, dar scumpetea care crește în mod alarmant, ne face imposibilă rămânerea pe mai departe în Spania. De aceea te-am rugat să faci intervențiile convenite pe lângă Domnul Ambasador Grew în vederea venirii noastre cât mai grabnice în Statele Unite, unde am putea activa cu mai mult spor în direcția propagandei românești.

Sunt adânc convins că desrobirea României nu se va putea înfăptui fără intervenția și concursul decisiv al Statelor Unite, fapt care mă îndeamnă să vin acolo, unde este și trebuie să fie centrul oricărei activități politice și spirituale românești, în actualele împrejurări. Simt că locul meu este acolo printre voi, unde mi se deschide un mare câmp de activitate întru apărarea drepturilor la viață ale neamului românesc, ajuns sub jug străin.

Socot că intervenția pe lângă domnul Grew, ar fi nimerit s-o faci în numele Comitetului Român American, întrucât Comitetul de sub președinția Domnului General Rădescu se ocupă mai mult de ocrotirea oamenilor politici decât a cărturarilor, deși aceștia din urmă sunt mult mai de folos cauzei românești în vremurile de acum.

Eu am lucrat timp de 15 ani ca funcționar al Statului Român, fără să mă fi înscris în vreun partid politic. Îți mulțumesc, dragă vere Iosif, pentru toată bunăvoința și pentru multele osteneli ce ți le pricinuiesc. Complimentele noastre dragei verișoare, și sărutări copilașilor, pe care suntem foarte dornici să-i cunoaștem personal, așa precum suntem dornici să vă cunoaștem și pe voi.

Te îmbrățișează cu tot dragul

Aron Cotruș (semnătura olografă)

Aron Cotruș și verii săi, Crăciun, la Cleveland

Madrid, 19 Mai 1950

*Dragă vere Ioane,**sper că ai primit la timp scrisoarea adresată vărului Iosif, și i-ai putut-o înmâna înaintea plecării lui la Washington.**Am citit cu multă plăcere în ziarul „America”(27 aprilie) articolul „Pentru un Institut de Cultură Român-American”.**La întemeierea unui astfel de Institut ne-am gândit și noi, de ani de zile. Statul Român ar fi avut datoria să înființeze încă de mult o asemenea instituție culturală, menită să sporească și să adâncească legăturile sufletești între Statele Unite ale Americii și între România, și, în același timp, să țină trează dragostea de neam și de grai românesc a Românilor așezați în cuprinsul acelei uriașe Republici.**Acum este mai necesară ca oricând întemeierea grabnică, la Cleveland sau în alt centru, a unui Institut de Cultură, prin care Românii Americani și-ar câștiga un merit nepieritor, vrednic de toată recunoștința neamului românesc, iar numele lui Iosif, - care după cum văd este sufletul acestei inițiative, - ar rămâne legat pentru totdeauna de o mare faptă românească, pusă la cale în cele mai tragice zile pe care le-a trăit cândva România. Ar fi cea dintâi și cea mai importantă inițiativă din câte s-au luat de către Români, de la ocuparea și subjugarea României.**Însuflețit de această inițiativă a voastră, sunt gata să mă pun cu trup și suflet în slujba acestui gând frumos, și, bazat pe o lungă experiență, să mă ocup de organizarea și conducerea Institutului pe care îl puneți la cale.**În acest scop, ofer toate cărțile românești ce le am cu mine, ca modest început al Bibliotecii Institutului de care este vorba. Soția mea este de asemenea gata să dăruiască, pentru muzeul plănuț, o samă de broderii și țesături românești, precum și alte obiecte aduse din România.**Dacă, eventual, Comitetul „Europa Liberă” nu s-ar grăbi să-mi înlesnească venirea în Statele Unite, așa precum o doresc, n-ar fi oare cu puțință ca Românii Americani să mă cheme acolo în calitatea de însărcinat cu organizarea și conducerea aceluia Institut de Cultură, pe care îl visați?**Te rog, vorbește în această privință cu vărul Iosif, și vedeți dacă nu s-ar găsi o posibilitate să viu acolo, sub această formă.*

Ar fi pentru mine o mare bucurie și mângâiere să pot lucra, alături de voi, la strângerea cât mai rodnică a legăturilor sufletești între națiunea română și între Republica nord-americană, în sprijinul politic și militar al căreia își pun astăzi nădejdea toți Românii cu dragoste de neam.

Ca ardelean, simt că locul meu de muncă trebuie să fie printre voi și alături de voi.

Te îmbrățișează cu tot dragul

Aron Cotruș (semnătura olografă)

Alte două scrisori ce se adaugă acestor două prețioase descoperiri ale poetului Mircea Ștefan, o personalitate de marcă a diasporei românești din Statele Unite, sunt două documente ce poartă semnătura lui Aron Cotruș, ambele provenind din arhiva lui Traian Popescu. Din păcate, arhiva (pe care am consultat-o în perioada redactării tezei de doctorat) și imensa bibliotecă a fostului director al editurii Carpații de la Madrid s-au risipit după 1990, fiind literalmente jefuite, pe lângă alte valori, de diverșii „căpșunari” pe care familia de nonagenari (Traian și Chiriachița Popescu) îi găzduiau cu o naivă, dezinteresată generozitate.

Prima, scrisoare olografă, scrisă cu cerneală neagră, este datată 24 febr.[uarie] 1960 și e expediată de la adresa „Long Beach, 3, California, 229-C. Coronado Avenue”, unde se stabilise poetul în ultimii ani ai vieții sale pe continentul american.

Directorul revistei noastre, Mircea Ștefan,
la mormântul lui Aron Cotruș

Dragă domnule Căpitan!

Azi am primit de la un prieten al meu, scriitor catalan, un anunț despre un concurs internațional de roman, scris într-o limbă neolatină. Anexez această notă cu condițiile și adresa unde se poate trimite manuscrisul până în ziua de 28 martie a.c. Cred că n-ar fi rău să-ți încerci norocul!

Mă folosesc de acest prilej să te felicit, din toată inima, pentru articolul de aspră scărmanare a „lichelelor sublunare”.

Odată începută, sper că scărmanarea va continua cu toată energia!

Cu o frățească strângere de mână, de la al D[umnea]- tale

Aron Cotruș

Prietenului meu i-ar plăcea dacă s-ar prezenta la acest concurs și vreun scriitor român.

Ați uitat să-mi trimiteți poema Eminescu! O aștept cu nerăbdare!

Cel căruia i se adresează este Nicolae Beldie-Govora, publicist care semnează, printre altele, numeroase articole polemice în revista „Carpații” sub pseudonimul N.S. Govora. Unul din aceste articole este cel intitulat „Iarăși lichelele sublunare”, pe care-l remarcă, cu satisfacție,

Aron Cotruș în scrisoarea de mai sus. Una din cele mai cunoscute figuri ale exilului românesc din Spania, scriitorul N.S. Govora era, alături de Pamfil Șeicaru, principalul colaborator al lui Traian Popescu în munca de editare a revistei „Carpații”, dar și al editurii cu același nume. N. S. Govora era ofițer de carieră, fost căpitan în rezervă (promoția 1932). Ca anticomunist convins, refugiat la Paris, a editat în 1949 o publicație, „Chemarea”, împreună cu căpitanul Al. Cristescu. Silit să se refugieze la Madrid, va traduce pentru editura Carpații lucrarea lui Xenopol, „Histoire des Roumains” (2 vol., Paris, E. Leroux, 1896). Prețuirea lui Aron Cotruș pentru domnul Căpitan se poate constata și din prefața la volumul „Poeme fără Țară” (Vasile Posteuca, Nicolae Novac, N.S. Govora) apărut la Madrid, la editura Carpații, în 1954. Prefața se intitulează „Câteva cuvinte către cititor”, fiind datată „Madrid, la 1 Octombrie 1953”.

Cea de-a doua scrisoare este o carte poștală ilustrată trimisă lui Señor Traian Popescu și Doamnei Chiriachița Popescu (y Señora) care locuiau atunci la adresa Calle Villanueva, numărul 43, (cu indicația „cuarto dr.”- menită să faciliteze orientarea factorului poștal), la Madrid.

Elche, 29 sept.[embrie]1955

Prietenеști salutări din Elche, de unde azi plec spre Tarragona și Barcelona, Aron Cotruș

E foarte posibil că aceste deplasări ale poetului desțărât să se fi datorat nu atât unui apetit turistic (cu atât mai mult cu cât poetul nu avea o sursă sigură de venit), ci calității sale de președinte al Comunității Românilor din Spania. După cum nu ar fi exagerat să presupunem că aceste deplasări prin comunitățile românești risipite prin Spania să fi fost legate și de necesitatea distribuirii revistei „Carpații”, pe care o conducea. E încă un episod al rătăcirilor marelui poet, pe care se cuvenea să-l consemnăm.

Bustul lui Aron Cotruș de Nică Petre (Canada)

◆ VALENTIN COȘEREANU

Putna 1871 – un eveniment istoric la 150 de ani

Motto: *Puterea și mântuirea noastră în noi este!*

Mihai Eminescu

Posibilitatea de a mistifica istoria a avut-o orice regim dictatorial. Nici imperiul Austro-Ungar nu s-a dat în lături de la aceasta. Numai că în timp, oricât de bine ar fi ticluite și oricât de în secret ținute, actele și documentele scot la iveală adevărul, chiar și cel mai bine ascuns. Pentru că istoria nu o face un om singur; la ea participă un popor întreg. Logica internă a acestei științe îl înlătură *ab initio* pe *dacă*, întrucât istoria înseamnă fapte, nu supoziții. Oricât au căutat imperialii timpului să ascundă ori camufleze faptele petrecute în august 1871, la Putna, ele au rămas fără succes.

Adevărul a ieșit la iveală ca untdelemnul la suprafața apei. Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că *dacă* Eminescu nu ar fi fost implicat în organizarea Serbării de la Putna, evenimentul s-ar fi desfășurat probabil după tipicul celorlalte din interiorul granițelor imperiului, aducându-se, înainte de toate, osanale Împăratului, avându-se mare grijă să nu lipsească niciunul dintre multiplele și pompoasele titluri al majestății sale aulice. Desigur, cuvântările la mormântul voievodului ar fi beneficiat de ținuta evenimentială a timpului și s-ar fi stins imediat după. Eminescu, avea însă alte viziuni, mult deasupra celor comune, care-i uneau pe toți *în cuget și-n simțiri*. Și tocmai faptul acesta serbarea a marcat un moment important al istoriei neamului nostru, rămânând un reper al istoriei culturale române.

Impunând concepții mult mai adânci, atrase de împrejurările istorice date, dar și de viziunile geniului, Eminescu a reușit să impună acestei serbări un statut de o consistență istorică mult mai adâncă decât ceea ce presupunea, în mintea celorlalți colegi, o simplă sărbătoare închinată lui Ștefan cel Mare, la Putna, iar implicarea acestuia în eveniment obligă la deschideri mai ample în legătură cu originile sale bucovinene.

Beneficiind de intuiția geniului, cel care *nu face decât să contemple mai adânc lumea ce li se înfățișează și celorlalți, cu deosebirea însă că aceasta se reflectă în creierul lui mai obiectiv, adică mai pur și cu mai multă claritate*¹, așa cum spune mentorul tinereții sale studioase, Arthur Schopenhauer, Eminescu susținea în mod esențial încă de la debutul său hotărât în publicistică, faptul că *Austria există prin discordia popoarelor sale*². Or, acest lucru nu putea fi uitat, înainte de toate, de bucovineni și tocmai de aceea se impunea o comuniune a tuturor românilor, sub pretextul

¹ Arthur Schopenhauer, *Despre geniu*, în *Studii de estetică*, Studiu introductiv de N. Tertulian, Traducere și note de N. Tănăsescu, Colecția de estetică, Editura Științifică, București, 1974, p. 98.

² Mihai Eminescu, *Opere IX, Publicistica 1870-1877, Albina, Familia, Federațiunea, Convorbiri literare*, Studiu introductiv, Al. Oprea, editura Academiei Republicii Socialiste România, București, p. 165.

aniversării a 400 de ani de la sfințirea mănăstirii – fenomen intuit perfect de poet. Pentru a le ține veșnic lipite și veșnic în discordie – spune Eminescu – are nevoie de un element internațional, fără patrie proprie, fără naționalitate, fără limbă, de un element care să fie acasă în Tirol ca și în Boemia, în Galiția ca și-n Transilvania.³

Eminescu explică mai departe din ce se compun aceste... specimene: *Acest om pur cosmopolit per excelentiam a fost pentru această ambițioasă Casă preotul catolic. Neavând familie, căci era neînsurat; neavând limbă, căci limba sa era o limbă moartă (cea latină); neavând patrie, căci regele său este Pontifex maximus, acest element încerca să unifice Austria prin religie. Pe lângă acest element s-au mai format încă unul, hibrid și stângaci, cu o fizionomie fatală: beatmerul austriecesc. Acesta are o limbă, dar ea consistă din câteva formule nemțești de concepte, numite Schimmel, adică rable.⁴ De ce așa? Pentru că acest beatmer nu mai știe nici o limbă [...]; în casa părintească a vorbit rusește, a studiat într-un gimnaziu unguresc, a trecut la universitatea nemțească și, când își sfârșește învățăătura, nu știe nici o limbă cum se cade. C-un cuvânt, Austria, pentru a domni, are nevoie de un ciudat soi de indivizi generis nullius și în secolul al XVI-[lea] clerul catolic se potrivea cu acest rol, încât austriacul cel mai bun era pe atunci și catolicul cel mai bun.⁵*

Ideea organizării unor serbări ca cea de la Putna era una obișnuită în imperiu; pe întregul său areal, de-a lungul unui secol și ceva, sărbătoririle diferitelor evenimente ale popoarelor componente ale imperiului austro-ungar, erau – în marea lor majoritate – aprobate fără prea multe opreliști sau piedici. Se întâmpla așa, pentru că acestea erau doar ceea ce anunțau că sunt. Pe de o parte. Pe de altă parte, chiar dacă unele dintre ele erau vizate ca evenimente care incumbau nuanțe „subversive”, ele erau lăsate să se manifeste controlat, deoarece constituiau supape de refulare ale nemulțumirilor. Se avea grijă, însă, să fie supravegheate îndeaproape și ținute sub un control strict. Cu iscusința și ajutorul poliției austriece, absolut toate aceste evenimente se manipulau indirect, în propriul interes al imperiului, căci nimic nu era lăsat la voia întâmplării – și cu atât mai mult un astfel de eveniment, care avea să se manifeste la granița și nu în interiorul imperiului, unde ar fi fost mult mai ușor de controlat.

Prin urmare, organizarea unei serbări la Putna, la mormântul lui Ștefan cel Mare, avea menirea să arate că românii din imperiu nu capitulasera în fața stăpânirii dualiste⁶, iar Eminescu a luptat cu toate puterile pentru a impune această idee. În viziunea poetului, Serbarea de la Putna era consecința, nu ocazia evidențierii acestei idei, după atâția ani de stăpânire habsburgică. În perspectiva vizionară a aceluiași, ea n-a fost și nu trebuia să fie doar o festivitate, o serbare de cuvântări, care de care mai laudative la adresa voievodului moldovean, oricâte merite ar fi avut acesta – și a avut! – în istoria neamului, ci trebuia să fie înainte de toate un semnal al unirii românilor de pretutindeni – mai întâi –, apoi și a teritoriilor acestora.

Or, în atari împrejurări, evenimentul era unul cu totul nedorit la granița imperiului, din multiple motive. Unul dintre ele ar fi acela că „pretinsa” serbare, în viziunea poliției austriece ar fi fost mult mai greu de controlat la granița imperiului decât la centru și că, oricând, ea se putea transforma într-o revoltă populară. Un al doilea motiv – deloc de neglijat – ar fi acela că, deși

³ Mihai Eminescu, *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, apud *Opere, Publicistică 1870-1877*, vol. IV, Ediția D. Vatamaniuc, Ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției: D. Vatamaniuc, Editura Național, București, 2010, p. 169.

⁴ *Ibidem*, p. 169-170.

⁵ *Ibidem*, p. 170.

⁶ D. Vatamaniuc, *Serbarea de la Putna*, în vol. *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 103.

conducătorii ținutali și președintele țării erau supuși austrieci, cu un jurământ depus față de Împărăție, mulți dintre ei erau, în perioada respectivă, români. Un alt motiv important ar fi acela că prudența imperială, așa cum știa să acționeze/reacționeze, nu-și permitea un asemenea fapt, căci avea destule probleme cu izbucnirea războiului franco-prusac. Apoi, nu era greu de intuit faptul – așa cum se știa că moldovenii își venerau Voievodul-simbol – că ar fi venit la Putna mulțimi de oameni (cum au și venit), care cu greu ar mai fi putut fi stăpânite, odată pierdute de sub control. Și, nu în ultimul rând, orgoliile nejustificate, dar și pretențiile ungurimii făceau din atitudinea politică a Curții vieneze un joc al păienjenişului de șiretlicuri și prudență, tactică prin care potențații zilei luptau să nu piardă ceea ce dobândiseră sau acaparaseră până atunci.

Într-un cuvânt, luptau pentru a nu se destrăma. Și o făceau, apelând la toate mijloacele posibile. Totul intra în calculele imperialilor. Nu era de neglijat nici faptul că evenimentul era inițiat și organizat de niște studenți români care învățau la Viena, în majoritate bucovineni. Intelectuali tineri, urmăreau prin aceasta să-și ceară drepturile în numele poporului și pământului din care făceau parte, și care nu mai era al lor; un pământ luat samavolnic, prin înțelegerea unor mari puteri, fără niciun război de cucerire – fapt care nu se ștergea atât de ușor, cum îndeobște se iluzionează stăpânitorii. Și cu atât mai abitir, dacă aceștia sunt străini neamului lor.

Așadar, când patru ani mai târziu, în 1875, Eminescu, stabilit la Iași, trecea clandestin broșura *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, și o furișă într-un cufăr, punând deasupra și alte cărți, înșelând vigilența grănicerilor, acesta nu era doar un gest de frondă oarecare, ci un act istoric responsabil, care intra în strategia mentală bine organizată a lui Eminescu, după Serbarea de la Putna. Samavolnicia raptului Bucovinei de la Moldova trebuia scoasă la iveală cu orice preț, cu atât mai mult cu cât broșura se baza pe documente autentice. Poetul și-a asumat acest risc, solidarizându-se în acest fel cu frații bucovineni, în deplin acord cu sentimentul întregii nații.

Raptul ticluit cu mult meșteșug și în amănunt de Curtea Aulică a Vienei în complicitate cu Înalta Poarta otomană a reprezentat în 1775 un gest nemaipomenit în istorie și cu atât mai odios. Prin urmare, de solidaritate era vorba, iar Eminescu – așa cum vom vedea – a știut mai mult decât toți ceilalți să impună, prin ideile sale, ca evenimentul să se înscrie în alți parametri, cu ținte istorice de mult mai mare anvergură decât o simplă serbare. Pentru punerea acestora în practică, nu s-a lăsat pradă nici oboselii, nici nu a cedat cine știe căror teorii impresioniste, ori pur festiviste, proferate de unii neaveniți. Faptul că poetul a fost numit *sufletul serbării de la Putna* este simptomatic.

Evident că toate acestea au fost rezultanta unor abisuri psihologice mai adânci, care nu puteau să nu iasă la suprafață. Știința psihologiei moderne cade de acord atunci când este vorba de o regulă imuabilă a naturii umane: ceea ce se imprimă în copilărie și parte din adolescența unui om rămâne în memoria afectivă a acestuia pentru tot restul vieții sale, indiferent dacă este vorba despre natură, educație, prietenii, învățătură, sentimente ori patriotism.

Capacitatea omului de a uita multe din cele ce i s-au întâmplat de-a lungul unei vieți, dar de a reține tot ceea ce i-a rămas din această perioadă virgină a parcursului său l-a făcut pe Brâncuși să afirme într-un aforism deja celebru: *atunci când nu mai suntem copii am murit de mult*. Evident, Brâncuși făcea referire în special la creativitatea individului, dar serbarea de la Putna implica mai mult decât creativitatea imaginativă a organizatorilor – implicit a lui Eminescu –;

presupunea un patriotism exacerbat, frustrant prin aceea că nu era lăsat să se manifeste și de aceea cu atât mai tumultos.

Și cum nimic nu este întâmplător în lume, Bucovina reprezenta, pentru Eminescu, după arealul fericirii ipoteștene, locul în care și-a format natura sa intelectuală și de opinii, lucru pe care nu-l va uita niciodată. Ipoteștii țineau de senzația fericirii adamice, dar Cernăuții și Bucovina, de cea a formării opiniilor, în majoritate călăuzite de profesorul Aron Pumnul și de urmașul său la catedră, Ion G. Sbiera. Prin urmare, dacă Ipoteștii reprezintă creuzetul adânc al creativității poetice, Bucovina este întrupată organic în publicistica eminesciană, considerată a maturității sale artistice și de opinii.

Cutreierând la pas spațiul bucovinean, Eminescu nu l-a traversat ca pe o apă care-i stătea în cale pentru a-și urma drumul, ci și-a însușit acest spațiu ca pe un dat al lui, un spațiu particular care includea, desigur, istoria lui zbuciumată, în care a crescut și s-a format, spațiu al căror pășuri i s-au întipărit pentru tot restul vieții în memoria afectivă: *Astfel totdeauna, când gândesc la tine,/ Sufletul mi-apasă nouri de suspine,/ Bucovina mea!*⁷. Poetul nu și-a uitat niciodată originile bucovinene și oricât ar fi fost în dezacord cu opiniile tatălui său, de data aceasta ele coincideau; sorgintea bucovineană a familiei își dădea prin Eminescu obolul patriei locale, aflate sub stăpânirea bocancului austriac.

Lucrul acesta îl durea, așa cum îl durea orice nedreptate făcută patriei și poporului din care s-a întrupat și pe care l-a iubit cu disperare și patimă neascunse. Oricine și orice s-ar fi întors împotriva voinței acestui popor era implicit dușmanul lui și n-avea odihnă până când, sub o formă sau alta, nu o scotea din underground-ul vieții politice românești, pentru a o ridica în văzul luminii neamului și pe cât posibil a Europei timpului său, pentru a o limpezi.

Altfel, nemulțumit pentru cât de puțin era înțeles, suferind în ascuns, Eminescu și-a petrecut anii cei mai rodnici în lupta aceasta, iar mare parte din acest efort era destinat Bucovinei. Prin urmare, *Bucovina este provincia românească prezentă deopotrivă în biografia lui Eminescu – prin ascendenții săi și timpul petrecut de el aici – și în scrisul său, de la primele versuri din anii școlarității cernăuțene și până la ultimele articole din perioada gazetăriei bucureștene*⁸. Iar când Eminescu spune: *eu sunt născut în Bucovina, tată-meu e bucovinean*⁹, el își asumă natura formării sale, motivând *multum in parvo* întreaga sa atitudine asupra românismului în provincia anexată. Întărind și mai mult afirmația, poetul, răspunzând atacurilor unui N. Xenopol, își plasa aici obârșiile, considerându-și rudele dinspre tată drept oameni «din Țara de Sus a Moldovei, cari fără îndoială se pot urmări pân-în timpul lui Alexandru cel Bun»¹⁰.

Prin urmare, nimic nu este lăsat la voia întâmplării, iar Eminescu va ține constant legătura cu românii de dincolo de Cordun, atât în perioada vieneză, cât și după aceea. Va ține legătura și îi va vizita cu diferite ocazii pe mulți dintre prietenii școlarității cernăuțene, care i-au devenit mai apoi colegi la Viena, așa încât, în afara diverselor lui surse de informații ajunsesse să

⁷ Mihai Eminescu, *Opere I, Poezii tipărite în timpul vieții, Introducere, Note și variante, Anexe*. Ediție critică îngrijită de Perpessicius, Editura pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București, 1939, p. 9-10.

⁸ D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, Prefață de acad. Ștefan Ștefănescu, Academia Română Filiala Iași, Centrul de Studii Bucovina, Rădăuți, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 77.

⁹ M. Eminescu, *Opere XIII, Publicistică, 1882–1883, 1888–1889, Timpul, România liberă, Fântâna Blanduziei, Cu 64 de reproduceri*, Academia Republicii socialiste România, Muzeul Literaturii Române, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, p. 381.

¹⁰ Apud Ion Roșu, *Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu, Originile*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 61.

cunoască bine ceea ce se întâmpla în regiune, de la rude și prieteni, surse autentice și credibile: Ioan și Aglaia Drogli (sora și cumnatul, stabiliți în Cernăuți), Teodor Ștefanelli, frații Ion și Vasile Bumbac, Ioan Cocinschi, Pamfil Dan, Vasile Burlă, Epaminonda Bucevski, Chibici Revneanu, frații Samuil și Dimitrie Arcadie Isopescu, Vasile Grigoroviță, Ștefan Ștefureac, Vasile Muraru.

Așa cum se întâmplă îndeobște, soarta l-a adus pe Eminescu din nou în Bucovina, odată cu alegerea sa ca secretar al Comitetului de organizare al serbării de la Putna, student fiind la Viena. Serbarea de la Putna, a pornit de la ideea lui Iraclie Porumbescu, încă din 1856, când, împreună cu o comisie a asistat la deschiderea oficială a mormântului lui Ștefan cel Mare, și când s-a constatat că atât mormântul voievodului cât și cele ale familiei sale fuseseră jefuite.

Iracie, tatăl compozitorului Ciprian Porumbescu, preot persecutat pentru ideile sale patriotice de chiar capul bisericii bucovinene, episcopul Eugenie Hacman, insista ca la reșezarea osemintelor să se facă o serbare în cinstea Voievodului, serbare la care să participe reprezentanți ai *nației române din Bucovina și celelalte țări românești*¹¹. De aici a pornit scânteia. A mai trecut însă peste un deceniu ca ideea să prindă rădăcini în generația lui Eminescu.

Amânată cu un an din cauza războiului franco-prusac, serbarea avea să fie și ocazia unică a Congresului studențesc al românilor de pretutindeni (1871), la propunerea și insistențele poetului. În viziunea lui Eminescu, dacă evenimentul s-ar mai fi amânat pentru încă un an, serbarea ar fi fost cu totul compromisă. Intuițiile geniului eminescian își spuneau cuvântul; trăgănarea evenimentului ar fi avut soarta unui *sine die* lănced, rămas perpetuu în stadiul proiectului. Mai mult, Eminescu simțea că trebuie bătut fierul cât e cald, altfel, chiar motivul formal al serbării s-ar fi îndepărtat, iar autoritățile ar fi profitat de el pentru a fi tergiversat și uitat.

Prin forțarea notei, în ciuda altor necazuri de ordin financiar, care au intervenit din motive independente de voința organizatorilor, Eminescu era conștient că se fixează astfel, *ca orientare pentru generația lui [...] lupta pentru unitatea culturală, care conduce, o jumătate de secol mai târziu, și la unitatea politică a poporului român*¹².

De data aceasta nimeni nu i-a impus lui Eminescu, student la Viena, să se întoarcă în Bucovina: nici părinții, nici studiile, nici rudele apropiate, nici prietenii. Deasupra tuturor acestora stăteau cauze infinite mai importante decât primele: sărbătorirea a 400 de ani de la sfințirea mănăstirii Putna și, prin aceasta, proslăvirea unui erou al neamului românesc, ridicat la importanța lui europeană, precum și întâiul semn concret și manifest de unire a tuturor românilor, ceea ce, pentru bucovinenii de rând însemna mai mult decât orice altceva.

Este semnificativă în acest sens mărturia lui Slavici, la numai câțiva ani de la serbare, că atunci când la Putna, în vederea pregătirii evenimentului, bucovinenii l-au întâmpinat premonitoriu *grăind în taină cuvintele: «Știu de ce ați venit. Acum se împlinesc o sută de ani de când țara a fost luată de la Moldova și ați venit ca s-o întoarceți!»*¹³. Nimic mai semnificativ decât aceasta în opinia simplă, directă a intuiției populare. Într-un cuvânt, trebuia, în sfârșit, să se încheie epoca nefastă a „bocancului austriac” în Bucovina și să se arate că *românii din imperiu nu capitulasera în fața stăpânirii dualiste*¹⁴. Așa cum s-au așteptat, *Apelul și Proiectul de program* întocmite de studenți

¹¹ *Calendar pentru români pe anul 1857*, Anul XIV, Iași, 1857, p. 83. Vezi și A. Vasiliu, *Iracie Porumbescu, inițiator al serbării de la Putna*, în *Bucovina literară*, Nr. 46 din 18 aprilie, An III/1943.

¹² Mihai Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, ediția citată, p. 8.

¹³ *Timput*, Anul III/1878, nr. 119 din 1 iunie.

¹⁴ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 103.

au găsit un real răsunet în toate Țările Române. Se accentua și aici, cum era firesc, *nivelarea Carpaților politici [...]; formarea unui lanț indisolubil între toate țările române*¹⁵, așa cum susțineau studenții români din Paris.

Deși inițiatorul acestui eveniment a fost Iraclie Porumbescu, Eminescu preia ideea și se dedică acesteia, așa cum avea să facă în tot restul vieții sale, atunci când intuia cauza unui ideal patriotic dedicat României și românismului, căci pentru nimic n-a luptat mai mult acest om decât pentru idealurile și cauza românilor de pretutindeni. Din acest punct de vedere, cuvintele lui G. Călinescu își au acoperirea în toată plinătatea lor: *Eminescu era un român verde de tip carpatin, dintre aceia cari, trăind în prejma munților, mai cu seamă în Ardeal și Bucovina, sub năvoala străinilor, cresc mai vâjnoși și mai aprigi, și arată pentru încercările de smulgere a lor din pământul străbun, rădăcini fioroase, prelungi, asemeni acelor ce apele curgătoare descoperă în malurile cu copaci bătrâni [...]. N-avea nici o aspirațiune pentru sine ci numai pentru nația și societatea din care făcea parte, fiind prin aceasta mai mult un exponent decât un individ*¹⁶.

Ideea congresului se impune, iar autoritățile austriece s-au alarmat, din moment ce guvernatorul Bucovinei informa Viena că în 27 august 1871 studenții țineau *să demonstreze legătura românilor din Bucovina cu cei din Principatele dunărene și din Transilvania*¹⁷, ca apoi să se țină o *serbare națională*¹⁸, desigur extrem de periculoasă pentru integritatea colosului european.

Se cuvine, aici, o scurtă derulare a filmului serbării, nu înainte de a remarca faptul că în monarhia unitară trăiau la un loc trei milioane de români și că întâlnim în *analele universității rudolfiene și în ale altor școli înalte din acest oraș, nume românești, dintre care unele au strălucit, mai apoi, în țările lor*¹⁹ – lucru peste care se trece adesea cu ușurință.

În spiritul aceleiași idei este apreciată relația dintre românii studenți și primarul Vienei, relație despre care istoricii domeniului, nu au scris îndeajuns, probabil din lipsa documentelor. În schimb, a fost analizată în detaliu relația familiilor Hurmuzachi și Balș cu marile personalități politice și culturale vieneze. Marcăm doar faptul că Șincai și Maior au învățat la institutul vienez *Sfânta Barbara*, pe la 1780, că Gheorghe Lazăr, prin 1805 lupta pentru apărarea Vienei împotriva lui Napoleon, că unul dintre frații Hurmuzachi, student în capitala imperiului a luptat pe baricade împotriva oștirii împărătești, solidarizându-se cu toți colegii săi germani, că Titu Maiorescu a fost un strălucit elev al liceului *Theresianum* și că toate culminează cu genialul Eminescu, student auditor al universităților din Viena și Berlin.

Cu toate acestea, pe la 1864, interiorul vieții studențești vieneze era destul de dezbinat. Inițial, activau în rândul studențimii două societăți distincte: prima, mai mult un club literar, intitulată *Societatea literară și științifică*, al cărei statut a fost recunoscut oficial de guvern abia în 1868, a doua, *România*, mult mai numeroasă și mai activă. Între cele două existau dușmăniile din cauza opiniilor în jurul cărora erau formate: tradiționaliștii, pe de o parte, cosmopoliții pe de alta. Alecu Hurmuzachi, mai detașat, căci era dintre membrii așa numitului *Club al indiferenților*, detașat prin însăși condiția sa nobiliară, a putut să-și dea seama că vrajba dintre cele două grupări era de rău augur pentru minoritatea și cauza românismului și, în spiritul tradiției familiale, să militeze pentru fuzionarea celor două societăți într-una singură.

¹⁵ Ziarul *Românul* din 26 aprilie 1970 (XIV).

¹⁶ G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Cultura Națională, București, 1932, p. 458–459.

¹⁷ Teodor Bălan, *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuți, 1932, p. 17.

¹⁸ *Idem*, p. 18.

¹⁹ Ion Grămadă, *Cartea sângelui*, Crai nou, Editura Bucovina viitoare, Editura Mușatinii, Suceava, 2002, p. 268.

Dându-și imediat seama de binefacerile acestei uniri, în favoarea gestului se ridică și Eminescu, proaspătul student auditor, întărește prin fapte – unele conjuncturale, dar ferme, altele prin convingerea prietenilor aleși –, atitudinea conaționalului său. Tânărul Eminescu înțelegea încă de pe atunci structura interioară a românului și explica *profunda sciziune dintre direcțiunile pe care au apucat unii pe de o parte, alții pe de alta*²⁰, atribuindu-i acestuia *un caracter cam vehement*, adăugând la toate temerea că *răul cel mare [...] se perpetuă și se moștenește*²¹.

Spre satisfacția poetului, din această unire societatea *România Jună*, întemeiată în 1871, ce a reprezentat *un adevărat azil pentru studenții români [...]*, căci *iubirea colegială o înlocuiește, între străini, pe cea părintească, sfatul și exemplul unui frate și amic înlocuiesc paza și epitropia părinților, și iată că, cu timpul, din june independent și povățuit, studentul devine bărbat independent și matur*²².

Relatarea este bine surprinsă, căci întocmai așa au evoluat lucrurile, iar rolul lui Eminescu, în prietenia sa cu Slavici este ilustrativ din acest punct de vedere. În scurt timp, nou înființata societate juca rolul unei adevărate instituții naționale, iar meritul – și totodată avantajul – este acela de a fi lărgit cercul acesteia, primind în rândul ei, nu numai studenți din Bucovina și Ardeal – membrii care formau nucleul societății –, dar și din Ungaria, Basarabia, Bulgaria, Macedonia și chiar din Istria. Și acesta este un aspect peste care s-a trecut cu ușurință. Relațiile cu studenții proveniți din regiunile amintite ajutau, desigur, la răspândirea ideilor comune. S-a creat astfel în interiorul societății o emulație patriotică de cea mai înaltă calitate, de care românii nu dăduseră semn până atunci, iar dezbaterile din interior erau adevărate pietre unghiulare ale românismului.

Așadar, când se împlineau 400 de ani de la sfințirea mănăstirii Putna, ctitoria lui Ștefan Voievod, studentul botoșănean, Constantin Aronovici, prezenta la ședința *Societății literare-sociale «România»* din 4 decembrie 1869 o disertație adecvată momentului, intitulată *Despre geniul lui Ștefan cel Mare*. El relua totodată – cu sau fără știință –, propunerea lui Iraclie Porumbescu, făcută cu un deceniu și ceva în urmă; aceea de a se organiza o sărbătoare la Putna, și nu își punea problema neaprobării ei, întrucât localitatea era situată în granițele imperiului, și-apoi, în stadiul acesta, încă nu se ivise ideea congresului. Era o sărbătoare legitimă a românilor. Cum propunerea a fost primită foarte bine, dar cum la vremea aceea, cele două societăți erau încă independente, *studenții celor două societăți țin o adunare comună și aleg un comitet provizoriu, care adresează, la sfârșitul lui decembrie 1869, un apel către «frații și comilitonii» de la mai multe universități – București, Iași, Paris, Viena, Torino, Berlin, Pesta, Pisa – și academii – Sibiu, Oradea, Cluj, Cernăuți, Blaj, Arad*²³.

Lucrurile demarează, comitetul provizoriu se pune pe treabă și întocmește cu seriozitate un *Proiect de program pentru serbarea națională la mormântul lui Ștefan cel Mare la 15/27 august 1870*, proiect care se va publica mai întâi și va fi reluat în ziarul lui B. P. Hasdeu, intitulat *Traian*. Aici intervine rolul lui Eminescu, cel care ține să facă cunoscut faptul că, pe lângă desfășurarea serbării, va avea loc și un congres al studenților, având grijă să nu pună pe jar autoritățile polițienești austriece, luându-și toate mijloacele de prevedere/precauție, fiind extrem de atent la

²⁰ M. Eminescu, *Opere IX, Publicistică 1870–1877, Albina, Familia, Federațiunea, Convorbiri literare, Curierul de Iași*, Studiu introductiv de Al. Oprea, cu 68 de reproduceri după manuscrise și publicații, Muzeul Literaturii Române, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, p. 97.

²¹ *Idem*.

²² Ion Grămadă, *op. cit.*, p. 269.

²³ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici..., op. cit.*, p. 104.

formulare: *A doua zi [...] se va improviza afară de mănăstire, un congres al studenților români academici de pretutindenea; programul [...] îl va avea să-l statornicească comitetul aranjor al serbării*²⁴.

Așadar, Eminescu ține să precizeze faptul că viitorul congres se va ține în afara mănăstirii, că este un element improvizat și că, tocmai de aceea, încă nu s-a întocmit un program al său. Riscă, însă prea devreme, să spună că la congres vor participa studenți români academici *de pretutindenea*. Era un lucru care nu putea fi ascuns, din același motiv pentru care nu li se părea de ascuns faptul că serbarea se va ține la Putna, în interiorul granițelor imperiale. Adevăratele probleme, însă, abia de aici încep. După publicarea *Apelului* și *Proiectului de program*, studenții români din marile centre universitare vor întocmi comitete, vor face liste de subscripții, intuind cu toții importanța evenimentului, dar și posibilitatea de a se întâlni la un loc. Studenții români din Paris, au și văzut în serbare *o manifestație importantă, chemată să șteargă granițele, care divizau poporul român*²⁵.

În 1870 se alege un comitet central al coordonării serbării, cu Nicolae Teclu președinte și Eminescu secretar. *Românul, Albina, Federațiunea*, dar și alte publicații din țară, întâmpină cu bucurie și entuziasm inițiativa studenților. Noul comitet lansează, probabil tot la insistențele poetului, apeluri peste apeluri, căci el știa mai bine ca oricine că o campanie de presă va face populația mai interesată și va stârni un entuziasm aproape unanim. Ceea ce s-a și întâmplat. Acoperiți și salvați de presă, organizatorii au trecut la atac. Chemarea din *Apel*, dar și celelalte reprezentau pe față, de această dată, o vădită orientare și un strigăt disperat la o politică de zdruncinare a imperiului.

Două au fost căile principale spre care s-au orientat organizatorii: o parte activă în domeniul strict organizatoric, incluzându-se aici și partea economică, iar o alta și-a asumat-o Eminescu prin publicarea unor articole în ziarele de dincolo de Carpați, asigurându-se în acest fel că opinia publică va fi trezită la noua realitate, pe care dualismul austro-ungar o ascundea sub preș. Activiștii primei categorii au acționat, adresându-se nu numai studențimii române de pretutindeni, dar și societăților românești mai importante: *Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina* din Cernăuți, *Asociațiunii transilvane* din Sibiu ori *Societății Românismul*, condusă de B. P. Hasdeu.

La toate acestea se adaugă efervescența din ce în ce mai mare a apelurilor, subscripțiilor, dezbaterilor publice, precum și înființarea la Zürich a societății studenților români, purtând numele rezonant, *Junimea*. Adevărata situație începea să transpară și acest lucru se putea vedea cu ochiul liber; era din ce în ce mai clar că toate aceste lucruri depășeau cadrul restrâns al unei serbări, fie ea și în cinstea unui mare voievod. Autoritățile au intrat în alertă. Se întretaiau informații și se primeau instrucțiuni, între Curtea vieneză și Cernăuți.

Serbarea s-a amânat însă din cauza războiului, care capta toată atenția opiniei publice. Eminescu a înțeles acest lucru și l-a explicat cu o clarviziune nemaîntâlnită la un tânăr de numai 19 ani: *Prin războiul de față, la care participă cu spiritul toată lumea civilizată, s-a creat un curent al zilei care înădușă orice mișcare de un caracter mai pacific. Dacă serbarea se ținea în anul acesta, nu-i rămânea decât alegerea între două consecințe egal de rele. Sau că curentul zilei, îi imprima fără voie, o nuanță politică pe care n-o are și nici intenționează de-a o avea, și atfeli am fi dat naștere la zgomote și păreri cu totul neidentice cu scopul și ființa ei, ba poate că în cazul cel mai rău realizarea ei ar fi fost oprită prin măsuri guvernamentale; sau, dacă lumea ar fi fost priceput-o bine, fiind însă în contradicțiune cu*

²⁴ A. A. Mureșianu, *Eminescu, Aurel Mureșianu și serbarea de la Putna*, Cernăuți, 1935, p. 24.

²⁵ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici...*, op. cit., p. 104.

curentul zilei, nimene nu s-ar fi interesat de ea și-ar fi trecut nebăgată în samă și fără de-a lăsa vro urmă morală, precum s-au mai întâmplat și cu alte serbări de natura acesteia²⁶.

Încheierea este pe cât de valabilă și utilă, pe atât de înțeleaptă și e foarte probabil ca tocmai Eminescu s-o fi impus, din moment ce scrie cu atâta convingere că *de aceea Comitetul pentru serbare a găsit de bine a o amâna pe anul viitor, când spiritele vor fi mai liniștite și participarea neoprită de nici un fel de considerațiune*²⁷. Așadar, participarea era punctul forte pe care mizau organizatorii. Și pe bună dreptate. Alegerea amânării s-a dovedit a fi înțeleaptă și practică.

Dar Eminescu nu se oprește aici. Celelalte trei articole, *Să facem un congres* (aprilie 1870), *În unire e tăria* (aprilie 1870) și *Ecuilibrul*, din mai, același an, sunt toate atacuri la adresa dualismului austro-ungar, denunțând bazele constituționale ale acestuia și numindu-l fără înconjur, o *ficțiune diplomatică*. Mai mult, lucrurile sunt tranșate fără nici un menajament: *legile unui popor, drepturile sale nu pot purcede decât din el însuși. Alt element, străin, esențial, diferit de al lui, nu-i poate impune nimica; și dacă-i impune, atuncia e numai prin superioritatea demnă de recunoscut a individualității sale*²⁸.

Autoritățile aveau motive serioase de îngrijorare și pentru faptul că în unul dintre articole (*Să facem un congres*) nu se mai vorbea pe ocolite, cu fapte care să transpară, ci de-a dreptul, explicativ, alarmant pentru păzitorii dualismului. Iată, în concluziile articolului, cât de largită apare ideea congresului de la Putna și în ce context. Ele sună în urechile de pază ale imperialilor ca o chemare la luptă, drept pentru care, atât Slavici cât și Eminescu vor fi audiați la poliție, iar poetului i se va intenta un proces de presă: 1) *În caz dacă opiniunea publică a popoarelor Austriei ar cere schimbarea sistemului constituțional de astăzi, românii, spre a fi factori eminaminte activi întru formarea viitorului imperiului, să convoace un congres general al lor, în care toată națiunea românească să fie reprezentată și care să decidă atitudinea ei față cu situațiunea cea nouă ce împrejurările par a o crea și impune imperiului. 2) Congresul să se declare solidar cu națiunile din Austria ce urmăresc aceleași interese ca și cea română. 3) Congresul să-și aleagă reprezentanța sa, care să comunice tronului voința națiunii românești, cerând a ei satisfacere*²⁹. După toate acestea ar mai fi vreo îndoială la ce ținea Eminescu?

În anul următor, ziarele românești, desfășoară o și mai intensă activitate propagandistică în vederea susținerii serbării. *Convorbirile literare*, *Romanulu*, *Trompeta Carpaților*, *Curierul de Iași*, *Gazeta Transilvaniei* nu mai prididesc în a da informații despre viitoarea serbare. Dumitru Brătianu, cu trei săptămâni înaintea evenimentului scria: *Aceasta e manifestațiunea cea mai importantă a românismului, afirmațiunea cea mai puternică a naționalității noastre, actul unic în anele istoriei noastre, actul cel mai însemnat de solidaritate între toate țările române*³⁰. La astfel de declarații solidare – și n-a fost singura! – e de mirare că organizatorii n-au fost arestați.

Dar nu numai războiul este cauza pentru care serbarea trebuia amânată: și cele 5.000 de coroane strânse în vederea organizării serbării au fost pierdute, căci banii au fost puși într-o bancă care a dat faliment. Studenții nu se descurajează; vor face noi demersuri pentru anul următor, deși *stăpânirea austro-ungară trece, acum când prusacismul triumfa, la înăsprirea politicii față*

²⁶ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 98.

²⁷ *Idem*.

²⁸ *Id ibidem*, p. 93.

²⁹ *Id ibidem*, p. 90.

³⁰ Apud Ion Căpreanu, *Bucovina: istorie și cultură românească (1775–1918)*, Prefață de Gh. Buzatu, Editura Moldova, 1995, p. 56.

de naționalitățile negermane și nemaghiare³¹. Mai mult, deputații români în frunte cu Sigismund Borlea fac în Dietă opoziție și au atitudini ferme împotriva politicii antinaționale maghiare. Numai că, în condițiile date, lupta parlamentară era pierdută din start. Nu aceasta era calea.

Eminescu, Slavici, Pamfil Dan și Vasile Morariu cer convocarea unei grabnice adunări generale, pentru a se stabili soarta serbării. Era singura cale de a reacționa, având susținerea unui public din toate părțile românești. Era șansa disperării. Se va vota *pentru*, iar noul comitet ales va reîncepe apelurile, demersurile și toate celelalte, în vederea susținerii evenimentului. Eminescu, deși nu mai făcea parte din comitet, susține cu tărie ca serbarea să nu mai fie amânată sub nici o formă: *Azi e momentul să facem un pas rezolut, să realizăm dorința noastră comună! Pierdem un an din viața noastră comună, dacă mai amânăm serbarea pentru anul viitor*³².

Oameni influenți și cu stare, studenții de pretutindeni, oamenii obișnuiți, din mult puținul lor, cu toții au dăruit bani pentru cauză. Nici organizatorii nu se așteptau la aceasta. Entuziasmul se rostogoli peste tot. Oamenii politici români, mari personalități culturale, au intrat și ei în joc. Acum sunt chemați Slavici și Eminescu să dea explicații poliției din Viena. Cum Eminescu era deja plecat în țară, Slavici a fost somat să dea explicații în legătură cu toată corespondența din *întreaga Europă*. În final, Slavici atrage atenția organelor polițienești că *Austria ar fi trebuit să cultive, în situația în care se găsea, simpatiile românilor, nu să și-i înstrăineze prin măsuri samavolnice*³³. Memorabilă replică.

În iulie, o delegație a plecat la Putna, în vederea organizării. Între timp, autoritățile imperiale au dat ordine drastice spre a fi supravegheată fiecare mișcare a studențimii în general și a celor plecați în Bucovina, în mod special. Încă sunt de descoperit documente în acest sens. Cert este faptul că autoritățile locale, din prea mare prudență, la care se adăugau adresele de urmărire asiduă a celor deja vizați, au rămas în pasivitate, nedându-și concursul întru organizarea serbării. Încă un pas însemnat, însă, s-a făcut prin faptul că întâmplarea l-a adus în cercul organizatorilor și pe Vasile Morariu, fiul lui Silvestru Andrievici-Morariu, capul bisericii bucovinene, patriot însemnat și om de mare cultură, datorită căruia s-au realizat multe în Bucovina, chiar sub ocupație. El a făcut în așa fel încât să nu ceară permisiunea autorităților, ci să le pună în fața faptului împlinit. De altfel nu era singura dată când acest om se împotriva capcăunilor austrieci, ieșind din cauză cu argumente și tactici de netăgăduit.

Cum populația privea serbarea ca un act pregătitor readucerii Bucovinei la Moldova, au fost incredibile ajutoarele ei: de la care de transport, la tacâmuri și făină pentru pâine, până la perne, cearșafuri, așternuturi, pentru banchetul festiv și cazare, toate au fost date cu atâta sârg și atâta credință, încât organizatorii au fost de-a dreptul siderați. Se crease o emulație de nestăvilit, în timp ce autoritățile districtuale, speriate de amploarea neașteptată a organizării, au trimis jandarmii să oprească lucrările. Lucrurile nu mai puteau fi stăpânite, prin urmare, prefectul Oreste Renney trebuia să facă slalom între autoritățile vieneze și comitetul de organizare, care avea acum în spatele său mulțimi neașteptate.

Brusc, din motive tactice (căci informările veneau cu promptitudine), autoritățile vieneze s-au arătat binevoitoare manifestării, dându-și seama că medalia are și un revers; e mai bine că nu s-a ținut o asemenea serbare în mijlocul Vienei, căci ar fi putut degenera și ar fi fost de

³¹ D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici...*, op. cit., p. 108.

³² *Idem*, p. 110.

³³ *Id ibidem*, p. 112.

nestăpănit. Exista posibilitatea solidarizării cu toți românii din oraș, dar și cu muncitorii, care erau și ei nemulțumiți, la rândul-le.

Au venit, așadar, la Putna, delegați din București, Iași, Berlin, urmărindu-se ca în comitetul lărgit să fie cuprinși reprezentanți din toate provinciile românești. Pregătirile pentru marea Serbare s-au desfășurat așa cum le derulează Slavici în amintirile sale: *Nefiind în mănăstire încăpere, trebuia să clădim porticul festiv pe un tăpșan din fața mănăstirii, și el trebuia să fie bine acoperit și destul de mare, ca să se poată întinde în el mese pentru două mii de tacâmuri.* // După planurile făcute de pictorul Buceanu pentru portic, pentru arcurile de triumf și pentru decorațiunile din curtea mănăstirii, ne trebuiau vreo 200 de steaguri, iar pentru iluminatie, cel puțin 500 de lampioane de hârtie, 5000 de candelă și 100 de știubeie de rășină, care aveau să fie aprinse pe culmile dealurilor de dimprejur. [...] Nu ni-a rămas dar decât să zidim la Putna câteva cuptoare, pentru ca pâinea să ni se poată coace după trebuință. Tot astfel măcelarul era învoit să aducă la Putna 200 de vite și să taie din ele după cum va fi cerând trebuința. [...] Pentru popor îndeosebi prevăzuserăm două cazane de tocană și un bou fript întreg la frigare de cinci metri. [...] Pe când unii purtau socotelile ori scriau în biroul comitetului, alții făceau muncă de salhori, iar alții cutreierau satele, ca să angajeze căruțe pentru ziua de 14/26 august, ori să adune velnițe, cearșafuri și perini pentru așternuturi, farfurii, tacâmuri și fețe de masă pentru banchetul festiv, și până astăzi mi-a rămas inexplicabilă încrederea cu care românii din Bucovina ne-au încredințat avutul lor.³⁴

Însă dincolo de desfășurarea impresionantă și de toate momentele înălțătoare, rămâne această manifestare, adică ceea ce și-a dorit în special Eminescu: semnificația ei politică; steagurile, lampioanele, eșarfele celor care făceau de gardă la mormânt, toate purtau semnele tricolore, iar pe deasupra, versurile lui Alecsandri ce poartă semnificații neascunse: *Cuprins de-un sacru dor, / Visai unirea Daciei / C-o turmă și-un păstor.*

Eminescu împarte mulțimii poezia însuflețitoare a lui Gusti, scrisă pe foi volante, iar când participanții se prind în horă, Ciprian Porumbescu îi spune tatălui său, inițiatorul serbării, că a cântat Daciei întregi. Cuvântările au și ele substanță politică și sunt ținute de mari personalități: Kogălniceanu, Cerchez, A. D. Xenopol, Slavici. Marele merit al poetului, a fost, fără doar și poate, desfășurarea acestui congres, căci aici s-au pus bazele ideologice ale luptei pentru unitatea culturală, mai întâi. Poate că serbarea n-a dus la o revoltă, tocmai pentru că trebuia înfăptuită și conștientizată mai întâi coeziunea culturală, apoi cea politică. Abia de aici înainte, prin *Tribuna* sibiană se va definitiva acest deziderat, sub cunoscuta lozincă: *Soarele pentru toți românii la București răsare.*

Că serbarea a fost într-adevăr nedorită, că autoritățile stăteau cu frica în sân ca nu cumva aceasta să se transforme într-o revoltă, o reliefează și faptul că *autoritatea de primă instanță – scrie corespondentul «Românului» – pare a se neliniști în mod serios, și pe sub mână sfătuiește și recomandă, în particular, moderațiune și prudență, ca și cum scopul întrunirii ar fi fost de-a cuceri Bucovina și de-a răsturna fericitul imperiu cu două capete*³⁵. Chiar autoritățile locale rămân cu totul neputincioase în fața unor momente ca acela în care Gr. Silași a înflăcărat întregul auditoriu, atacând pe față cosmopolitismul societății austriece, fiind purtat de mulțime pe brațe.

Jandarmii n-au primit ordin să intervină, mai mult de frica de-a nu provoca masele înfierbântate, căci altfel, prefectul îi adusesese, dar i-a retras apoi la Vicov. Atmosfera era destul de tensionată pentru autoritățile habsburgice, și înclina oarecum în favoarea bucovinenilor prinși

³⁴ Ioan Slavici, *La Putna*, apud *Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieți spusă de contemporani*, Selecție, note, cronologie și prefață de Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2013, pp. 125-126.

³⁵ Apud D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici...*, op. cit., p. 116.

în entuziasmul pregătirilor, din moment ce corespondentul *Românului* o surprinde atât de plastic și: *Clătinatul frunzelor e luat drept zgomot tropotitor al armatelor de invaziune*³⁶, explicând înainte și cauza care a dus la teama descrisă, cu multă îndrăzneală: *Într-un stat care constă din elemente eterogene, unele urâte altora și totuși nevoite a trăi sub presiunea aceleiași mână [sic] de fier, silit să tragă unul și-același jug, într-un asemenea stat fiecare mișcare inspiră fiori*³⁷.

Mult visatul congres studențesc, preconizat și gândit de Eminescu se va ține în sufrageria mănăstirii, în 16/28 august. Se discută un program, iar într-o ședință secretă se stabilesc obiectivele continuării luptei: înființarea unei publicații prin care studenții de pretutindeni să fie informați cu tot ceea ce se petrece, punând în prim plan activități cultural-științifice, mai întâi; se avea în vedere, apoi, organizarea tuturor studenților români progresiști prin înființarea unor comitete locale și a unuia central, în fiecare provincie românească; se mai stabilește, ca viitorul congres să se organizeze la Turda, în onoarea lui Mihai Viteazul, unificatorul. În sfârșit se discută mult întoarcerea la popor, la limba și obiceiurile lui, excluzându-se în acest fel cosmopolitismul, nevăzut cu ochi buni de bucovineanul de rând.

Dar față de ideile vizionare ale poetului, Congresul a trecut cumva în plan secund, chiar dacă el s-a ținut, așa cum s-a arătat mai sus. Oamenii erau pe de o parte obosiți de atâta muncă, pe de alta erau epuizați sufletește de succesul serbării ca atare, așa încât, ceea ce Eminescu râvnise și plănuise, nu s-a împlinit în totalitate, căci el susținuse ca *Nimeni nu trebuie să fie aicea stăpân decât popoarele însele, și a trece suveranitatea în alte brațe decât în acelea ale popoarelor e o crimă contra lor. Eu nu înțeleg aicea două popoare ori două coterie, ci pre toate*.

Mai mult, el este la curent cu ceea ce se întâmpla în Europa timpului, așa încât ține să remarcă faptul că *Cehii spun în organele lor cum că vor face opozițiune până când se va recunoaște deplina autonomie a Boemiei. De ce să nu cerem neted și clar pentru noi ceea ce cehii pretind pentru ei? Tranzacțiuni în dreptul național nu se încap, împăcarea cu ungurii ori cu nemții nu se încap până ce nu vor cede ei ceea ce voim noi; căci cu sistemul constituțional de astăzi, față cu dualismul trebuie să fim ireconciliabili. (Și accentuează cuvântul!)/Starea de față a lucrurilor e de natură ca să inspire orișicui neîncredere și să-l facă îngrijit asupra marilor schimbări ce se prepară a trece preste imperiu. Oricare bun cetățean are de datorie de a se ocupa de viitorul patriei sale, și de aceea și românii, prin natura lucrurilor, au datoria de a provoca un congres general al lor, care să determine atitudinea națiunii românești față cu o eventuală schimbare a sistemului constituțional*.³⁸

În 29 august se încheie festivitățile, iar Arcadie Ciupercovici, starețul mănăstirii, supranumit *patronul serbării*, fără de curajul căruia serbarea ar fi avut mari probleme în desfășurarea ei, oferă o masă celor rămași. În acest fel au răsuflat ușurate atât autoritățile locale, cât și cele centrale, întrucât au putut scăpa cu obrazul curat, iar gândul nedoritei serbări a trecut și totul a intrat în rutina cea de toate zilele.

Bucovina mai avea de luptat până să-și vadă visul împlinit, iar mulțimea de oameni care-a trăit momentul și a trecut tangent pe lângă unire a rămas cu speranța că timpurile se vor întoarce și cu regretul că nu s-a întâmplat atunci, cum de altfel credeau din toată ființa lor. A lipsit puțin ca visul să devină realitate.

În ceea ce privește regretul lui Eminescu... Nu e greu de imaginat.

³⁶ *Românul*, Anul XIV din 21 august, 1871.

³⁷ *Românul*, Anul XIV din 21 august, 1871.

³⁸ Mihai Eminescu, *Să facem un congres*, apud *Opere, Publicistică 1870-1877*, vol. IV, Ediția D. Vatamaniuc, Editura Național, București, 2010, pp. 59, 61.

◆ VIOREL HODIȘ

Alf LOMBARD – un mare prieten al românilor și al limbii române

Marele lingvist *romanist* (și-n egală măsură *românist*), membru al mai multor academii europene și nu numai, Alf LOMBARD, s-a născut la Malmöhus län în 8 VII 1902, trăind o viață lungă și tihnită până-n 1 III 1996 în micul oraș, dar mare și veche citadelă universitară, Lund (Suedia).

Date fiind distanțările de *timp și spațiu* – între care trebuie s-o includem și pe cea *politică*, a existenței cumplitei „cortine de fier” de după Cel de-al Doilea Război Mondial – ne-am întâlnit personal, și târziu, și foarte rar. Abia, ca participanți, la cele două mari evenimente științifice mondiale: *Al X-lea Congres Internațional Jubiliar al Lingviștilor* (1967) și *Al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică Romanică* (1968), care au avut loc, din fericire, ambele, la București³⁹. O a treia a avut loc chiar la Cluj, unde o altă „minte descuiată” (Rectorul Universității „Babeș-Bolyai”) a decis „decernarea înaltului titlu științific de «*Doctor Honoris Causa*» marelui savant suedez Alf Lombard” în 1969.

Evident – în măsura în care Biblioteca Centrală Universitară (BCU), al cărei Director era perpetuu în totalitarism, un securist, „deschidea” (și o făcea, dar treptat și timid!) accesul liber doar unor „privilegiați” la izvoarele bibliografice *poprite* în sinistru „Secție de Documentare”, care era „secretă” – puteam spune că ne „întâlnem” și altfel: prin scris.

Dar adevărata noastră „apropiere” s-a produs în 1972, cu ocazia „Întâlnirii la Lund”, eveniment „epocal” (pentru mine, desigur!), despre care am produs câteva relatări: în revista clujeană „Steaua” (1975), în ziare locale clujene, respectiv sălăjene, precum și-n volumul al II-lea de „Articole și studii”, pe care l-am publicat mai târziu (2006).

Prin prezentul articol n-am de gând a-l „obosi” pe cinstitul nostru cititor cu „grele” probleme de *lingvistică romanică* (specialitatea marelui savant suedez) și nici de *lingvistică română* (specialitatea amândurora), ci doar să-i „pregătim” discipolii și admiratorii⁴⁰ pentru viitorul foarte apropiat mare OMAGIU de 120 de ani de la naștere – eveniment mult așteptat din partea universitarilor și a Universității noastre „Babeș – Bolyai”, din Cluj și din România! Așteptat de românii din țară și, credem, și de către cei din diaspora.

*

Așadar, câteva cuvinte despre „epocalul” (pentru mine) eveniment pomenit mai sus. La câțiva ani după absolvirea studiilor (1958) și angajarea mea în învățământul superior (1961), devenind lector universitar (1968), deși fără doctorat⁴¹, Senatul UBB mă propune lector de limba română la Universitatea din Dijon (1970), post vacantabil prin încheierea stagiului

³⁹ „Norocul” meu și-al nostru, România având atunci un prim-ministru mai „descuiat” la minte (Ion Gheorghe Maurer – de reținut etnia: un român neamț!).

⁴⁰ *Discipoli și admiratori*, expresii preferate în locul engl. *fan, fani* – specializat, în română, cam prea... „sportiv”!

⁴¹ La acea vreme nici conferențiarilor – mai rar, nici chiar unor profesori! – nu li se condiționa titlul universitar cu diploma de doctor.

precedentului lector acolo, prof. dr. Gh. Poalelungi de la Universitatea din București. Dar, cum familia Poalelungi își tot (pre)lungea șederea-n Franța, ministrul nostru de atunci, Niculescu-Mizil, mi-a propus, ca soluție („de avarie”, i-a spus), transferul numai pentru un an universitar (1971-1972) la postul similar de la „Universitatea Jagiellonă” din Cracovia (Polonia), părăsit prematur de un alt lector bucureștean (prof. Mihai Mitu), asigurându-mă că în următorul an universitar voi fi la „postul meu”(!) din Dijon. Promisiune la care am îndrăznit să-i cer sprijinul pentru obținerea extensiei de viză ca turist în țările Peninsulei Scandinave. Și-i chiar expun motivul: vizita la Lund, la Profesorul (nume prenume), cu care sunt în corespondență încă de la Cluj. Surprinzător, îmi promite: „promisiuni tovărășești”, mi-am zis. Dar, evident, am acceptat.

*

Cât mai scurt. Închei anul universitar la Cracovia. August, 1972. Vacanța mare. Culmea, primesc extensia de viză turistică. Sunt la șase ore de plutire pe Baltica între Swinoujscie (Polonia) și Ystad (Suedia), cea mai scurtă cale pe mare; portul cel mai apropiat de Lund. Iau un tren local. Drum de cca o oră.

- Bună ziua, domnule academician. Sunt în gară.
- În gara Cracoviei?
- În gara Lund-ului.
- În 15 minute voi apare cu un „Volvo” negru în parcare a gării.

Așa s-a-ntâmpat a patra noastră întâlnire *face to face*, care ne-a apropiat mult mai mult decât întreaga bibliografie ce ne-a „legat”. Cu toată modestia, nu puteam să nu mă gândesc la celebra sintagmă datorată marelui Goethe: „afinități elective”.

*

Bibliografia savantului scrisă în română despre limba română, elaborată în peste o jumătate de secol, este impresionantă: despre originile ei, despre pronunția în limba română, despre ortografia românească, despre dialectele și graiurile ei, despre folclorul românesc, despre analogiile și diferențele specifice ale românei față de celelalte limbi romanice „surori” etc. Dar cea mai prestigioasă dintre toate este monumentală monografie în două volume de format gigant, *Le verb roumain*, lucrare de căpătâi pentru filologia românească și romanică în general. Ca să nu mai vorbim de altele, foarte multe, ale Profesorului de la Lund în domeniul limbii noastre! La o vizită fugară prin vila – mare, zveltă, cât un transatlantic – și prin biblioteca personală ale savantului, depășind suprafața unui etaj, se pot vedea și admira multe mărturii ale relațiilor cu România, cu marii cărturari români: întregi colecții de cărți și reviste românești de specialitate, donații și cadouri din operele marilor noștri oameni de științe umaniste: N. Iorga, S. Pușcariu, E. Petrovici, C. Daicovici, I. Jordan, Al. Rosetti, Al. Graur și mulți-mulți alții, toate cu dedicațiile autorilor – adevărat tezaur, pe care gazda îl arată cu mândrie vizitatorului. De asemenea, ca un semn al prețuirii folclorului poporului român, prin toate încăperile se vedeau expuse la loc de cinste obiecte autentice de artă populară românească, de prin toate vetrele folclorice românești (ceramică, broderii, lemn sculptat, articole din piele frumos ornamentate etc.) – cadouri de la colegii din România ai savantului; altele – achiziții directe, ca semn al numeroaselor călătorii științifice sau de plăcere, respectiv de documentare în România.

Gazda își amintește cu mândrie, dar și cu nostalgie de anii tinereții când „eram invitatul permanent al marelui istoric al României, Nicolae Iorga, la cursurile „Universității de Vară” organizate de el la Vălenii de Munte, unde, părintește, eu fiind mai tânăr, îmi acorda o atenție aproape filială, propunându-mi, o dată, chiar căsătoria cu una dintre fetele lui! După dispariția marelui Iorga, m-am învrednicit de stima și aprecierea unor colegi de la Universitatea din București, printre care Prof. Dr. Boris Cazacu, membru al Academiei Române, care-mi adresa

sistematic invitații la „Cursurile de vară de la Sinaia”; plus alte multe drumuri personale prin țara dumneavoastră, care m-a fermecat nespun prin frumusețea oamenilor și a locurilor”, mărturisește Profesorul cu încântare.

Octogenarul Alf Lombard era – în mijlocul verii – la masa lui de lucru, deși octogenar, deși pensionar. „Omul de știință, adevăratul om de știință, nu-și abandonează pasiunea, munca sa, decât la *capătul vieții*”, mi-a spus. M-a impresionat enorm. L-am crezut total. Și mi-am propus în clipa aceea (în secretul conștiinței mele – nu știu cât am reușit!) ca acesta să devină și *crezul vieții mele*. Și, culmea doritei de către mine coincidențe, în acele zile fierbinți de august 1972, pe masa de lucru a marelui savant suedez era în lucru tocmai una dintre cărțile lui importante despre limba română: „*La langue roumaine. Une présentation*”, comandată de marea Editură franceză „Klincksieck”, carte care a și apărut la Paris în 1974.

Manuscrisul acestei cărți se afla atunci în revizie finală, iar autorul ei aștepta cu înfrigurare răspunsuri la unele întrebări pe care le adresase colegilor de la Universitatea din București, din Cluj și de la Academie. Cum acestea nu sosiseră – doar eram în mijlocul vacanței mari!, iar români ca suedezii, mai rar! – prezența unui filolog vorbitor nativ de română la Lund căpăta, bănuiam, valențe în plus. De aceea, după cină, autorul gazdă – care dorea să mă încartiruiască-n „transatlanticul” său (doar că eu am acceptat cu mulțumire numai o cameră-n căminul studentesc vecin) – mi-a propus o „noaptea albă” de „plimbare” printre problemele cărții. Profesorul avea nevoie, în primul rând, „să vadă prin ochii unui român vorbitor nativ, dar și „avizat”, validarea (sau invalidarea) unora dintre presupunerile/ presuposițiile sale, pe care el le putea „simți” doar „dinafară”; să i se confirme sau infirme anumite interpretări date materialului lingvistic al cărții. Un adevărat examen, mare examen, pentru mine, dat în fața unui atât de „înalt” examinator. Mi-am dat, evident, toată silința și priceperea, de care puteam fi atunci în stare, performanțe care, se pare, judecând (fără falsă modestie) după efectele evidente ale încheierii activității, l-au „mișcat” pe generosul meu examinator-gazdă.

După ce examinatorul a considerat că „s-au netezit” multe (dacă nu toate!) dintre problemele cărții ce-i creaseră insomnii, s-a purtat, la un pahar de vin, înspre finalul „noptii albe” – mai „albă”, poate, decât autentică de la Polul Nord, de care nu eram așa departe – o discuție largă, relaxantă, în care s-au abordat diferite teme românești și suedeze. Țin minte intenția mea sinceră de a lăuda Suedia ca țară model, istoria și civilizația ei. Din clasele primare citeam cu nesaț că aici nimeni nu fură, că gospodarul pleacă fără a-și zăvorî ușile, că orice negustor își lasă prăvălia la discreția cumpărătorilor, fără a pierde niciun ban niciodată, că hoții au dispărut, închisorile arborând steagul alb ca semn că nu mai au niciun pușcăriaș etc. etc. Intenția mea de oaspete politicos a fost, desigur, bine primită de gazde, dar substanțial corectată. „Da, așa a fost odată, dar acum, de când turismul a luat un asemenea avânt, și ai noștri își iau măsuri..., chiar unii balcanici, precum știți – nu vă supărați... Am „înghițit în sec”, cu regretul că „la noi e putred mărul...”, știți povestea!

Vrând să mai reduc din handicap, m-am trezit laudându-l cu brio pe fabulosul lor rege Carol al XII-lea, care, prin vitejia-i legendară, a unit trei regate, încoronându-se, ca Papii de la Roma, cu „trei coroane puse una peste alta”, vorba lui Eminescu al nostru... Aici am fost de-a dreptul învins. „A, da, se vede că l-ați citit pe Voltaire... După noi cei de azi, el, Carol, nu mai este primul nostru erou național; considerăm chiar că nu ne mai reprezintă. N-avea ce căuta, nici în Danemarca, nici în Norvegia...!”. A fost prima dată când m-am simțit într-o confruntare de idei un „înfrânt fericit” să aud așa ceva. Nicio națiune n-are niciun rezon să umilească alte popoare! Ce lecție sublimă! Oare, astăzi, un Putin, cum s-ar putea s-o nvețe?!

În zori, mi s-a făcut cinstea de a semna în „Cartea de Onoare a Casei”. Impresionant mi s-a părut numărul mare de autografe ale unor persoane și personalități de la noi, care i-au trecut

pragul, dar și din Europa și de aiurea, de la studenți până la mari savanți de autentic renume mondial.

*

Am lăsat mai la final, caracterul acestei întâlniri, numit mai sus „epocal” (doar pentru mine – se-nțelege!):

– Tinere, îți propun să rămâi aici ca asistent al meu, să-mi continui activitatea la Catedra pe care o voi părăsi, fiind pensionar octogenar.

– Dar știam că aveți o asistentă, pe care am cunoscut-o chiar prin Dvs.

– Da, știu, te referi la D-na Lang, pe care ți-am prezentat-o la Congresul de la București. Nu mă poate urma. Nu vorbește corect românește, nu și-a terminat doctoratul...

– Dar nici eu nu mi l-am terminat.

– Formal, doar. Realmente, pentru mine, de azi ești doctor.

(„Ce-aud, nu-i adevărat!”, îmi spune o secretă voce interioară. „Așa o perspectivă... nici în visurile cele mai fantastice...!)).

Răspunsul meu așteptat – fenomen greu de explicat – *nu conștientul*, ci, categoric, *subconștientul* mi l-a turnat în cea mai incredibilă matriță verbală:

– Prin marii Dvs. prieteni, corifeii Academiei de la București – unde eu sunt un nimeni! – s-ar putea, ignorând obtuzitatea Securității, să mi se acorde *oficial* extensia de viză din Polonia în Suedia. Așa, rămân din toată inima! Subconștientul (m-a trădat, oare?! – m-a salvat?!) a „fabricat” – fără mine și împotriva voinței mele – acest răspuns scurt și... greu, ca de plumb. Nu concepea, refuza categoric ideea de „fugar”/ de „hăituit” de Securitatea ceașistă, de apatrid; personal nu concepeam *ruptura definitivă de glia mea, de mama mea văduvă...*, nu puteam ignora sinistrul avertisment securisto – kgb-ist („brațul revoluției e lung!”) proferat de însuși corifeul terorii internaționale (Lenin). Victime erau cunoscute multe, multe...!

Evident, s-au făcut demersurile de rigoare.

Evident, extensia de viză n-a mai apărut nicicând!

Evident, cariera mea universitară suedeză „s-a-ncheiat”... înainte de-a începe!

Eram, se vede, deja „marcat” ca suspect, ca „dușman al poporului”! (Și, dureros de adevărat – după revenirea în țară, pe care nu puteam concepe s-o părăsesc definitiv – intram în colimatorul „organelor” de Securitate, nu pentru un an, nu pentru un deceniu, ci pentru întregul răstimp al „domniei întunericului totalitarist”. Astfel încât, deși doctor în lingvistică, deși cu o valoroasă activitate științifică în spate, „organele” Securității au obținut din partea Rectorului comunist⁴² (1983) alungarea subsemnatului și de la catedra de la universitatea clujeană, șomând, fără nici un fel de drept de șomaj, un întreg an universitar (1983/84).

*

Cu marele Profesor am continuat să stau într-o îndelungă corespondență, „până la *capătul vieții*” lui (1996), devenindu-i, astfel – spre onoarea mea, după tipicul academic – dacă nu „*membru plin*” al Catedrei, sigur, „*membru corespondent*”!

Încheiem acest scurt omagiu citându-i una dintre „perlele” cu care a înnobilit limba română – pe care, a ridicat-o, el primul!, la cinstea de „egală” celorlalte limbi romanice „surori” – semn indubitabil al unei sincere iubiri:

„Româna are importanța celui de-al patrulea picior al mesei; romanistica nu-și mai putea păstra echilibrul doar prin limbile mult studiate de vechii romaniști: franceza, spaniola și italiana”.

Fie-i eternă memoria!

⁴² Care-o alungase din Universitate și pe Doina Cornea și nu numai.

◆ MIRCEA MOȚ

Maestrul și secretarul său

În anul 1980, Mircea Eliade publică la editura pariziană Ethos/Ioan Cușa micul roman *Nouăsprezece trandafiri*, pe care-l trimite, printre alții, lui Virgil Ierunca și lui Matei Călinescu. Dacă nu pare să se îndoiască prea mult de calitatea/reușita literară a cărții, Mircea Eliade se întreabă dacă mesajul textului său va fi bine înțeles. Faptul este consemnat în jurnalul scriitorului: „Trimis *Nouăsprezece trandafiri* lui Ierunca, Matei Călinescu, Edith Silberman. De data aceasta aștept cu nerăbdare răspunsurile. Nu mă îndoiesc de reușita literară a romanului; dar mă întreb dacă mesajul său atât de bine camuflat va fi înțeles. Despre roman s-au scris pagini admirabile, de către Matei Călinescu, Marta Petreu, Stefan Borbély ori Liviu Petrescu. Obiectul acestei lecturi îl constituie relația dintre maestru, scriitorul Anghel Dumitru Pandele (A.D.P.) și secretarul său, Eusebiu Damian, o relație deosebit de semnificativă atât pentru „compoziția” cărții și, cât, mai ales, pentru coerența semnelor ce trimit spre profunzimea narațiunii.

Marta Petreu scria că un prim „nivel al romanului „ îl constituie narațiunea lui Eusebiu, „cel de-al doilea fiind format din peripețiile identității sau memoriei maestrului, iar al treilea nivel, prin tehnica *mise en abyme*, îl constituie romanul premonitoriu al lui Pandele, *Roata morii*¹. Pentru Marta Petreu, „Eusebiu are rolul unui «ucenic» investit de Eliade cu funcția de a repeta elementele-cheie ale tramei, pentru a atrage atenția asupra lor; în trecut sau dinadins, el notează indicii și avertismente, însă fără să le înțeleagă valoarea prevestitoare, Eusebiu fiind tipologic un «idiot»-personaj frecvent întâlnit la Eliade, după cum observa Ioan P. Culianu”² Cu toate că este implicat într-un ritual de inițiere, „învățăcelul trăiește în plină narațiune profană; căci, după ce face față primei probe, simțind efectul de deșteptare al spectacolelor de anamneză (...) el ratează sistematic celelalte rituri al căror obiect, iar nu subiect benevol, este. Astfel, în pragul unei mari experiențe inițiatice, invitația pe care i-o face A.D. P. de a veni pentru câteva zile în tabără-deci de a participa și el la o simbolică retragere în pustie-, Eusebiu somnolează, în pofida cafelelor pe care le bea și a eforturilor de a rămâne treaz; în consecință, în loc să parcurgă drumul ca pe unul conștient spre centru(în sensul mitic-eliadesc al cuvântului) el ajunge la destinație ca un rătăcit, ca un om legat la ochi. Invitat la unul dintre spectacolele ezoterice ale trupei, deși a fost avertizat, printr-o parafrază a cuvintelor lui Isus către discipolii din Grădina Ghetsimani, că trebuie să vegheze(...) el nu reușește să rămână treaz”³. În felul acesta, „ucenicul care nu poate veghea, este un refuzat al misterelor de inițiere și, în consecință, un exclus din cercul magic în care se desfășoară marile evenimente. În loc să înțeleagă ceea ce se întâmplă, funcția sa se limitează la a depune mărturie inexactă despre traseul circular al maestrului”⁴.

¹ Marta Petreu, *O zi din viața mea fără durere, Eseuri*, Iași, Polirom, 2012, p. 122.

² *Ibidem*, p. 122.

³ *Ibidem*, p. 123.

⁴ *Ibidem*, p. 124.

Totul pentru a aminti cele scrise de Eliade însuși despre somn: „«a nu dormi» nu înseamnă doar a triumfa asupra oboselii fizice, ci mai ales a da dovadă de putere spirituală” somnul fiind echivalentul „morții spirituale”⁵. Pentru Ștefan Borbély „miza anamnezei este (...) Eusebiu Damian și nu Maestrul; plecând într-o «altă dimensiune»(cum spunea Culianu), Maestrul îi arată lui Damian drumul, îl «atrage». Pandele sugerează abil substituția chiar la începutul textului, atunci când spune că dacă cititorii vor avea vreodată în mână memoriile sale, vor putea fi siguri că nu le-a scris el, ci Eusebiu Damian; la sfârșitul romanului, *Memoriile* apar într-adevăr, bucurându-se de un imens succes de public și de presă...”⁶

Cred că nu este lipsit de interes să urmărim relația dintre maestru și secretarul său din perspectiva numelor celor două personaje.

Scriitorul se numește Anghel Dumitru Pandele, Anghel trimițând evident spre înger, „angelus” (sugestie a apartenenței sale la altă lume), în vreme ce Dumitru provine din grecescul *demetrios*, derivat la rândul său din Demetra – de(pământ) și meter (mamă), semnificația numelui – „iubitor al pământului”. Ștefan Borbély remarcă faptul că numele multor personaje ale lui Eliade trimite spre zeul Pan, idee convingătoare în cazul Maestrului.

Maestrul este numit când Anghel Dumitru Pandele, când A. D. P., sugestie a celor două tendințe din interiorul său, acceptarea unei identități înregistrate oficial și deschiderea sa spre un alt orizont.

În primul rând „litera A este comună pentru alfabete; derivă din *alpha*, litera grecească, și atât forma cât și numele ei se trag din *aleph*-termen fenician și ebraic(...). Fiind așezată la început, această literă se poate compara cu numărul *unu*, motiv pentru care capătă și caracteristicile simbolice ale acestui număr: este originea tuturor lucrurilor și le conține pe toate; încă din vremurile cele mai îndepărtate a însemnat Creatorul, mai-marele zeilor, zeul invizibil sau necunoscut, ca Tem al vechilor egipteni(...) Cu siguranță că nu întâmplător grafia verticală a literei A- care se înscrie perfect în *delta* ()-amintește de arhitectura monumentală a vechilor egipteni, crearea superbilor piramide”⁷. Ea rămâne „simbolul elevației spirituale”⁸. Solas Boncompagni scrie că dacă este asociată literei *omega*, litera A „primește o semnificație ezoterică profundă”, „amândouă literele reprezintă începutul și sfârșitul unui univers, fiind cheia interpretativă a acestuia: ele îmbrățișează totul, delimitând acest tot și condiționându-l la o viață dimensională dată, exact ca și cum aceasta s-ar desfășura într-un interior, într-un loc circumscris sau s-ar reduce la un segment dintr-o linie infinită. Dincolo de aceste limite se află imponderabilul, iar spațiul și timpul nu mai au motiv să existe”⁹. Dicționarul de simboluri consideră că „partea superioară ar indica începutul sau Înțelepciunea a cărei forță dă naștere tuturor lucrurilor; bara centrală ar fi intelectul, odrasla Înțelepciunii; semnul de jos ar marca finalul unei evoluții, știința, odrasla Înțelepciunii. În felul acesta(...) ar reuni originea și sfârșitul vieții superioare, litera mai simbolizează spiritualitatea”¹⁰.

Grafia literei D sugerează o construcție în care se evidențiază un semicerc, așteptând jumătatea cealaltă, nevăzută, insesizabilă, materialitatea așteptând împlinirea prin spiritual. Semicerc lipit de o linie verticală, este sugestia unei delimitări severe dar și liant între celest și terestru.

⁵ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, II, Traducere de Cezar Baltag, Iași, Polirom, 2011, p. 311.

⁶ Ștefan Borbély, *Proza fantastică a lui Mircea Eliade. Complexul gnostic*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 2003, p.214)

⁷ Solas Boncompagni, *Lumea simbolurilor. Numere, litere și figuri geometrice*, Traducere din italiană de Cornel Nicolau, București, Humanitas, 2004, p. 232).

⁸ Solas Boncompagni, *Op. cit.* p 233.

⁹ *Ibidem*, p 233.

¹⁰ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, București, Artemis, 1994).

În ceea ce privește litera P, grafia acesteia asociază linia verticală alăturată unui semicerc identificat și în cazul literei D. Sugestie a elevației, semicercul literei P, față de acela din litera D, este înălțat, desprins de terestru.

Nici numele secretarului nu trebuie scăpat din atenție. După Christian Ionescu (*Mică enciclopedie onomastică*, București, Editura Enciclopedică, 1975), numele Eusebiu are la bază adjectivul *eusebēs*, „*evlavios, blând, pios*”, compus din *eu*, „bine” și verbul „*sebo*”, „*a prețui, a stima, a onora*”. Numele Damian provine de la verbul *damao*, „a domestici”, „a îmblânzi”, trimitând spre „domus”, casă, grecescul „domos”¹¹.

Îmi place să cred că relația maestrului cu secretarul sau implică o serie de gesturi ritualice care, dacă nu mai vizează propriu-zis anamneza, ca în cazul lui Anghel Dumitru Pandele, conduc cu siguranță la ideea că, descoperindu-l pe maestrul său, Eusebiu Damian își afirmă în ultimă instanță personalitatea și propria individualitate. El descifrează la modul semnificativ, încearcă să-l descopere pe maestru nu în ceea ce ține de profunzimea lui, ci, mai ales, ca prezență reală. Nu este deloc întâmplător faptul că Eusebiu Damian dactilografiază ca un „somnambul”, sugestie a pierderii controlului rațional, comunicând cu maestrul sub semnul semnificativ al somnului: „M-am încăpățânat, totuși, să rămân toată după-amiaza la mașina de scris, descifrând ca un somnambul”. Fiecare pagină dactilografiată marchează un adevărat triumf al secretarului, producând satisfacție și în egală măsură întărindu-i convingerea că este un învingător, că s-a învins, într-un fel, pe sine însuși: „De câte ori terminam o pagină nouă, simțeam o ciudată, neînțeleasă satisfacție. Parcă m-aș fi aflat angajat într-un concurs din care trebuia, cu orice preț, să ies învingător”.

Într-un anumit fel, Eusebiu Pandele este supus la o probă ce transcende planul real: el intră în relație cu *scrisul de mână*, cu grafia maestrului său, ca expresie a ritmului biologic al lui Anghel Dumitru Pandele, confruntându-se cu neglijența și cu *informul* acestui scris: „Când, acasă, am deschis dosarul și am început să descifrez manuscrisele, m-am îngrozit. Erau aproape ilizibile; cu atâtea cuvinte prescurtate reduse uneori la două litere s-ar fi spus că A.D.P. le scrisese în transă. Trebuia să descifrez, rând cu rând”. Secretarul citește așadar și descifrează scrisul atât de neglijent, cu creionul ori cu cerneală, al maestrului, un amestec simbolic de efemer și de ceremonial: „De-abia a doua zi, după ce încheiasem epilogul, am îndrăznit să deschid celălalt manuscris. Era scris, parcă, și mai neglijent, când cu cerneală, când cu creionul roșu”. Nicolae Manolescu mărturisea că nu a scris cu creionul gândindu-se la efemeritatea acestui fel de a scrie, la provizoratul gestului. Pe de altă parte, să nu uităm că lui Roland Barthes stiloul (cerneala, așadar) i se părea potrivit pentru texte serioase (pixul fiind instrumentul unor scrieri ocazionale și în grabă).

Contactul cu manuscrisele maestrului îi produce lui Eusebiu Damian o explicabilă neliniște, ca răvășire, tulburare a ființei secretarului și pregătire pentru reașezarea condiției sale. Tocmai de aceea, dactilografiind, secretarul *se liniștește*, dobândind un necesar echilibru: „M-am trezit că citisem vreo cinci pagini fără să-mi amintesc ce citisem(...). Ca să mă liniștesc, am început să dactilografiez manuscrisul. Băteam la mașină în chip mecanic, fără să urmăresc sensul dialogurilor”. Eusebiu Damian nu încetează să-l descifreze (să-l înțeleagă) pe maestru, chiar dacă nu este sigur că ceea ce transcrie reprezintă personalitatea lui A.D. P. De aici incertitudinea discipolului: „Din când în când, mă opream ca să descifrez o replică sau o indicație adăugată cu creion roșu, în marginea paginii. Cum nu prea înțelegeam despre ce era vorba, nu eram întotdeauna sigur că descifrasem corect”. Maestrul însuși recunoaște dificila sa grafie și-l îndeamnă pe secretar să-l intuiască, descifrându-i scrisul: „Am aici manuscrisele a

¹¹ Christian Ionescu, *Op. cit.*

încă două piese, amândouă ceva mai lungi decât primele. Din păcate, le-am scris cu creionul, și numai dumneata ești în stare să descifrezi și uneori să ghicești infernala mea grafie”.

Cred că nu este deloc lipsit de semnificație gestul transcrierii, al dactilografierii propriu-zise, al trecerii scrisului de mână, prin mașina de scris, rece, cu mișcări sigure și mecanice, într-o altă condiție. Prin mașina de scris, secretarul impune o formă clară și definitivă, în planul simbolic al narațiunii, prin mașina de scris și prin gestul de a dactilografia, secretarul, lăsându-se atras de maestru, după cum remarca Ștefan Borbely, îl creează el însuși pe A.D.P., propune și impune o anumită ipostază a acestuia.

Pe de altă parte, relația secretarului cu maestrul său îl consacră pe Eusebiu Damian ca aparținând iremediabil planului real, pe care nu-l tulbură deloc experiențele scriitorului, în timpul cărora, după cum se știe, el doarme copleșit de o simbolică oboseală. Maestrul îl trimite pe Eusebiu în afara spațiului în care secretarul contează ca un adevărat idiot. Tocmai în străinătate Eusebiu se descoperă pe sine, sub semnul unui semnificativ început, un „întâia oară”, nu întâmplător prezent în text. Este momentul desprinderii de maestru și al nașterii sale simbolice: „Treceam pentru întâia oară frontierele Europei. Și tot pentru întâia oară scriam și altceva decât texte și scrisori în numele lui A.D.P. Spre surpriza și marea mea bucurie, paginile pe care le-am trimis cu regularitate, în fiecare săptămână, *Gazetei Literare*, au avut mare succes. «Ai reinventat reportajul literar și ai reabilitat literatura exotică» mi-a scris A.D.P. («Reportajele» erau, de fapt, adevăratele mele scrisori către Valeria). Iar după ce a citit impresiile din *Hardward* și *Riskikels*, m-a felicitat, precizând: «M-am convins acum că lectura celor patru piese a avut rezultatul pe care-l scontam. Ai să înțelegi, la întoarcere, lucrurile pe care foarte puțini alții le înțeleg”. Secretarul devine el însuși un scriitor, parazitând textele maestrului său, cu mențiunea că devine un scriitor diferit de maestru: „De-abia după ce mi-am scos paltonul și m-am așezat la birou mi-am adus aminte că ar fi trebuit să trec pe la editură. Voiam să văd cum arată cele două cărți ale lui A.D.P.; voiam, mai ales, să aflu ce crede Ghiță Horia despre proiectul meu de a aduna într-un volum articolele despre India. Ideea volumului mi-o sugerase ultima scrisoare a lui A. D. P. «Știam că ești un bun scriitor, îmi spunea, pentru că ai scris *Memoriile* așa cum eu nu le-aș fi putut redacta. Dar nu bănuiam că ești un bun scriitor atât de diferit de mine. Am lucrat împreună aproape opt ani, și n-am bănuat această notă specifică a talentului dumitale literar»”. De reținut că maestrul se referă la o anumită perioadă de formare a secretarului, a ucenicului său, respectiv cei aproape opt ani. Or, semnificațiile simbolice ale acestei cifre se motivează pe deplin convingător în contextul relației dintre secretar și maestru. Rezultat al combinației lui 4+4, *opt* ține de „numerele duale”, sugerând „divinul în omenesc, pentru că omenescul să se divinizeze: este o cifră pasivă și receptivă și constituie cele contrarii în manifestarea lor, cerul și pământul, divinul și omenescul; simbolizează în același timp cele două talere ale unei balanțe în echilibru sau inelul de legătură a contrariilor, a urcării cu coborârea, a superiorului cu inferiorul, a lui Dumnezeu cu omul”¹².

Care este profilul acestui scriitor „atât de diferit” de maestru? El nu poate fi decât *reporterul*, bine fixat în realitatea imediată, în mijlocul evenimentului și observator al acestuia, chiar un inovator al reportajului, fapt recunoscut de însuși maestru („Ai reinventat reportajul literar”), același A.D.P. recunoscând că secretarul este total diferit, ca scriitor, de el. Și când recunoaște aceasta, maestrul se referă în mod special la *Memorii*, ca actualizare a trecutului și transcriere a unor evenimente reale. Destinul lui Eusebiu Damian este să rămână în realitate, după cum remarcă de altfel Marta Petreu: „Eusebiu, ca neinițiat, nu este acceptat de timpul mitic, rămânând în cel profan, al istoriei și al devenirii”¹³.

¹² Solas Boncompagni, *Op.cit.*, p. 101.

¹³ Marta Petreu, *Op.cit.* p. 126.

◆ DELIA MUNTEAN

Ioan Baba – un poet al nevindecării

În climatul cultural voivodinean, scrisul a reprezentat și reprezintă o formă de rezistență. Fiecare intelectual și-o asumă încă din perioada de conturare a personalității. Ca proiect de igienizare spirituală, demersul scriptural înlesnește evadarea dintr-o realitate neconvingătoare, adesea alienantă, la configurarea căreia are o putere de decizie limitată.

Din grupul de cărturari crescuți în emulația creatoare din preajma revistei „Lumina”, publicație pe care a coordonat-o un sfert de secol și pentru a cărei recunoaștere internațională s-a dăruit cu toată ființa, poetul, istoricul literar, lexicograful, bibliograful, traducătorul, editorul și jurnalistul Ioan Baba (născut la 25 noiembrie 1951 în localitatea Seleuș, Provincia Autonomă Voivodina, Serbia) – autor aparținând generației optzeciste, alături de Pavel Gătaianțu, Nicu Ciobanu, Vasile Barbu, Eugenia Bălțeanu, Valentin Mic, Ana Niculina Ursulescu ș.a. – se detașează prin maniera personală în care primenește spațiul liric, prin propunerea unui stil și a unei mitologii proprii. La curent cu evoluția liricii din România și, deopotrivă, cu devenirea poeziei europene, Ioan Baba deconstruiește formulele încetățenite, elaborând cu migală un alt *pattern* de sondare a temeiurilor sinelui și a semnificațiilor realului, cu deturnări fertile înspre metafizic. Descoperind resurse de lirism mai puțin frecventate ori altfel cosmetizate, el creează un „popas în timp” pe care și-l amenajează după o grilă interioară, desprinsă de orice ispitire mimetică („Ești copleșit de modele seducătoare / Modele sumbre / Trăind cu febrilitate și fervoare // Deduci apoi că moda / Poate avea și alte direcții / Căci soluțiile sunt irecuperabile / Te opui cultului înfeudat / [...] Observi cum se prăbușesc vârfurile / Și fără vârfuri iată mai puține prăpăstii / Urșii fără pereche intră gratuit în muzeul ororilor / Iar pădurile și râurile nepoluate / Idee n-au despre modelele seducătoare / Percepi puterea vieții și a morții / În timp ce lumea inocenței dispăre / Revenind la linia de pornire / Zărești cum piatra cumplită cade / Cum cade de pe umerii tăi / Transparenți întâia zăpadă” – *Modele seducătoare*).

Avem de-a face, în egală măsură, cu o sensibilitate aparte, deschisă în mod autentic și constructiv către dialogul cu Celălalt, în pofida faptului că, nu o dată, se aruncă „împotriva curentului”. Își creează astfel o *ființă de hârtie* ce se autodezvăluie, se expune în permanență, devenind astfel cu atât mai vulnerabilă în fața privirii (a se citi: a judecății) Altuia. Își asumă acest risc și scrie așa cum simte și gândește el însuși.

*

A publicat 43 de volume, în Serbia, România și Republica Moldova (poezie, istorie literară, lexicografie, monografii, antologii, proză memorialistică), dintre care amintim: *Popas în timp* 1984; *Preludiu imaginar*, 1988; *În cuibul ochiului/U gnezdu oka*, 1989; *Oglinda*

triunghiulară, 1990; *Poeme incisive*, 1991; *Năzbâtii candid*e „și alte fantezii între două solstiții”, 1994; *ReversAvers*, 1999; *În urechea timpului*, 2003; *Icoană din Balcania*, 2004; *Aproapele dilematic*, 2005; *Senzații cu amprentă*, 2011; *Adevăruri bandajate/Obložene istine – un muzeu specific al neonaturalismului balcanic*, 2013; *O sută și una de poezii* (antologie, prefață, biobibliografie și selecția reperelor critice de Florian Copcea, Editura Academiei Române, București), 2020.

Li se adaugă lucrări precum: *Compendiu biobibliografic. Scriitori*, 1997; *Mărturisiri, confluente* [interviuri], 1997; *Antologia literaturii și artei din comunitățile românești, vol. I – Banatul iugoslav* (în colaborare cu Cătălin Bordeianu), 1998; *Banatul în memoria clipei* [almanah panoramic al liricii românești], 2017 ș.a.

Creațiile sale au fost traduse în mai multe limbi (sârbă, maghiară, ruteană, bulgară, slovacă, franceză, engleză, spaniolă, italiană, macedoneană, polonă, arabă, rusă, suedeză).

*

Cel dintâi *Popas în timp* îl face Ioan Baba în 1984 prin intermediul unei plachete ce adună treizeci de semne de existență sau, dacă ne abatem înspre denumirile primelor două secțiuni, tot atâtea *Clipe* sau *Reminiscențe*. Poezia ce deschide volumul, intitulată *Unde*, trădează, *ab initio* – pe lângă preocuparea de a-și esențializa la maximum rostirea –, zodia sub semnul căreia aceasta se întâmplă („peste tot iubirea-i stăpână”), precum și câteva dintre obsesiile ce vor însoți poetul în devenirea lui: „Mă-ndrept spre orizont / Privirea-mi se fixează. / Îmi caut graiul tacit / În vârtejul gândurilor / Ce n-au răgaz”.

Motivul *gândului*, prezent încă de pe acum (adaptat, ludic-simpatic, chiar și la ordinul... coleopterelor – v. *Buburuza înhămată*), se va converti în laitmotiv al universului său liric, căpătând valențele și puterile necesare desprinderii de stereotipiile poeticii romantic-tradiționaliste („m-am născut / În poarta dimineții / În jocul de idei rupt din nori / Răsăritul meu e-n lumea ta / Ca nașterea mea de fiecare zi” – *Firea nașterii*) și asigurând totodată starea de veghe caracteristică celui care trăiește la confluența mai multor spații culturale: „Dac-aș ști că adevărul doarme-n pumni / Cu tăria lor m-aș răscula / În clipele de tihnă undeva pe-un vârf de munte / Aș strivi imaginea antagonistă / Reprofilând alta. // Dar conștiința-mi spune / Drumul e lung / În clipele incerte voi sta de veghe” (*Reprofilarea imaginii*). Însăși chemarea iubitei e amprentată de luciditate: „aș vrea și eu să te sărut / Cu limpezire-n domolirea minții” (*Invocație*) – aspect ce ne îndeamnă să împărtășim opinia lui Traian T. Coșovei, conform căruia tocmai „din acest conflict între masca romantică predispusă la «concesii» retorice și spiritul sever-analitic și sintetic se naște lirismul lui Ioan Baba: un lirism cerebral hăituit de o senzualitate diluată în imagine...” („*Adevăruri bandajate*”, în „*Contemporanul – ideea europeană*”, nr. 6/1995, 7 ianuarie 1992, p. 3).

Remarcăm, tot într-o poezie de dragoste (*Inscripție*), împletirea baudelairiană „parfum, culoare, sunet”, întrupată aici în câteva corespondențe originale între dinamic, vizual, olfactiv și auditiv: „Pe cer s-a profilat un vultur / A evadat apoi din imagine... / A apărut femeia. / S-a înscris pe fundalul orizontului / Precum un curcubeu. / În parfumul culorilor / Prin artificii și-a lămurit prezența. // A început să dea tâlc tăcerii”. Nu avem cum să trecem peste ideea de lămurire, de cernere, de ardere prin foc a trăirilor și a cuvintelor, sugerată și de titlul textului: inscripția presupune dăltuire în piatră, caznă, selecție riguroasă. Numai astfel gândul poate dăinui.

O altă imagine sinestezică reușită ne oferă poezia *Trei zile*: „Tăcerea întunericului mirosea a floare”. Este, zicem noi, o pregătire a instrumentarului pentru producția ulterioară – inedită în peisajul literar voivodinean – a haikuurilor.

Izbutită se dovedește și piesa *Noapte de iunie*, care, prin panerotismul ei, amintește de *Cântecul spicelor* al lui Lucian Blaga: „Într-o noapte șireată de iunie / Fericirea am cules-o în trandafiri / În optsprezece trandafiri / Pe malul stâng al Dunării / Ce scaldă-n valuri cetatea / E prima vară când au înflorit cu toții / E prima noapte mult așteptata noapte / Când luna a surâs și ne-a iubit / O noapte / Când trandafirii treziți din pământ / Iubindu-ne s-au culcat pe piele. // Alintările noastre / Și-au primit culoarea lor / Iar întunericul tristeții / A început să curgă-n râuri de poezie”.

Simbioza elementelor firii, cu ecouri înspre cuplul de îndrăgostiți, așază întregul univers sub semnul erosului (prefigurată de textul din deschiderea tomului), situându-l deopotrivă – prin elemente precum râul, apa, nisipul – sub pecetea curgerii: „Când cerul râde / Își învălurează funigiei / Râul curge curge. // Toți peștii din mine pleacă atunci / În râul unde o fată / Trăiește-mpreună cu scoicile din apă / Pe insula unde iubirea s-a aprins / Se-ntoarce iarăși fata / Viețuiesc peștii / Și zâmbește fata / În jocu-i cu apa și nisipul din mine. // Atunci vântul îi sărută sânii / Atunci luna-i îndrăgește obrazul / Atunci toate sălciile din mine cântă” (*Insula iubirii*).

Mai găsim în volum câteva piese ce evocă spațiul rural („În adâncul tăcerii de soare / În strada mare / În privirea sonoră / Nechezatul cailor / Tropotul lor în vălătuci de praf / Scârțâitul trăsurilor ticsite / Și țipătul dureros al găștelor / Și pocnetul biciului / Și tălângile-n onomatopei” – *În strada mare*), cochetează cu ideologia vremii (*Dăruire, Flăcări roșii, Oamenii din schimbul trei*) ori înfățișează graba cu care individul contemporan se risipește în viermuiala de toate zilele, grăbindu-și parcă de bună voie destrămarea („În cotidian se fărâma viața” – *Clipa*) și lepădându-se de valorile dintotdeauna („Fuga noastră lasă-n urmă rânduiala vieții” – *Din rânduiala vieții*).

Din panorama lirică apărută peste doi ani, în contextul împlinirii unui sfert de veac de pictură naivă la Uzdin – intitulată *Pe șevaletul orizontului* –, reținem textele *Inscripție pe floarea-soarelui, Disparație și naștere și Retrospectivă*. Cel dintâi, datat 8 martie 1986 și dedicat pictorilor Ileana și Costică Oalge, face din nou apel la conotațiile inscripției, ale încrustării, de data aceasta cu trimitere către imagistica infantilă/naivă sau de la începuturi, poate chiar înspre desenele ori picturile rupestre, menite a lăsa urme ale ființei umane în relație cu cele înțelese și neînțelese. O sugestivă legătură între epoci, privită prin „ochiul uimit” al artistului – și pictor, și poet –, propune, de asemenea, poema *Retrospectivă*, un omagiu adus puterii artei de a despovăra „lucrurile [...] de efemeritate”.

Pentru volumul următor, *Preludiu imaginar* (1988), Ioan Baba împrumută ca motto o aserțiune a lui Hermann Hesse: „Dacă omenirea ar fi fost fără poeți, jocul vieții și-ar fi pierdut cel mai mare farmec”, pentru ca în textul liric ce deschide cartea, precum și în poezia *Preludiu veritabil*, să-l recunoască drept mentor pe întâiul reformator al liricii din Serbia: Vasko Popa, ale cărui versuri „au aterizat încolțind / Pe un postament de marmură”. Așezarea creațiilor de acum sub pecete vaskopopiană a fost sesizată și de critici (Florian Copcea, printre alții), care au remarcat, în egală măsură, faptul că Ioan Baba reușește să se desprindă de șirul epigonilor. Radu Flora descoperă în volumul de față „imagini poetice

[...] uimitor de frumoase" (Ioan Baba: „Preludiu imaginar”, în „Tribuna tineretului”, an XVII, nr. 7/172, Panciova, 1988, p. 11), iar George Popescu notează într-un articol din „Lumina”, apărut tot în 1988: „Ioan Baba îmi confirmă de pe acum, la nivelul unui contact de lectură suficient de convingător, marile rânduieli ale poeziei adevărate” (Ioan Baba – o poetică a exultanței vitale, în „Lumina”, an XLII, nr. 6-7, 1988, p. 55-57, Panciova; repr. în vol. *ReversAvers*, ed. cit., p. 110).

Privirea lui poetică nu se rezumă niciodată la o simplă oglindire (reflectare, reflexie); ea catalizează fantezia, imaginația, oniricul, reflecția, venind în întâmpinarea cititorului cu o nouă propunere de real, una personală: „Ascultau sunete-n șirag / Și parcă plonjau / Imaginându-și povestea din mare” (*Oftatul cochiliei*); sau: „Fantezia dintr-o nucă de noroc / Intră-n realitatea nelimitată / Formează existențe colonade” (*Aviz pentru existențele de mâine*).

Alteori, eul liric se convertește (demonstrativ?) în consumator de poezie, sedus el însuși de mirajul artei: „Citesc // Din carnea pământului / Vuiește-un vis // Apare pasărea albă / Și-ntreabă / Al cui e visul / Ce bate-n ochiul meu / Și dansează-n oglinda apei // Deschid embrionul pânzei cu cheia culorilor // Pe fereastra capului / Se-nvălurează ca un lichid uleios / Același vis // Culorile cântă în cuibul lor // Ce răsunet pe linia imaginară / Nasc circumstanțele peisajelor în noi” (*Preludiu imaginar*).

Joc *secund*, poezia volatilizează granițele dintre celest și terestru („Sub a Dealului subsuoară / Soarele a coborât cu-n ascensor în vis / În brațele mestecenilor de șes” – *În cercul sur*; sau: „Bolta soarelui zâmbește // Mătase albastră / Pe râu curge” – *Oglindire*) și prevestește fapte ce stau să se nască (*Omul în dimensiunea a patra*). Ea stârnește și ține trează nevoia de cunoaștere și de autocunoaștere („Gândind încerc să mă ajung / O mână stă pe gânduri / Cealaltă e cu mine// [...] Răgazul nu e / Nu intră în vârtoarea cugetului” – *Printre gânduri înaripate*), înregistrează/salvează risipa în proiect ca modalitate de exorcizare a destrămării („Ducându-mă și venind / Spre și dinspre // Pendula ceasului / Apasă timpul // Inima picură” – *Inima picură*) ori suportă, împreună cu ființa, consecințele tehnologizării și ale hegemoniei mediatice („Zilnic up-to-date / Absolvim facultatea mondială / De certitudini disperate // [...] Dezagreabilă amenințare / Mai cuprinzătoare / Decât spațiul sudat de un vers // Pierzi din viață și gândire / Dacă te sprijini pe știrile exterminate // Cu ceva trebuie să te alegi // Intri în serviciul noii naturi / Să cucerești infinitul mic” – *Dezagreabila amenințare*).

Surprinderea contemporaneității alienante, observabile, printre altele, în teama de așezare și de tihnă, în multiplicarea extenuantă a măștilor eului – necesare protejării vulnerabilității proprii și supraviețuirii într-un univers ostil („Omul eliberat de rigorile cinetice / Admiră prin lumea divizată / Cum se perindă pe Terra / Minotauri supravegheați / cu trei umbre-n spate // Frica multiplicării dilată pupila / Ființele inhibă starea / Îngândurate de nașterea propriu-zisă / Într-o idee / Mare-i nevoia de dragoste” – *Minotauri în zbor*), alternează, în volumul de față, cu evocarea unor momente și a unor figuri umane din biografia personală. Aceste din urmă scrieri dezvoltă un surplus de încărcătură afectivă, deconspirând un poet de o rară sensibilitate: „Tata își ascunde iarna sub căciulă / Urcă dealul de la Čortanovci / Făcând anii mărunți // Alături cu nepoții / Traversează mai ușor // Iezii fac socoteala / Mângâie memoria ridurilor / Din oglinda timpului de pe față // La despărțire fiecare om seamănă cu altcineva / Tata înalță căciula / Și albul zboară-n palma primăverii / Povara coboară-n spinare” (*Bilanțul anilor*).

Micropoeemele haiku din plachetele *În cuibul ochiului* (1989) și *Oglinda triumphiulară* (1990) trădează o atitudine lirică desprinsă orgolios de modalitățile tradiționale de versificare: Ioan Baba experimentează (și îi reușește) o specie literară deloc abordată de către românii din spațiul voivodinean, presupunând – printre altele – împletirea notației fulgurante cu „precizia de artizan” (Catinca Agache, *Literatura română din Voivodina*, Ed. Libertatea, Panciova, 2010, p. 317). Convertirea existentului în emoție, încremenirea în vers a unor frânturi de real născute din mai nimic se realizează, în micropoeemele de acum, prin apelul la analogii cromatice și auditive îndrăznețe, în spatele cărora haijinul abia se străvede. Avem de-a face, în pofida falsei tăceri a ființei lirice, cu *poeme-stări sufletești* în care fantezia se conjugă nesilit cu delicatețea și calofilismul.

În spiritul normelor transmise de veacuri, majoritatea imaginilor așezate în juxtapunere sunt preluate din natură, întâmplările (cum spuneam, nebăgate în seamă – cea mai mare parte dintre ele) fiind deturnate înspre interpretări (concluzii) ce îndeamnă la o privire nouă asupra obișnuitului. Emoționează, din acest unghi, complicitatea între elementele universului și ființa umană („La ureche / Cochilia oftează / Sunete-n șirag”; „Omul se plimbă / Singur pe stradă – / Luna-i surâde”; sau: „Crângul în floare, / Păsările-și fac cuiburi. / Puștiul se zburdă” – unde reflexivul „se zburdă” (poate) trimite la imaginea iezilor abia eliberați primăvara din țarcul proteguitor, imagine pe care o vom reîntâlni într-un haiku din *Oglinda triumphiulară*: „Zburdalnic – semeț / Primăvara a intrat / Și-n ied – și-n copil”), cât și atribuirea de comportamente ori trăiri nespecifice regnului/fenomenului descris („Fluturile tânăr / S-a fâstâcit / În pletele fetei”; „S-au certat norii / Lăcrimând lanul cu / Boabe de gheață”).

Ambivalența unor imagini îndeamnă la meditație: „Clopotul bate / Pe gâtul mielului blând. / Ora prânzului” (al cui prânz?; cine va fi cel sacrificat?).

Sesizăm abilitatea cu care sunt exprimate nuanțele coloristice („Căpșuni coapte / Cireș roșu în grădină. / Vară – rumenă”), candoarea cu care se înfățișează preocupări cotidiene („Fătul se joacă cu / Sâni plini de orgoliu / Ca două gutui”; „Afară omăt. / Cartofii ca bulgării / În cuptor pocnesc”) ori maniera în care e surprinsă trecerea („A murit frunza. / Ființa în pământ se stinge: / Umbra-și zice”; „Timpul apasă / Acele cadranului. / Inima bate”).

Unele simboluri le regăsim, în abordări sensibil modificate, în ambele volume despre care vorbim („Din palma fetei / Buburuza zbura – și / După ea ochii” – *În cuibul ochiului*; „Pe mâna fetei / Buburuza umbla / Și după ea ochii” – *Oglinda triumphiulară*) – aspect care, așa cum observă Marcela Gafton, scoate la iveală, de fapt, nu doar anumite obsesii ale autorului, cât preocuparea pentru cizelarea permanentă a versului: „Sensibile, nervoase, diafane, nostalgice, derutante uneori, versurile poetului abordează o tematică limitată, dar reluarea acelorași motive cu mereu o altă intensitate (și o paralelă cu Maurice Ravel – numai că în poezie) nu ni se pare deloc exagerată – impune meditație și lecturi repetate” (*Bolero cu poezii de Ioan Baba*, în „Țara”, Chișinău, nr. 87 (595), marți, 17 noiembrie 1998, p. 4).

Seninătății din haikuuri i se opune anxietatea existențială din următorul volum de versuri, intitulat *Poeme incisive* (Aflăm din nota finală că textele de aici, redactate între anii 1988-1990, au obținut Premiul II la un concurs organizat de Editura Libertatea, Premiul I nefiind atribuit). Luciditatea și scepticismul, aflate în prim-plan, obligă eul liric să-și

cenzureze orice urmă de emoție și să ascundă mai ales acele dimensiuni care-i asiguraseră calitatea de ființă superioară neperversă de „rămășițele Secolului” (*Apel*). În viziunea autorului, omenirea întreagă se află în primejdie („totul este incert” – *Apel*; „Viața parcă atârână de un fir” – *Călătorie spre zâmbet*), fiind văduvită de reperele tradiționale („Când s-a făcut curățenie generală / Cutia de rezonanță / Păstrată de la o generație la alta / Cu fel de fel de acte răposate / A fost exilată-n pivniță // [...] Era o vreme (i)rațională / În care se păstrau / Doar valorile de ultimă modă” – *Cutia de rezonanță*) și nevoită să supraviețuiască într-o „duhoare insuportabilă” (*Cu frica în spinare*), asemănătoare aerului „vărsat de mașini” (*Călătorie spre zâmbet*).

Pentru individul lumii noi, „și zâmbetul e o durere” (*Electrocardiogramă*), iar hrana zilnică o constituie informațiile furnizate de presă (*Cu frica în spinare*). Recunoaștem în poeziile de acum atitudini ce aparțin mai degrabă jurnalistului Ioan Baba, la curent cu transformările veacului („regula jocului prevede pornirea / de la centru” – *Desființarea centrului*) și cu tipul uman promovat de mentalitatea vremii: unul cu „mintea încătușată” (*Apel*), lesne de înregimentat („E greu să navighezi împotriva curentului” – *Ieșirea din oglindă*), supravegheat până și în „cutia de beton” de către ochiul vigilent al „lupilor” (*Sublocatarul*) și instruit să-și vâneze neconținut semenii („omul împarte agresivitatea cu animalul / Dar ce-i cu animozitatea omului față de om” – *Apel*).

Recursul la simboluri animaliere (în *Dihonia țapilor*, *De frica iadului*, *Duminică fastă* ș.a.) mutilează sporit acest topos terifiant, în care ființa autentică trăiește drama înstrăinării: „Pe unde sunteți voi / Pe unde mai sunt eu” (*Abrogarea minciunii*). Alterarea e resimțită inclusiv la nivel de limbaj: „cuvântul e vehiculat în derâdere” (*Apel*), e „distorsionat” (*Abrogarea minciunii*).

Sesizăm însă o abordare mai puțin polemică – gata să răstoarne Rânduiala – decât aceea, să zicem, a confratelui Pavel Gătăianțu, dimensiune remarcată și de exegeta Catinca Agache: „Poetul nu strigă, nu scoate pistolul ca Pavel Gătăianțu, doar constată, cu scepticism, stările de lucruri: apocalipsa naturii [...], totalitarismul, agresivitatea, avalanșa informațională, ipocrizia politică” (*Literatura română din Voivodina*, ed. cit., p. 318).

În 1994, Ioan Baba publică – în colecția „Biblioteca pentru copii și tineret” a Editurii Libertatea – volumul *Năzbâtii candid* „și alte fantezii între două solstiții”. Sunt douăzeci de povestiri în versuri albe, însoțite de un glosar cuprinzând cuvinte și expresii din subdialectul bănățean. Naratorul-personaj rememorează secvențe din propria copilărie și întâmplări din satul natal, trecute prin filtrul înțelept-nostalgic al adultului.

Înregistrate în memoria afectivă și salvate de la neuitare prin puterea cuvântului scris, episoadele evocate vorbesc despre obiceiuri dispărute („cavalcada de Crăciun” – *Erată la o fotografie*), descriu preocupări domestice (prepararea săpunului de casă: „la o zi, două / după tăiatul porcilor / mama făcea lumină mare / în mijloc de curte” – *Săpunul*; împletirea papucilor de lână, „împănați la vârful degetelor” – *Păpuci făloși*) sau comunitare (înmuierea firelor de cânepă, cu mirosul ei „zăpăcitor”, prilej de tulburare a adolescenților: „Pentru noi, copiii – nu cânepa, / ci muieretul era evenimentul. / Trebăluiau, șoade, prin apă, / cu poalele legate între picioarele albe, / cu ciupagurile stropite / prin care se profilau sânii, / hlizindu-se și uitând de rușinea / obișnuită” – *Topitoria de cânepă*; coacerea cărămizilor în cuptor – *Primul curent în sat*), narează tot felul de peripeții infantile (scăldatul în adăpătoria cailor –

Scăldătoarea; fumatul în pădurea de sălcii a lui Moisa – „atât de discret / numai pentru ca să ne vadă fetele” – și ascunsul corpurilor delictive în cotloanele casei vecinului – *Primele țigări*), „colindatul” slujbașilor administrației locale pentru colectarea obligațiilor fiscale (*Executorii*).

Reținem, ca fapt documentar-biografic, și modul în care copilul Ioan Baba a deprins, grație bunicului său, tâlcul cifrelor: „Când am început la școală / dăscălița a întrebat: / «Cine știe să numere?» / Atunci am numărat mult, mult de tot / și ea, surprinsă, m-a întrebat / unde am învățat... / «– La stele!» – am răspuns, / iar ceilalți au izbucnit în râs” (*La stele*).

Editat la Timișoara (Augusta, 1999), volumul *ReversAvers* dezvăluie, în prima secțiune, valorificând registrul grav-ironic, câteva dintre ipostazele în care e silit să funcționeze individul în acest „sfârșit de secol răvășit” (*Starea vremii*) și „înveninat” (*Stare de țândări*). „Cal de bătaie” (*Întrezărire*) al instituțiilor, al preaputernicilor zilei (al „patrihoților” – *Desfidere*), al urbanizării accelerate și al tehnologizării de neoprit, locuitorul lumii de azi – cel surprins de poetul-jurnalist – își dezvoltă competențe ce fac inoperabil sistemul axiologic moștenit. Vechile repere pierzându-și consistența („adevărul unui timp / a devenit eroare într-un altul” – *Focul cercetează adevărul*), dimensiunea umană e eclipsată parcă tot mai mult („Cum să apucăm cheia / Celui de al nouălea cer / Să deschidem fereastra cetății / Cu aur smirnă și tămâie / Purificată de o mână / Să-ntrezărim ce mai putem / Din ce-a rămas / Pe covorul de mister” – *idem*), fapt ce generează o viață mecanică, abrutizată.

Rutina cotidiană, viermuiala continuă întru achitarea dărilor care să-i certifice periodic statutul de locuitor al cetății („Chitanță după chitanță / Pentru abonamentul răscumpărat / Apa rece și cea călduță / Calculul pentru curentul electric consumat / Puterea angajată exprimată în kwh / Numărul Perioada Compensarea / Despăgubirea lunară / Impozitul general / Impozitul special / Taxa pentru numărul televizat / Taxa pentru șomaj / Decizia pentru impozitul pe avere / Decizia pentru impozitul pe aerul des/poluat / Impozit pe mașină / Pentru terenul din văzduh de la etaj / Taxe și para-taxe / Impozite și para-impozite” – *Contribuabil european buimac*) induc senzația funcționării într-un univers absurd, kafkian, „ieșit din pepeni” (*Rasă nouă de mandrili*), în care ființa reprezintă doar o piesă – detașabilă, înlocuibilă – dintr-un mecanism, un „pion” lesne de amăgit cu „olimpiade” (*Imobilizare*) și la fel de lesne îndepărtat cu războaie („Vânători neghiobi și aburiți de iluzii / Au pornit cu sarcini de execuție / Cu mâna pe trăgaci // [...] Mai marii se joacă de la distanță / Gonesc iepurii din case / Și după violențele victorioase / Fac exerciții de regurgitație” – *Poduri distruse*; sau: „Apusul se profilează-n Răsărit / De soare puturos / Împovărat cu mingi de foc / Și degringolada adevărului obscur / Din ochiul (c)orbului / Vorba lui Cioran / «Teama de a fi înșelați / reprezintă varianta vulgară / a căutării adevărului»” – *Starea vremii*).

Oboseala de existență, lipsa de perspectivă („tu bați toaca în urechea surdă” – *Contribuabil european buimac*; sau: „În timp ce moartea lumii și speranța / Sunt clasate-n pierderi (co)laterale” – *Un veac bătut în patru cuie*), buimăceala („lumea nu mai poate alege / Între Rău și Răul și mai mare” – *Întrezărire*; sau: „ceața lăptoasă a vremii / Care ne soarbe văzul” – *Adevăruri bandajate*), neputința (transfigurată în „durerea ochiului” și în „plânsul iedului / Sub privirile măcelarului” – *Inscripție pe globul ocular*) devin attribute sufocante, prevestind *greața* generalizată („Trebuie să evităm latrina / Și e mult prea mult de ocolit” –

Întrezărire; sau: „Mi s-a scârbit de abjecțiile sadice / Și tomberoane de gunoi” – *Stare de țândări*).

Cealaltă versiune a existentului, care să compenseze înstrăinarea ființei vizavi de sine și față de semenii-„Caini” (*Starea vremii*) ar putea-o reprezenta – în viziunea lui Ioan Baba – creația artistică (v. *Ambasadorul Manole*), implicit reconfigurarea atitudinii privind faptul de cultură: „Haideți să rectificăm lentilele” (*idem*). O regăsim în secțiunea a doua a volumului, având în frunte poemul *Așa este – viceversa*, cu rol de artă poetică. Ambivalența simbolisticii fierului, respectiv a fierarului, așază demersul creator între sens și nonsens, împletește rolul inițiativ al Verbului cu cel de distrugere (fierul fiind utilizat și în confecționarea armelor), iar vindecarea și purificarea cu primejdia și cu spaima. Trăvialul artistic înseamnă, de aceea, eliberare, mântuire și, deopotrivă, chin, risipire de sine, înseamnă oscilație continuă între cele două, fiindcă viețuirea în artă cere ființa cu toate ale ei („Poetul își călește cuvintele ca fierarul / Ce-i potcovește numai / Pe cei care nu se potcovesc singuri // Întrebarea bizară este / Dacă Poetul-potcovarul / Se potcovește pe sine sau nu // [...] Atunci ce mai sunt eu / Călindu-mi singur poemele / Între un Sens și Non Sens // Ciudată enunțare / Și când spun una / Și când spun alta / Eu mint și nu mint deloc / Așa este // Ș’atunci la ce-aș mai sta / Degeaba la coadă / La potcovit”).

O altă soluție ar reprezenta-o iubirea, identificabilă în texte precum *Căprioara galbă dălbioară*, *Împușcați-vă cu cartușe de dragoste*, *Agapă în doi* sau în ingenios-ludicul poem *Treierat modern*, ce scoate la iveală ușurința cu care Ioan Baba jonglează cu tehnicile poeziei postmoderne: colocvialitatea, coborârea în stradă, biografismul, dorința de seducere a cititorului, accesibilitatea („Îți amintești de ziua / Când ți-am cumpărat sutienul / Vândătoarea mă-ntreba de număr / Iar eu mi-am răsfirat blând razele mâinii / De parcă apucasem în palmă niște pere / Ea râdea / Și tu râdeai la nebunie / De modul în care am nimerit volumul / De parcă l-aș fi codificat / În chipurile din vârful degetelor / Cu care îți șopteam / Și te-alintam pe covor / Cu povestea treierișului de altădată / Din curtea de la țară”).

Volumul bibliofil *Poemele D*, apărut în anul 2002, conține 21 de poezii, dintre care câteva sunt inedite. Alături de lirica erotică (*Agapă în doi*, *Iubirea-n val*, *Treieriș modern*, *Căprioara galbă dălbioară*), găsim texte dedicate prietenilor (*Mesaj celular din tren*, *La masa lui Ștefan cel Mare*) sau vituperând tarele istoriei (*Împușcați-vă cu cartușe de dragoste*, *Icoană din Balcani*, *Vizita bătrânei Europa*). Creațiile ce răscolesc sentimentul apartenenței etnice (*Biciul ferecat în cruci*, *De dor de lacrimă*, *Imagine divină*, *Marea nestemată*) orbitează în jurul nevindecării, al consecințelor unor decizii ale politicianului asupra comunităților umane.

Des-ființarea, împrăștierea silită a neamului înspre stăpâniri străine – fie că e vorba de Bucovina de Nord, de Basarabia ori de Banatul de Sud – afectează nu doar generațiile strămutate/înghițite de marile centre de putere, ci și urmașii urmașilor acestora, sângele lor respingând, cu toată trecerea timpului, pervertirea („Treceam și eu odată râul / Și-o lacrimă zbură sclipind / Purtându-și către-un suflet dorul / Cădea firesc și-atât de blând... // Întrezărea sârma ghimpată acolo dincolo de mal / Și-o stea vicleană îi șoptea / Cu vocea ei de înger ieri divină / Să-ncalece cu ea pe primul val... // [...] Cu fruntea-n palme, capul meu plecat / Lângă statuia lui Mihai ființa-i mă cuprinde / Să nu mă uiți șoptise printre plete-mi aplecat / Și să revii ca zarea ce pururi se aprinde... // Mai trează azi e lacrima enigmă / Nu

știu dacă a mamei este, sau nu este / O lacrimă din Prut mi-a înșelat povestea / Dezleagă tu de poți, de nu, desprinde..." – *De dor de lacrimă*). E semn că patriotismul capătă alte conotații, mult mai profunde, pentru cei aflați departe.

În *urechea timpului* este o cărticică de distihuri nonpoetice, așezate în ordine alfabetică și însoțite (fiecare) de câte un desen realizat de Iulian Filip. Textele – unele sub formă de interogație retorică, altele cu valoare de sentință ori de proverb – fac trimitere, de regulă sarcastic și exploatare ingenioasă alunecări de sensuri, la disfuncții ale contemporaneității, văzute atât la nivel general – politic, economic etc. („Puterea voia să-și aleagă poporul / Nu poporul s-o aleagă" – *Grosolănie*; „Oamenii se ucid din necunoaștere / La porunca celor care se cunosc" – *Eroi ne/cunoscuți*; „În timpul războiului – nu ura / Ci dragostea este victoria" – *Jad paradoxal*), cât și individual („După ce a pierdut încrederea / N-a mai avut ce să piardă" – *Ăluia*; „Să-ți dea Dumnezeu / Dar să nu-ți pună în traistă" – *Blestem*; „Încredere / În neîncredere" – *Convingere*; „Treaz tace dar nu-i mut / Beat vorbește parcă-i surd" – *Descărcare*). Avem de-a face cu un real pândit de frustrări, falsificat de ambivalența privirii fiecărui actor (ca rezultat, de altfel, al unei trăiri fracturate), de imposibilitatea conviețuirii firești cu Celălalt în societățile totalitariste.

Un *Mic lexicon de distihuri paradoxiste* propune și volumul *Aproapele dilematic* (Ed. Vasiliana_98, Iași, 2005), având ca motto o posibilă definire a paradoxului, preluată dintr-o scriere a lui Alexandru Paleologu: „Paradoxul e o alarmă a inteligenței, un contact inedit cu adevărul. Bunul-simț este filozofia însăși. Fără nonsensul lumii, nebunia e, uneori, o soluție, o formă de protest".

Conform canonului speciei, cele două stihuri sunt așezate în conflict (fals, adesea), pentru ca luate laolaltă să ilustreze ideea din titlu. Ca procedee, Ioan Baba valorifică, printre altele, jocul de cuvinte („Marii patrihoți / Și-au ales un patriot" – *Prefăcătorie*; „Ce vorbă să fie? / Când vorba – vorbă nu e!" – *Minciună*; „Să râdem amândoi / Dacă râde unul e batjocură" – *Glumă*), jonglarea cu sensul propriu al unor expresii și al unor clișee lingvistice („Încălzește-ți mâinile / Dar nu le băga în foc" – *Prudență*; „Cum să fie rezultatul fecund / Dacă conducerea e stearpă" – *Bunăstare falsă*; „Cu stângul spre dreapta / Și dreptul spre stânga" – *Derută tranzițională*) sau recosmetizarea unor proverbe arhicunoscute („Nu te lăuda singur / Așteaptă să te laude alții" – *Modestie*; „Bate/m apa-n piuă / Iar lumea-o flămândă" – *Pălăvrăgeală*; „Mai bine te lovește calul cu copita / Decât ciolanele de porc" – *Avantaj sănătos*; „Ocolește rafinat / Dușmanul grosolan" – *Inteligență*).

Devenirea lirică a lui Ioan Baba mai are încă multe de scos din ascundere. Poetul se află în plină forță creatoare, este prețuit în Serbia și recunoscut în alte spații culturale atât pentru efortul de modernizare a paradigmelor lirice, cât și pentru promovarea consecventă a valorilor spirituale ale românilor din Provincia Autonomă Voivodina și pentru susținerea dialogului cu oameni de cultură din toată lumea.

◆ ADRIAN ȚION

Secvențe de jurnal – o carte de Lucia Sav

În strânsă legătură cu biografia latentă a Clujului literar se derulează versurile înscrise de Lucia Sav în volumul *Secvențe de jurnal* apărut recent la Editura Ecou Transilvan, devoalând atașamentul autoarei la spațiul cultural transilvan. Promovând fragmentarismul la modă și îmbinând, după rețeta lansată de Vasile Sav, prozodia clasică revigorată cu postmodernismul acaparator al actualității, poeta celebrează, în versuri pline de candoare și emotivitate, „clipa de Frumusețe” a poeziei. De fapt, ea oferă, în așezare contrapunctică, în două cicluri bine definite, fața și reversul credinței întru glorificarea cuvântului scris.

Glisând nostalgic între beatitudine și melancolie, Lucia Sav elogiaza valorile universului creat, alegându-și drept simbol delicatețea și fragilitatea întruchipate în *Aglais io*, „un soi de fluture”, devenit punctul central al primului ciclu. Fără să se înscrie în canonul religios, Lucia Sav scrie o poezie a recunoștinței față de generozitatea divină, revărsată în vers sub formă de „aură vie de fluturi și flori”, grandoare și solemnitate, binecuvântare a clipei trăite, „risipă de splendoare în roua dimineții”. Reversul acestor imagini înălțătoare e „infernul unui oraș altădată liniștită grădină”. Totuși, sensibilitatea poetei înregistrează un fenomen greu sesizabil de trecătorul grăbit: prezența câtorva pescăruși pe cerul Clujului, care se rotesc „deasupra catedralei” parcă amintindu-i de Pontul Euxin, de Constanța natală. Simbolul fluturului *Aglais io* face legătura cu „trandafirul mistic”, cu primăvara echinoxilor clujeni din anii de studenție, cu „vedenii din *O mie și una de nopți*”, acoladă deschisă spre miracolele orientale, elogiata în volumele anterioare. E un continuum poetic valorizat cu ardoarea unei îndrăgostite de frumos, împreună cu apelul amical făcut la scriitorii din anturajul poetei sub formă de epistole (mai demult), sub formă de file desprinse dintr-un jurnal intim (acum). Toate coexistă în conștiința unui eu poetic însingurat ce-și trăiește solitudinea în armonie cu nemărginirea și amintirile, glosând elegiac,

uneori în balans bacovian, pe teme nostalgice: „Și plouă și-i soare, și-i soare și plouă:/ primăvara târzie se joacă de-a *baba oarba* cu noi (...) au explodat trandafirii, petalele lor s-au aprins,/ lumină sorb crinii din cupele albe” (*Visul unei zile senine*). Descriptivismul cu rezoluții adesea scânteietoare creionează fantasme, iluminări, epifanii aduse „sub tandra îmbrățișare a soarelui”.

Dar ceea ce numea poeta prin *Simposionul astrelor și rozelor* (volum apărut în 2011) a fost mereu extins în volumele următoare spre dialoguri reale, incitante cu apropiații din cercul poetizării. Apar scriitorii, prietenii Lucia și Evgheni U. (Eugen Uricaru), apoi, în al doilea ciclu, numit persiflant *Poemațioane*, se face referire la magistrul Alcis, invocat „celebre Alcis” (Alexandru Cistelean), e amintit Vasile Vidican, regretatul Andrei Moldovan, bistrițeanul, care s-a aplecat cu înțelegere asupra creației poetei sau Menuț Maximinian sau Vafi (Vasile Sav) sau „Teddy, Cățelușul filosof” al lui Alexandru Jurcan sau chiar Adrian Țion, semnatarul acestor rânduri. O galerie de scriitori invocați cu deferență, elecțiune stabilită de intercomunicarea în timp cu imaginarul poetic al Luciei Sav. Un bogat material critic atașat la sfârșit face vorbire despre receptarea și inter-textualizarea cu universul liric al Luciei Sav, pogorât în crepuscul.

Cu o altă tonalitate, satirele înregistrate ca *poemațioane* dau glas unei revolte interioare, transcrise în spirit persiflant și autopersiflant, marcând abandonul solemnității inițiale, spre a înfiera pe „menestrelii de azi” din „Evul Modern” care aduc un jalnic elogiu visceralului, minimalismului. Sensibilitatea de tip romantic a poetei e lovită crunt de ariditățile realului, ogindite sfidător în „creațiile” acestora. În spirit mimetic, poeta împrumută un „limbaj zglobiu”, reușind acide panoramări critice ale așa-zisului curent visceral, imagini văzute prin prisma unei drăgălașe „veverițe revoltate”. În ciuda aparenței eclectice, volumul *Secvențe de jurnal* al Luciei Sav este, după cum precizează Adrian Popescu pe coperta a patra, „O lungă elegie de la primul la ultimul vers.”

◆ HOREA PORUMB

Dacă nu 28, atunci 35

M-am născut într-un orașel împresurat de măguri înverzite, iar faptul că mergeam la liceu în orașul vecin mi s-a părut normal – la fel și tatălui meu, inginer chimist. Nu însă fratelui mamei, care, după cum lui însuși îi plăcea să se ia în derâdere, era „unul cu mapa”:

– Aduceți fata la liceu la București. O păzesc eu!

N-a fost ușor să fiu transferată în alt județ, unde ar fi urmat să locuiesc fără părinți, dar fratele mamei a făcut presiuni căci avea și poziția și posibilitatea să mă „supravegheze”. Am urmat secția umană. Colegii mei, deștepți unul și unul. De la o vreme n-am mai ținut pasul cu matematica – ce matematică se făcea la uman... – însă geometria o adoraseam și mi-a rămas în suflet și acum.

De îndată ce mi-am luat bacalaureatul, m-am angajat ca ghid pe Litoral, la Hotelul Transilvania din Neptun. Nu la Cap Aurora. Acea stațiune s-a construit ulterior – zic asta ca să puteți să mă localizați în timp.

Fratele mamei, venit pe la noi în lipsa mea, îl întrebasese pe tata:

– Unde-i fata?

I s-a răspuns că-s la mare.

– O aduceți acasă imediat. O dai la Învățămintul Tehnic de trei ani, la... tine! – i se adresă celui alt unchi de-al meu, frate cu tata.

Până atunci nu conștientizaseam faptul că fratele tatii era Director General la uzina aceea despre care se zicea că fabrică mașini de cusut, dar că oricâte piese furai, nu puteai asambla vreuna. Intrarea la Școala Tehnică era pe bază de concurs și erau 28 de locuri.

– De n-o fi printre cei 28, facem clasă de 35, îl asigurase nu știu cine pe tata.

– Uită-te bine la ce scrie aici. Asta-i întrebarea pe care o vei primi. Ai acolo și răspunsul. Să-l redai întocmai. Citește-l și reține-l, acum! – mi-a spus viitorul șef al școlii înainte de-a intra în sală (acolo îmi va fi fost diriginte, dar afară ne era demult tovarăș de drumetii).

Nu reținusem mare lucru din fițuica respectivă, care îmi trecuse lesne prin fața ochilor surprinși. Înăuntrul, în timp ce scriam, a venit la mine șeful de sală.

– Ia să văd cum te-ai descurcat până acum. Uite, desenează și asta, fă cum îți spun, scrie așa...

– Ne vede lumea. Ce-o să zică ceilalți?, reacționez uimită.

Abia atunci îmi pica fisa că cineva dăduse porunci cum că trebuia să reușesc la examen.

– Nu-ți fă probleme. Nimeni nu va vedea nimic.

Am intrat printre primii 28. N-ar fi fost nevoie de o clasă de 35 de elevi, dar tot o făcuseră, să fie mai sigur.

Mă pregăteam să devin tehnician proiectant. Unde era de desenat, eram în largul meu.

Odată am fost luată ca din oală:

– Voi patru din primele rânduri, la tablă!

– Dar eu am notă!, mă apăr eu.

Eram la „Utilaje”.

– Ce-am avut pe azi?, îmi întreb vecinii. Deschide, te rog, cartea să văd fotografia, poate recunosc despre ce e vorba, îi șoptesc celui din preajmă.

Nicio șansă. Era limpede că habar n-aveam de subiect, și atunci am început să schițez ceea ce făcusem la „Desen Tehnic” în ora precedentă. Proful, un bătrânel dolofan și jovial, mă luă pe după umeri:

– Nu asta ți-am cerut, dar îți dau nota șapte, căci ai înclinare!...

Uite așa am trecut prin Școala Tehnică. Am primit apoi un post la Uzină.

*

Ne-am mutat cu toții în orașul cu pricina. Acolo oamenii n-au cunoscut foamete, rație de carne și ulei, și nici frig. De sărbători primeam fiecare familie câte un sac de cartofi. Lucram la Biroul de Proiectări. M-am căsătorit. Am avut un copil.

Băiatul nostru și-a „pierdut” tatăl când avea nouă ani: soțul îmi mergea mereu la maică-sa, până ce odată i-am spus să nu se mai întoarcă.

– Dormeam când cu tine, când cu el, iar voi nu mai dormeați împreună de ceva vreme – îmi făcuse remarca pruncul. Am impresia că nu vă mai iubiți!

Așa perspicace, la vârsta aceea. L-am întrebat:

– Vrei să-i cer să revină?

– Nu, e mai bine așa.

*

Anii respectivi mi-au fost dificili doar prin aceea că trebuia să am grijă de felul cum mă port, căci mersese vestea că eram nepoata Directorului și toți ochii erau ațintiți spre mine. Mi-a fost greu abia după Revoluție. Aveam în sarcină copilul – și câștigam puțin. Ca să o scot la capăt, în rând cu alte colege, împlenteam poșete din iută și croșetam mănuși, pe care le vindeam cu 50 de lei. Coseam și goblenuri – și nu odată maestrul ne-a găsit cu ghergheturile pe planșeta de lucru. Tocmai atunci băiatul ajunsese la vârsta studenției. L-am înscris la Politehnică.

După semestrul întâi devenise bursier – însă tot n-am încetat să-i împletesc eu șosetele. Trecusem printr-o perioadă foarte anevoioasă, căci intervenisem pe lângă toți profesorii cu care a avut examen, „rugându-i” să-l ajute. Din prima lui bursă, domnișorul și-a făcut abonament la Operă. Pantofii lui nu aveau însă pinge.

– Băiatule, mai bine îți cumpărai niște ghete!

Dragul de el crezuse că mă voi bucura de acest gest, căci și eu am mers la Operă cât timp fusesem elevă la București, iar el reținuse acest amănunt.

– Cam ai dreptate. Nu-ți fă griji. Ca să evit fleasca, am mers la Operă cu bicicleta. O să circula fel, pe două roți, până la banii următori!

Am făcut inginer din el. Știu că i-o fi fost greu cu „familia dezbinată” și pun pe seama lipsei tatălui faptul că devenise cam greoi la minte. I-am plătit „ore particulare” cu fiecare dintre profesorii pe care i-a avut la Politehnică.

Când tocmai încheia ultimul an de studii își făcu apariția tatăl, care-i dăruie un BMW! Nici mai mult, nici mai puțin. Apoi se făcu iar invizibil. Mașina era de mâna a doua, dar în perfectă stare, o frumusețe.

Era început de vară. Fiul meu trebuia să-și mai susțină doar lucrarea de diplomă, când îmi făcu pocinogul:

– I-am promis logodnicei să mă odihnesc un an, timp în care o duc în călătorii.

Evident, au voiajat pe banii mei. L-am lăsat să meargă la Mare, la Mănăstiri și în Ucraina, în Turcia, apoi i-am pus piciorul în prag:

– Îți prezinți lucrarea de diplomă în toamna asta!

Ca să nu am surprize, am aranjat cu cineva să i-o facă și câteva luni a repetat cu el, ca s-o poată susține.

În fine, acum poartă casca albă de inginer, „pe merit”!

*

Evident, e privatizat. E bine plătit. Lucrează la o multinațională. Eu sunt pensionată.

Să vedeți ce construcții face fiu-meu!, iar eu îi fac proiectele. Până acum am conceput 42 de poduri. Vă dați seama?

Femeia, micuța de statură, cu alură sportivă, blondă, tunsă scurt, își susținea tirada cu aceeași naivitate senină:

– A, nu, să nu mă înțelegeți greșit. Întreprinderea la care e angajat băiatul se ocupă cu *design*-ul de interioare. Secția lui execută, la cerere, diorame. Nu știți ce-s dioramele? Există cetățeni excentrici care vor să aibă acasă trenulețul lor miniatural, de pildă, dar nu doar pe șine, ci într-un cadru natural, reconstituit. Asta e ceea ce ticluiește fiul meu. Diorame. El realizează peisajul, locomotivele...

Trase aer în piept.

– Podurile, le fac eu. Am făcut până acum 42. Patruzeci și două de poduri! A, nu, ele sunt miniaturale, eventual trebuie să susțină niște vagonete...

Se opri o clipă, apoi continuă:

– Văd privirile întrebătoare de pe chipurile voastre.

Ghicindu-ne gândurile, deveni serioasă, în limita ce i-o permitea obrazul ei zâmbitor.

– Sunt prima care mi-am pus aceleași întrebări. Să știți că lumea are oroare de vid. Acolo unde există un teritoriu nepăzit, oamenii dau buzna. Câștigă cel care ajunge primul. Eu am trăit pururi cu dilema lui Ienăchiță Văcărescu:

„Într-o grădină, lâng-o tulpină, zării o floare ca o lumină.

S-o rup, se strică. S-o las, mi-e frică, că vine altul și o ridică”!

Parcă începeam să vedem povestea în alte culori. Femeia, ce se apropia de 70 de ani, mai adăugă:

– Nu vreau să fiu nepoliticoasă, dar vă rog să mă scuzați, căci sunt în criză de timp și trebuie să plec. Am fost azi-dimineață la ședința de Consiliu și nu am putut prepara cornulețele cu dulceată de prune pe care le-am promis nepoților, așa că mă lansez acum, în viteză. De la trei la cinci sunt de serviciu la Centrul Multicultural, unde-s voluntar, iar la ora șase ajut la servirea cinei, la Casa de Bătrâni. La opt avem repetiție, la Cor. Astăzi nu voi fi avut timp de lectură.

◆ IOAN MUGUREL SASU

Căminul

Din cine știe ce motive se folosește tot mai puțin cuvântul azil, cămin este acum acel loc unde pot avea un cămin și cei fără un cămin, cam tot așa spun dicționarele și despre vechiul cuvânt, chiar precizând că este o instituție de ocrotire. De ocrotire din partea altora are nevoie ființa umană la începutul și la sfârșitul vieții, și este greu și trist pentru cei care nu au parte de astfel de ajutor din partea societății. Există situații în care părinții au ceva mai important decât viața celor pe care i-au adus pe lume, dar, chiar mai frecvent, există copiii în atenția căroro părinții, deveniți neputincioși, nu mai au loc. Societatea a găsit această formă de a se substitui celor care în urările de felicitare sunt numiți „cei dragi”, adică cei în mijlocul căroro cineva își poate trăi deplin fericirea. E bine și așa.

Căminul de bătrâni era amplasat la marginea localității, acolo unde pădurea se apropia de zona locuită atât cât să nu deranjeze circulația, dând dovadă de acel bun simț pe care, măcar natura, nu-l consideră anacronic și desigur demodat. Proiectanții și constructorii au considerat că este momentul să se prezinte în fața pădurii cu ceea ce știu și pot, așa că lângă gardul așezământului a apărut parcul. Fără a avea măreția pădurii, dar opunând acesteia forma sa, organizată după regulile omenești, cu vegetație diversă și astfel combinate speciile încât să nu capituleze la asaltul iernii în același timp. Toamna își risipea cu dărnicie culorile, galbenul pastelat al frunzelor de stejar rivaliza cu finețea cu care înfloresc primăvara oțetarii, galbenul frunzelor de fag, care amintește de culoarea coniacului pentru unii sau de culoarea citrinului pentru cei care pot crede că unele minerale generează reacții de simpatie din partea banilor, și roșul afișat cu insistență de părul sălbatic. Câte un sânger înroșindu-se astfel încât să poată schimba privitorului părerea pe care va fi avut-o despre clorofilă. Culorile frunzelor și straturile de crizanteme fiind decorul perfect asortat cu pașii șovăielnici ai vârstnicilor ieșiți la plimbare. Alături de parc, care oferea condiții de petrecere a timpului liber și celor de acolo, aceeași societate grijulie, plasase căminul de copii orfani. De o parte și de alta a parcului, ca aripile unei păsări care să ridice sus, cât mai sus, cuvintele gândite și doar arareori spuse, cele două cămine se completeau reciproc. Copii și bătrânii întâlnindu-se își pot oferi, unii altora, ceea ce altfel nu puteau primi, se completa un gol, se compensa o lipsă, se crea iluzia aducerii la normal a situației existente pentru buncii fără nepoți și nepoții fără bunici.

Nici iarna nu erau refuzate plimbările prin parc, copacii cu ramurile goale și ridicate ca pentru o invocație nu puteau genera bună dispoziție, poate doar să amintească de tristețea care bântuie ultimele etape, dar zăpada și aerul rece au darul de a ameli simțul realității și de a crea impresia că viața mai are ceva de oferit, mai ales celor care se deplasau câte doi. Desigur, umbră are fiecare, dar pereche nu, așa că printre grămezile de zăpadă și pășind cu grijă, trebuia să apară și bătrânul singuratic, care își șoptea sieși, dar adresându-se cine știe cui: Dora, Dora,

de ce nu ești, de ce nu ai fost? Atitudinea acestuia, deplin inofensivă, a dat curaj unui băiețel să-i adreseze o rugămintă. Poate pentru că era mai mic și ceva mai puțin acceptat de ceilalți copii, că oamenii își deconspiră încă din copilărie unele tendințe, cum ar fi aceea de a supăra cu plăcere pe cel slab și lipsit de apărare, băiețelului i-a trebuit ceva timp până să îndrăznească. A cerut un om de zăpadă, știe că se fac, văzuse de la distanță, dar își dorea și el unul.

Zăpada moale și lipicioasă se lăsa modelată cu ușurință, ceilalți bătrâni și ceilalți copii zâmbeau încurajator, așa că omul de zăpadă s-a ivit la intersecția a două alei, ba mai mult, pentru că era materie primă din belșug, poate și pentru a da un plus de originalitate, lângă el a fost construit și ceva ce se dorea, chiar a fost acceptat ca atare, un cățel de zăpadă. Cei mai mulți așa fac, dar nu toți oamenii râd atunci când se bucură, se poate și altfel, cum ar fi să se lase ochilor libertatea de a mărturisi prin strălucire ceea ce sufletul trăiește. Copilul era fericit, cineva îi îndeplinise o dorință, se pare că în mediul în care se afla așa ceva nu se întâmpla decât destul de rar sau se manifesta astfel doar obligația impusă de fișa postului. Și pentru bătrân însemna mult existența unei forme de simbioză între cele două categorii de vârstă.

Așa cum fructul, pentru a se dezvolta, trebuie să aștepte ofilirea florii din care provine, așa cum dăinuirea are la bază succesiunea generațiilor, așa și explozia revenirii la viață caracteristică primăverii trebuie să găsească pământul fără zăpadă, inclusiv a celei care are formă de om și câine. Plimbările unora și joaca celorlalți continuau, pașii mai ușori străbat aleile, mugurii se desfac în florile anului care își va duce clipele pe calea spre eternitate. Timpul nu își întrerupe curgerea spre infinit, dar cel care îl percepe are momentul de excludere, clipa din care timpul va fi fără ca el să mai știe, cel pentru care se sfârșește veșnicia.

Prin mister și implacabilitate, moartea impune un respect pe care oamenii i-l acordă fără a fi nevoie de vreun fel de atenționare.

Cortegiul funerar, odată format, se învăluie de o aureolă în care se cumulează atitudinile celor prezenți, o seriozitate deosebită și trăită în mod deosebit. Așezat pe vehiculul care urma să-l ducă acolo unde îi asigură loc de înhumare firma de pompe funebre cu care încheiase contract din timp, bătrânul nu mai avea privirea pierdută cu care obișnuise anturajul și nici nu mai șoptea nume feminine despre care nimeni nu știa nimic. Fiecare își conștientiza apropierea propriului sfârșit în timp ce pașii îl duceau, ca un fel de repetiție făcută pe drumul altuia. Fiecare se simțea izolat, deși aflat în mijlocul celorlalți, firește, omul se naște singur și moare singur, în timpul vieții doar stabilește legături cu societatea, legături de naturi diverse, dar după cum se vede, destul de efemere.

Participau și unii copii, doar că aceștia se deplasau în grupuri, unul doar era singur și privea mâinile care îi îndepliniseră dorința modelând zăpada, făptura celui care pleca, dar cumva îi lăsa lui moștenirea de singurătate și pricepând că se întâmplă ceva complet ireversibil, scăpă un strigăt slab și întunecat de o disperare dureroasă pe care el nu putea să și-o explice, dar precis va reuși peste ani:

– Bunicule, bunicule!

◆ SÂNZIANA MUREȘEANU

Poezii

Pieptenele de sîdef

S-a desprins
Soarele din cer
Precum un rege surghiunit
De regatul său.
Se va întuneca noaptea
Pentru totdeauna,
Crima va acoperi
Ca o batistă neagră
Ochii ucigașului.

S-a desprins
Soarele din cer
Precum un nume necunoscut
Din Copacul Vieții;
Nu va mai apune,
Nu va mai răsări,
Doar amintirea lui
Se va cuibări
Sub coasta ta dreaptă.

Nu mai așteptați
Lumina
Să vă intre în casă!

S-a desprins
Soarele din cer

Precum pieptenele de sîdef
Din pletele morții.

În Templu

Acrobația secundeii
Pe sternul vertical
Al verii,
Acrobația mortală
A secundeii
Pe corzile de înaltă tensiune
Ale fricii;
Ochiul nu aude,
Urechea nu vede,
Măinile nu mângâie,
La fereastra acestei închisori
Berzele și-au făcut cuibul.

Ceea ce nu se întâmplă
Prinde trup,
Ceea ce nu se întâmplă
Se țese cu fir aspru
De lume,
Ceea ce nu se întâmplă
E grasa ofrandă
Aruncată-n focul

Templului.

Ora supremă

Să vînăm
Ora supremă,
Imemorială,
Irepetabilă,
Ora
Când toate
Se întâmplă
Deodată
Și dispar fără urmă,
Pentru totdeauna.

Să lăsăm
Câinii de vînatore,
Stelele,
Ciclopilor,
Să pornească
În căutarea ei,
Noi să ne așezăm
În lanurile înalte,
Să așteptăm
Sfînta,
Imaculata vînatore
Să se întîmple.

◆ ANDREEA IULIA SCRIDON (S.U.A.)

Poezii

Este o scriitoare și traducătoare româno-americană. Născută în România, a emigrat împreună cu părinții în Statele Unite în copilărie și a crescut în Florida. A studiat Literatură comparată la King's College London și Scriere creativă la Universitatea Oxford. A tradus *Șoarecele B și alte povestiri* de Ion D. Sîrbu în engleză, precum și poeziile lui Traian T. Coșovei împreună cu Adam J. Sorkin. Are două cărți de poezie în pregătire la edituri din Statele Unite și Marea Britanie.

CONFESIUNILE UNEI DROMOMANE

Nu e bine să-ți placă prea tare bărbații,
chiar dacă își mișcă ochii după tine
asemenea mișcării planetelor,
nu e bine.

Într-un McDonald's, îți întorci privirea,
o lași să se aerisească pe geam.
Dincolo,
un derbedeu îi smucește bărbia
mândrei sale
cu tandrețe.
Amicul tău, așezat lângă tine,
cuantifică posibilitatea plecării în străinătate, 8 sau 9 din 10,
vrea să fie undeva unde să nu vadă atâția oameni
ciudați, nenorociți, și răi.

Dar pe cât noroi ți-ar aduna adidașii,
tu te învârti prin aceleași peisaje:
țărâna înnodându-și năframa sub gâtul mototolit,
frânghia lungă a scării de bloc,
acea peșteră sfântă de mirodenie și trufanda,
păsările care ating lacul și fac piruete prin nori,
și, da, inima se sfarmă
în timp ce ploaia emană
din asfalt

Undeva între mahala și achitare

Când, mă întreb, se vor legăna toate frunzele din lume în același ritm?
Și când o vor face,
va fi sfârșitul lumii?
Când mi se va rupe spatele din culpe nesfârșite,
ca bietul hamster mort de Crăciun? Așa,
Așa mahnire tăcută va ține casa.

Așa, se întreabă toată lumea: cunosc dragostea?

Un lucru pot spune:
cunosc senzația fructului strivit în iarbă.

TE-AȘ IUBI

dar inima mea e o
plastilină uscată
pe care ai uitat
s-o pui la loc în borcan

și am zâmbit în pantă:
iată-te,
aceasta e casa mea,
am spus,
asemenea unui hoinar obosit,

NIMB

Mi-am scos nimbul,
l-am întins pe covor

dar poate
ar fi trebuit să rup sfera-n două
astfel încât grației care ne-nconjoară
să înceapă să-i crească contururi
ca o pătură
peste un copilăș cocoșat

CRIȘAN MIRCIOIU

In memoriam, pour toujours et à jamais

Străbunicul meu locuia în blocul de lângă.
Scara lui mirosea mai bine decât la noi, mai degrabă a vopsea proaspătă
decât a supă învechită.
La el în intrând -
tenebros,
ușor îmbâcsit
și îngust -
trei lucruri erau notabile:
o colecție de icoane
(cu sticla crăpată în colț, pentru a dovedi vechimea, experiența
și sfințenia din fisură mai ales),

un Spaniel de porțelan, dând din cap întruna și cu înțelepciune,
și o fotografie cu mine
la șase ani: mai degrabă pictată de Giotto decât ortodoxă,
îmbujorată și bretonată.

În birou –
cărțile se înălțau periculos,
Coloana fără sfârșit a lui Brâncuși,
ajung aproape până la un metru.

În camera mare -
domnea bustul lui Napoleon, alabastru când avea chef,
perdele dantelate, fluturate de briză, îl gâdilau, și nu avea brațe
cu care să le dea deoparte,
nici părțile corespunzătoare pentru a strănuta.

Acum, când geme scrinul,
ne întrebăm dacă cineva îl locuiește,
fiindcă știm că lemnul grăiește.
El poate era chiar din lemn,
având talent pentru plutire
și grație pentru ardere.

Adesea mirosea a bulion, făcut de Mariana,
și, dumnezeiește, a ochelari cu multe dioptrii.
Ce limpede miroase văzul:
a apă vie,
a elixirul tinereții,
a colivia cerului.

Și când am smuls iarba sălbatică din țărână,
pământul care a ieșit era ud
și viguros.

◆ BIANCA MARCOVICI (Israel)

Poezii

Omul orchestră

Omul orchestră e poetul din mine!
Nu văd peretele roz al Silviei Plath...nici
Rădăcinile noastre arse din aer a lui Celan,
sau poate tulpinile... sau poate manuscrisele
de la Marea Moarta
scrise cu sânge...
Omul orchestră cântă la orice instrument
Imită perfect toate sunetele,
redirecționează toate e-mailurile spre infinit,
sau acceptă curbura spațiului lui Mahler...
Sau Andantele lui Bruch...

Dar acordurile sfinte sunt în mine, le revăd în nepoți!
Doar sunetul ambulanțelor îmi reamintește de pandemia fără de sfârșit, oare care
va fi prețul final pentru omenire?
Doar Paganini ar fi știut răspunsul...
el a cântat pe o coardă... sol sol sol! măștile negre devin atât de moderne
orchestrele intonează balul mascat!

Refaceri de vis

Ar trebui să nu mă uit în urmă
Știu, dragostea a trecut, totu-i chimie
E vis e absurd e scleroză e o vorbă gândită dar nespusă
E somnul prelung.
E poate remușcarea, corul de voci care te inundă sistematic noaptea
Te desfac în fibre de sticlă te scufund în zâmbetul ei malefic
Care te-a cucerit virtual, compui diplome îi tai unghiile ei crescute
Și nici nu asculți Rapsody de Rachmaninov
Undeva... Cândva... Existam.

*

Privind filmele americane unde există editori, compromisuri
Bastarzi și exprimări pestrițe
Nu-mi mai plac decât filmele muzicale, spectacole cu binoclu
Costumele bastoanele papioane și rochiile pe talie tafta,
părul cârlionțat și bucelele africane,
sânii sulițe și decolteul adâncit ca un arc-
E simplu să vrei să semeni cu cineva altcineva
Bate la ușă o persoană oarecare
Cineva mă caută sau poate mi s-a părut!
Ieri am greșit blocul (la fel ca-ntr-un film rusesc)
Totul seamănă ca două picături de apă, la fel și oglinda din lift...
Doar butoanele erau invers!
Eu stau la 63 iar blocul geamăn e la 65.
N-am bătut la ușă. Mâna mi-a rămas în aer...

Ierusalimul de aur

De ziua națională a Ierusalimului
Ne-au atacat pervers
După ce că musulmanii Hamas din Gaza
(cică reprezentanți ai statului palestinian creștin?)

Au stat cu curul în sus... o lună de Ramadan, nemuncind
Suntem un popor naiv.
Mai credem în prietenie.
Când ura se propagă vertiginos
De ambele părți, chiar și între reporterii televiziunii
Nepoetice,
Nelăsându-ne timp să ne reculegem
Să respirăm după pandemie!
Mii de rachete mortale
Pe cerul nostru atât de mic cât al Moldovei
Jumătate de țară e desert spre Eilat
n-am văzut suflet de om pe aceste meleag
Sunetul alarmelor pe postul televiziunii israelian
E Live totul precum pe Mezzo HD
orașele portocalii intră pe lista atacurilor doar câteva clipe...
vai, e orașul copiilor noștri...vai, noi suntem departe la Haifa,
aici huliganii au ars mașinile dintr-o subterană
pentru că sunt ale noastre!
Cu atât am rămas
Din liniștea promisă

Să ne odihnim între alarme
Să suportăm cu stoicism
Un nou atac islamic? S-au pregătit 7 ani!
Toți banii livrați pe încredere prin Israel, dolari, milioane
pentru reconstruirea lor
au fost folosiți pentru producerea rachetelor
Populația civilă a fost folosită mereu ca scut!
Să strângem din dinți!
Să ne frângem mâinile din cauza panicii exersate
de teroriștii Hamas sau în devenire Daieș
(Îmi amintesc de filmele făcute de ucigași
Înainte de execuție a ziariștilor europeni...)
Ultimatum... da, ei vor plăti!
Israelul va fi o pată, o insulă a păcii între dușmani!

brocatul cortinelor

Veștile monopolizează presa
manipulează, trebuie
să citești printre rânduri,
să descifrezi viața celebrităților,
să te ascunzi după deget,
să ți acordezi vioara mereu
să nu distonezi...
diapazonul mereu te trezește
când dirijorul Aidei
dă tonul trompetelor.

la operă viața se scrie în roz,
cortinele brocate îmi cad peste față.

◆ LETIȚIA VLADISLAV (Germania)

Poezii

Dragostea

ca o metaforă
m-am agățat cu mâinile de ea
ce minune, am spus,
sărutându-i lacomă
restul cuvintelor
plouă
fereastra spre lume
închisă
dragostea nu mai contamină simțurile
ce pustiu este, am spus,
plângând agonia
cuvintelor căzute
în spatele ei.

Curățenie de toamnă

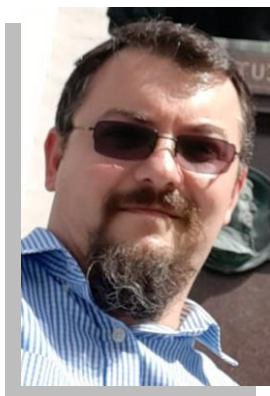
Amintiri prăfuite
în mansarda inimii
Singurătatea impusă
suntem doi străini
Față în față

Am uitat începutul.
din poveste.

Plâng niște morți
cine nu a dat nici un ban
în visele mele
ploaia
Șterge restul.

Te iubesc

pentru că mă reprezinți
o iubire
ca un cuib zburător
cuvinte insuficiente
în agonia nocturnă
Un tren pierdut
de frica ultimei gări
nu dau explicații
refuz să arăt drumul
spre nemurire
viața mea
o istorie nebună
trăită fără argumente
pro și contra.

◆ GABRIEL DRAGNEA

Poezii

A doua ispită a lui Adam

În această duminică de odihnă
Vom juca piesa "A doua ispită a lui Adam".
Niciun gong nu va răsună în sala noastră
mică,
Împăienjenită, cu ecoul pierdut printre
amintirile bătrânilor...
În actul întâi toate Evele vor sta în picioare,
Cu pruncii la piept, martori tăcuți
La reconstituirea primului păcat.

În ultimul act îl vom lăsa pe Adam singur
pe scenă,
Doar el și-același măr proaspăt
Spălat cu inutile regrete,
Lângă un șarpe desenat cu cretă colorată
Pe calendarul tuturor generațiilor.

Pe afișul acestui spectacol dedicat neuitării
Un copil privește tăcut și cu lacrimi în ochi,
Ca-ntr-un joc hipnotic, merele tot mai dulci,
Roșii ca luna care a ars în ochii lui
Dumnezeu,
În prima noapte de singurătate
După izgonirea primilor oameni dezbrăcați
de taină.

„A doua ispită a lui Adam” se va juca
printre mere
Lângă un șarpe desenat cu cretă colorată
Pe luna care arde neîncetat în ochii lui
Dumnezeu

Și-n nopțile tot mai pustii ale copiilor,
Martori tăcuți la reconstituirea primului
păcat.

...doar un sfat
– *pastilă de emoție* –

Dacă încă mai vreți
Să vă vedeți gândurile înflorite,
Nu-i învățați pe îngeri
Cum se moare!

Ultimul spectacol al toamnei

...și iarna îngenunchease, primăvara era și
ea agitată
iar vara îmbrățișa trecătorii curioși,
opriți înmărmuriți în fața teatrului gol.
Era dimineață și pe afișul noii piese
o proaspătă rouă resuscita o durere nouă.
Ce repetiții?! Ce roluri, domn'le?!
În săptămâna care a urmat culegeam de pe
trotuar
regrete încă verzi și înmugurite neliniști.
Am ieșit cu toții în stradă, cu porumbei albi
pe umăr
rostind șoptit n'oubliez jamais
pe lângă fiecare copil orfan și rătăcit care
privea cerul.
Toți oamenii își lăsau în fața teatrului închis
amintirile sculptate în rădăcini, desenate pe
frunze
și veneau la noi, ultimii actori, ultimii poeți

să le punem umbre la rever, pe braț, să le
prindem în piept.
Crezi că poți uita ușor imaginea toamnei
care se sinucide în versurile tale?

Desculț printre gânduri

M-am săturat de rolul acesta...
Îl joc de mii de ori în fiecare viață
Și nicio tristețe nu îngheață
În iernile pe care le sculpez
Pe venele lor moarte
Prin care trec doar regrete
Și niciun dor, nicio primăvară,
Nici măcar un ecou, strigăt de copil,
Invitație la jocul "Desculț printre gânduri"...
Nimic!
Celor cu măștile uzate,
Care nu mai spun nimic,
Niciun refren despre viață
Le sigilez glasul și le ung trupul
Cu parfum de viață nouă
Și le pun în inimi muguri de primăvară
Culeși din privirile copiilor.
M-am săturat de rolul acesta
În care număr tăcerile
Ascultând la gramofonul lumii
Același refren al piesei „Un monde malade”.
Eu trebuie să tac, așa, ca o taină
Și să împart nopțile tuturor poezilor,
Să scrie ei despre toate acestea.

...când mi-a atins aripa

din amintirile unui înger
– dedicată poetului Mihai Eminescu -

Curios, l-am întrebat cum s-au cunoscut.
– Treceam grăbit spre un poet muribund
Când m-a atins ușor și mi-a spus ceva
De parcă s-ar fi destrămat cerul nostru,
Cucerit de o lume nouă hrănită cu haos
și-ntuneric:
– Un alt poet își ia rămas bun!?

Și a completat pe un ton discret
De parcă un secret încerca să evadeze
Printre buze pecetluite:
– Te rog, lasă-le oamenilor privirea spre
ceruri deschise,
Neuitarea propriilor poeme din suflet
Și desenează-le dezamăgirile cu amintiri ale
fluturilor
Și jocul lor din visele copiilor săraci!
– Dragul nostru Eminescu, în fiecare
ianuarie,
Când pământul abia răsuflă de greul ce-l
poartă
Și tremură, erupe, așteaptă oameni noi și
tace
Numărând mii de generații de pași grăbiți
spre himere...
Vin iernile, ah, iernile lumii cuibărite-n
poeme
Despre nașterea ta și tristețea din propria
clepsidră!
– Doar de copii mi-e dor, dragă Varahiil,
De sufletul lor înmugurit mereu
Ca o primăvară desculță aleasă regină
Peste destinele anotimpurilor.

– L-ai mai văzut de atunci?
– Îl privesc mereu, din zori și până-n seară
Cum sculpează liniști în lacrimile
oamenilor.
De atunci, în fiecare ianuarie
Lăsăm Porțile Cerurilor deschise
Să vadă toată lumea aleile Paradisului
Desenate de el cu visele oamenilor,
Dorul lor viu, îmbrăcat în haine
de-așteptare
Mângâiat de aripile de sidef ale îngerilor.
De-atunci pe-aleea aceea i s-a gravat
numele-n piatră
Ca niciodată, nimeni să nu uite clipa
Din ziua aceea când mi-a atins aripa.

◆ NINA HOZA

Poezii

SINGURĂTATE

îmi zâmbești
pe cealaltă jumătate de pernă...
cine ești?
cum te numești?

cântecul de leagăn ce-mi cântă
nu l-am auzit de la mama,
de la ursitoare
sau de la sfinți...

ochii tăi sunt atât de adânci,
atât de frumoși!
miroși a ... pace
și-a liniște miroși
și parcă-a flori de câmp!
nici eu nu știu –
să râd?
să plâng?

nimic din ce-mi oferi
nu-mi dai pomană,
singurătate, mamă vitregă!

și totuși...
mamă!

CÂT DE APROAPE? CÂT DE DEPARTE?

în spatele ochiului închis
lumina nu mai are gust amar,
nu e nici stricată de oameni,
nu e nici mâncată de vreme
și zgomote se-aud atât de rar...
lumina din spatele ochiului meu
zugrăvește cerul cu verde
și-apoi coboară,

împiedicându-se de amintiri,
peste câteva stele desenate stângaci
pe pardoseală.

în spatele ochiului închis
pământul e albastru
și totul e acolo unde trebuie să fie -
iarba atârână din nori,
noaptea începe în zori,

iar eu,
în dreapta umbrei ce-ți seamănă,
număr invers petale de flori:

*cât de aproape,
cât de departe e iarba
ce-mi va mângâia tălpile?*

*cât de departe,
cât de aproape e Steaua
pe care-mi voi odihni tâmpile?*

umbrește-mă, Umbră,
și pune lacăt pe ochiul închis!

CÂNTEC

în salba timpului, mărgele de sare,
în palma somnului, stele de mare...
în calea vântului spice se-mbată,
în sânul fetelor, lacrimi de piatră.
de le vei vedea,
adună-le toate,
așază-le-ntr-o carte,
sărută-le...
și nu-ntreba nimic.

în trupul nopții clipele dor,
 în voia sorții visele mor...
 în vârful muntelui cerbii se cheamă,
 în miezul lutului, cântec de mamă.
 de le-i auzi,
 ascultă-le toate,
 învață-le-ntr-o noapte,
 sărută-le...
 și nu-ntreba nimic.

în vuietul zilei tac și ascult,
 în cugetul nopții mă tem și m-ascund...
 în vremea ce curge spre moarte mă pierd,
 în cântecul acesta te-aștept.
 de mă vei găsi,
 lasă-le toate!
 cât încă se mai poate
 sărută-mă!
 și nu-ntreba nimic...

TEIUL

din ciocul unei păsări
 a căzut o sămânță
 în mijlocul câmpului.

din scoarța ei
 a ieșit
 un pui de tei
 ce se se-nălța în fiecare zi
 adulmecând trunchiul mamei,
 căutând umbra tatălui,
 dar împrejur, numai pustietate...

mănat de dor, de căutări,
 a tot străpuns nemărginirea
 până-ntr-o zi când umbra lui
 îmbrățișă tot câmpul.

ce e singurătatea?
e locu-n care poți să crești
asemeni teiului,
și-ajungi apoi
s-o stăpânești
ca pe un credincios supus

ce-ți va deschide drum
spre orizonturi noi
mai sus,
mai sus,
mai sus...

LA GRANIȚA DINTRE LUMI

la granița dintre lumi
 Dumnezeu împarte de toate -
 niciodată, de când a făcut lumea,
 n-a trimis aici pe cineva
 cu mâinile goale.

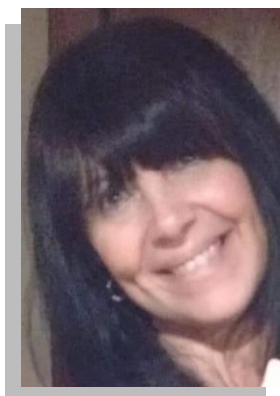
când mi-a venit rândul,
 m-am apropiat sfioasă și i-am spus:
Doamne, aș vrea și eu o casă, o grădină și-o
fântână!

prea bine! mi-a răspuns,
dar casa ta măsoară greu,
cât toată pacea unei vieți...
 și nu m-am îndurat -
 am luat pacea
 și fără casă am rămas...

dar grădina, Doamne?
grădina ta, mi-a spus, prea mare este,
e cât tristețea toată-a florilor de măr
când vântul suflă peste ele-a moarte -
 și mi-a fost foarte greu,
 dar cum era să-i las tristețea tocmai Lui?
 și-așa rămas-am și fără grădină...

nu te-ntreb, Doamne, de fântână
căci ai atâtea însetați...
 mi-a spus:
fântâna ta-i atât de plină
cât ochii ce nu încetează-a plânge -
 și cum știam că-s bine așezați sub frunte,
 fără fântână am rămas...

când vântul va sufla arome de măr copt,
 la granița dintre lumi mă voi întoarce
 ducând cu mine darul ce-am primit
 și-n suflet ducând pace...

Meridiane lirice

◆ MABEL ANTONINI (Argentina)

Născută în Saladillo, Buenos Aires, Argentina. Prezentă cu grupaje de poeme în diverse antologii: „Mundo Literario” (2006, Ed. Nuevo Ser), „Letras y Voces 2007”, „Letras y Voces 2009” y „Horizonte Literario 2012”. De asemenea o regăsim în cartea de poezie „Revelaciones” (alcătuită de Ricardo Tejerina) și alta de nuvele „Cuentos bajo el portal Azul” (alcătuită de Wally Zambon). În anul 2013, Biblioteca Populară Bernardino Rivadavia de Martínez îi conferă „Premiul Internațional de Poezie”. Face parte din atelierul de creație literară al Bibliotecii Lopes Merino din orașul La Plata, condus de Vicenti Constantini.

Traducere și prezentare de **Andrei LANGA**

Totul vine spre mine
de parcă aș fi reprezentând
unicul punct de reper
de parcă lucrurile toate
s-ar fi lepădat de formă
pentru a recăpăta în mine
valoarea pe care au pierdut-o

Văzut-ai ramul
cum tremură în aer
cum frunza și-o agită
cum mai rezistă sus?
soarta sa e o legănare
când e verde când se uscă
cade sau rămâne în sus
văzut-ai cum vrăbiuțele
își reazemă viața de ram?
el e cel ce le sprijină
fără să poată prea multe
asta și suntem
o crenguță

în brațele cuiva

A atinge încet
cu vârful degetelor
întinsurile reci
ale apei
a avea mai pe urmă
senzația
că ea e cea
care mă atinge
nu eu

Să taci
ca și noaptea
ce așteaptă
liniștită
zorii zilei

Acel rămas bun
sunt cuvinte acum
aruncate în vânt
ca cineva să le adune

fără să știe
pentru ce

Visam
să trecem o punte
și ne-a surprins
un abis

Dusă de vânt
frunza
atinge apa
însă și malurile ei

Pentru a atinge
puterea ce se ascunde
în vastul orizont
se cere să fii
un pic copac
și cer laolaltă

Meridiane lirice

◆ PERE BESSO (Spania)

Pere Bessó (Mislata, 1951), absolvent al facultății de filologie modernă la Universitatea din Valencia. Primele poezii au fost scrise în spaniolă, *Cenáculo de sombras* (1975) și *Imágenes* (Lindes-Difusora de Cultura, 1976), după care a scris în catalană. De asemenea, a tradus masiv în castiliană și catalană poeme din opera lui D.H. Lawrence, Rustebues, G. Apollinaire, I. Bonnefoy, E. Pound, J. Donne, Ronsard, A. Lowell, G. Grass, Robert Gurney ș.a. Recunoscut a fi un mare iubitor de literatură română, a tradus din diverși poeți români contemporani, cât și din opera clasicilor. A fost distins cu mai multe premii literare, dintre care remarcăm Premiul Vila de Catarroja pentru poezie (*Mediterranea*, 1979) și Premiul de poezie „Josep Maria Ribelles” (*Numai pentru femei*, 2008). A publicat mai multe cărți de poezie: *Les roses de Lancelot* (Alupa, 2012) *Ephemera* (Germania, 2013), *Pregonares la llum* (Els Llibres del Rabosot, 2014), *Els costums bàrbars* (Editorialia poesia, 2019) etc.

Traducere și prezentare de **Andrei LANGA**

HANNAH

„Oh little wild things, the reasoning is a while
off.” (Hannah Jane Walker)

No llesves la llum. Un esperit tan noble
podria perdre's en aquesta cambra d'olis
rancis, com un peix de plata en el regne de les
ombres.

HANNAH

No apagues la luz. Un espíritu tan noble
podría perderse en esta habitación de aceites
rancios, como un pez de plata en el reino de
las sombras.

HANNAH

Nu stingeți lumina. Un spirit atât de
nobil s-ar putea rătăci în astă încăpere de
uleiuri amare, ca un pește de argint într-o
împărăție a umbrelor.

(de Els colps de la sal, 2012)

ROSADA

„Je ne suis séparé de Vous que par mon corps.”
(Francis Jammes)

A la meua forest de paraules no sentiràs
el cerfull ni el passarell, només la remor de les
aigües del somni solcades pels filaments de
llum exangüe de la falsa Amarillis.

ROCÍO

En mi bosque de palabras no sentirás el
perifollo ni el pardillo, sólo el rumor de las
aguas del sueño surcadas por los filamentos
de luz exangüe de la falsa Amarilis.

ROUĂ

În pădurea mea de cuvinte nu vei simți
miros de hașmă și nici nu vei auzi vreo pasăre,
doar murmurul apelor visului curgând prin
filamentele de lumină licărindă a falsei
Amarilis.

(de La mort del pare, 2012)

SENSE AHIR SENSE DEMÀ

„Unde-i lumea fără ieri și fără mâine?”
(Leonida Lari)

Al cor nafrat de la soledat no hi ha fetillera per a jugar amb el canon de la nit. Cap finestra entreoberta per a oloar des de l'ermàs de la foscòr el perfum de la flor del somni, la flaire de les fulles trifoliades de la revetlla.

SIN AYER SIN MAÑANA

En el corazón lllagado de la soledad no hay hechizo para jugar con el canon de la noche. Ninguna ventana entreabieta para oler desde el yermo de la obscuridad el perfume de la flor del sueño, el aroma de las hojas trifoliadas de la vigilia.

FĂRĂ IERI ȘI FĂRĂ MÂINE

În inima rănită a singurătății nu există vreo vrăjitorie să încalce canonul nopții. Nici o fereastră nu e întredeschisă pentru a mirosi aroma narcisului din pustietatea întunericului, parfumul petalelor în trei foi al privegherii.

(inèdit, El gran cafetar, 2011)

JUANRAMONIANA

Les petites renúncies de la darrera ona bategant com peix d'escuma a l'arena del desig. D'això se'n diu soledat a les fosques.

JUANRAMONIANA

Las pequeñas renuncias de la última ola latiendo como pez de espuma en la arena del deseo. A eso se le llama soledad a obscuras.

JUANRAMONIANA

Recururile mici ale ultimului val zbătându-se ca peștele de spumă pe nisipul visului. E ceea ce numim singurătate prin întuneric.

TEMPS DE L'ÀNGEL

No tingues por de la mort. L'avenir té mans de seda per a desplegar-nos les ales del no-res.

TIEMPO DEL ÁNGEL

No temas a la muerte. El futuro tiene manos de seda para desplegar-nos las alas de la nada.

TIMPUL ÎNGERULUI

Nu ai teamă de moarte. Viitorul are mâini de mătase pentru a ne desface aripile din nimic.

(de Mas del peller, 2013)

FETA

I el problema de ser poeta comența a la nit següent.

HECHO

Y el problema de ser poeta comienza a la noche siguiente.

ESCAPADĂ

Iar problema de a fi poet începe în noaptea următoare.

(de La mort del pare, 2012)

EL COLEÒPTER

Arrosegla la pluja com si fóra un riu de breus somnis cap a una estrella nova.

EL COLEÓPTERO

La lluvia arrastra como si fuera un río de sueños breves hacia una estrella nueva.

COLEOPTERUL

Ploaia alunecă de parcă ar fi un râu de visuri scurte ce duce spre o nouă stea.

(de Postil-les, 2013)

